

E. MATAS

VIATGE
A PARÍS

AMB
L'ORFEO
CATALÀ

1952

VIATGE A PARÍS

AMB

L'ORFEC CATALÀ

(Records personals)

P e r

Enric Matas Ramis

Barcelona 1952

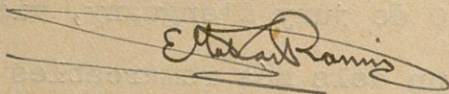
original

Dedicatòria

A vosaltres, Angel Borràs, Ramon Escudé, Miquel Galitó, Eusebi Garcia, Josep Pérez i Josep Mª Torrentbò, eximis cantaires del gloriós Orfeó Català, dedico els presents records personals del viatge a París que, junts, hem realitzat amb la nostra estimada Entitat entre els dies 2 i 10 de juny d'enguany, viatge que ha constituït un dels més remarcables triomfs que, durant els seus seixanta anys de vida, ha aconseguit l'Orfeó.

Aquests records, com podreu observar en llur lectura, són, segurament, massa íntims per a dedicar-vos-els, tota vegada que les meves impressions particulars, els fets de la meua exclusiva vida, les idees polítiques i religioses que professo i les relacions familiars i de diversa índole que tan sols a mi m'afecten,

poc podran interessar-vos. Per altra part no sóc més que un aficionat a escriure aqueixa mena de memòries referents a fets viscuts, sense posseir el mínim de preparació literària que precisa per a fer-les amenes. Però, escrites ja, voldria que les acceptéssiu com a una mostra d'agraïment envers la vostra amable companyia que tant contribuï a fer-me deliciós i agradable el viatge i com una petita demostració de l'afecte que us professa el vostre sincer amic.

Barcelona, en el jorn del meu 65 aniversari,
diada de Sant Martí, 11 de novembre de 1952.

I

Una mica de petita història

Alguns professionals de les lletres comencen llurs obres amb una ressenya històrica referent al tema que tracten d'explanar. Es una forma que pot ésser elegant i instructiva a la vegada, la d'aqueixa mena de pròleg redactat abans d'entrar en matèria i, a mi, particularment, m'agrada. Parodiant els escriptors intentaré, amb la meva pobra i ruda ploma, descriure alguns antecedents que han contribuït a decidir-me d'emprendre el viatge a París amb nostre "Orfeo Català" i, a tal efecte, hauré de remontar-me a un epissodi de la meva vida que tingué lloc 43 anys enrera.

. . .

Els qui nesqueren, com jo mateix, durant

la penúltima desena del segle passat, recordaran els anguniosos dies de la "Setmana Tràgica" barcelonina, la darrera setmana de juliol del 1909. Una barreja d'influències polítiques i socials iniciaren a Barcelona la vaga general com a protesta dels embarcaments de reservistes que aquí es realitzaven, a fi de traslladar-los a l'Àfrica, aleshores de la gran desgràcia de l'exèrcit espanyol en el "Barranco del Lobo". Els organitzadors de la vaga feren creure a una gran multitud d'incautes ciutadans que l'únic motiu que els impulsava, en provocar-la, era el de mostrar al govern la disconformitat de Barcelona amb els dits embarcaments i amb la guerra que es sostenia al Marroc, protesta que tan sols havia de durar 24 hores. Ben aviat la pacífica vaga es convertí en revolucionària, i l'incendi de temples i altres edificis religiosos juntament amb els assassinats de clergues i la rea-

lització d'un sens fi d'actes sacrílegs dona -
 ren a comprendre, amb clara evidència, que la
 intenció dels promotors anava dirigida contra
 la Fe Catòlica. El Govern, presidit per Antoni
 Maura, sufocà l'insensat moviment i tot seguit
 ordenà la incorporació a files dels excedents
 de "cupo" de la lleva del 1908 entre els quals
 figurava jo.

El sistema de reclutament, en aquella èpo-
 ca, permetia la redempció en metàl·lic a qui, dis-
 posant de suficients mitjans econòmics, no vol-
 gués complir el servei militar, però en cas de
 guerra quedava anul·lada l'esmentada redemp-
 ció, per als excedents de quota. La meua si-
 tuació era, doncs, clara: tenia d'incorporar-me
 a files sense haver practicat la instrucció mi-
 litar. La meua mare, que estimava entranyable-
 ment els seus fills i que hauria preferit la
 mort al sofriment dels meus germans o al meu,
 tingué un esglai que no és de descriure, en

assabentar-se d'aquella Ordre Ministerial. Volia amagar-me, consultà a persones addictes a la família i reflexionà sobre el més convenient a fer. Decidí i gairebé m'imposà que sortís d'Espanya, vers París, on vivia el meu oncle, son germà gran. Malgrat la meva juvenesa (no havia complert, aleshores, els 22 anys) i mantenint-me relativament serè, vaig veure clarament la gravetat de la meva situació. Si no em movia de Barcelona era probable que després d'una ràpida instrucció militar m'enviessin a l'Àfrica; si sortia d'Espanya seria declarat desertor i, en conseqüència, qui sap si no podria tornar mai més a la llar paterna i a la ciutat nadiua que tant estimo i amb la qual, des de sempre, tants íntims sentiments em lliguen. A més, els estudis d'Arquitectura que cursava a l'Escola de Barcelona ¿no podien quedar indefinidament interromputs? Totes aqueixes objeccions les exposava a la me-

va afligida mare, però ella, consternada i for-
ta ensems, insistí a imposar-me la fugida. Per
altra part (no pretenc ocultar-ho) representava
per a mi una tentació el viatge a París, capi-
tal de la que tantes meravelles havia sentit
contar-ne. I, endemés, ens trobàvem aquells
dies, primers del mes d'agost, en nostra torre
d'Horta, en plenes vacances estiuenques, i com
que les classes no començaven fins al 1.er d'oc-
tobre, qui sap si per un voler de Déu podria
tornar a temps per a matricular-me de les assig-
natures simultànies amb el 1.er curs de projec-
tes. Els dubtes referents al càstig que se'm
podria infligir com a desertor em mortificaven,
però el desig de visitar París era tan intens
que ofegà totes les angúnies produïdes per aque-
lla temença.

El dia 9 d'agost vaig emprendre el viatge
junt amb D. Ignaci Dublé, persona molt influent
a casa, que s'oferí per acompanyar-me fins a

Perpinyà. Passàrem per Ribes d'on sortírem de nit, amb carruatge, vers la collada de Toses i arribàrem de matinada a Puigcerdà; entràrem a França pel pont internacional de Bourg-Madame, aprofitant uns moments que els carrabiners espanyols estaven ocupats en la inspecció dels vehicles que circulaven per aquell indret. Ja dintre França, llogàrem un carruatge de cavalls (en aquells temps no existien automòbils de línia, ni taxis, ni el tren que avui circula de Bourg-Madame a Perpinyà) i emprenguérem la ruta dels Pireneus Orientals entre gorges flanquejades d'altíssimes muntanyes; ens deturàrem a Fotpedrosa on dinàrem en breu estona i arribàrem a Vilafranca del Conflent a darrera hora de la tarda. En aqueixa vila prenguérem el tren que ens portà a Perpinyà, on pernoctàrem. L'endemà, dia 11, el Sr. Dublé amb l'expres París-Barcelona tornà a nostra ciutat i jo, poca estona després, vaig pujar al ràpid que procedent

de la pàtria que abandonava es dirigia a la capital de França. Fou la primera vegada que emprenia un viatge, relativament llarg, tot sol. Transcorregué la nit entre anguniosos insomnis i esperances de dies venturosos; mentre el tren avançava, una mena d'agre-dolç espiritual em tingué en vetlla gairebé totes les hores del trajecte.

A l'estació del Quai D'Orsai (dia 12) m'esperaven l'oncle i la seva esposa. Després de les salutacions i de les afectuoses abraçades pujàrem, des de les andanes subterrànies, a la superfície amb una escala mecànica, la primera que veia en la meva vida. Quan fórem a l'aire lliure el dia era grisós, i els edificis que vorejaven el Sena em semblaren foscos i negrosos; la primera impressió que em causà París, ho confesso, fou decepcionant. Les extenses perspectives que s'esguarden des del pont damunt del riu, difuminades per la boira, infonien

al meu esperit tan pregon tristor i tan absolut desencant que, a no ésser per la voluntat de mantenir-me com un home davant dels oncles, fàcilment haurien brollat dels meus ulls les llàgrimes retingudes, podria dir, amb titànic esforç.

Dintre l'òmnibus que prenguérem en sortir de l'estació, talment una talaia ambulat, m'hi trobava com un distret observador que mirava sense atendre el que veia i el que el meu xiroi oncle, a manera de precipitat cicerone, m'anava assenyalant. Deixàrem entera les di-
 luetes llunyanes de les quadrades torres i la punxaguda agulla de "Notre Dame", mentre, a l'altra banda de l'aigua, les grans avingudes, les places, jardins i carrers que en nostre trajecte recorriem, animats d'un moviment frenètic i intens com mai no havia imaginat, barreja de caminants i vehicles, entre els quals abundaven els carruatges tirats per cavalle-

ries amb els aurigues de barrets de copa alta groga sentats en llurs respectius pescants, passaven davant meu en visió confusa i depriment. Barris i més barris de cases grises amb un que altre notable edifici públic i algun important monument, que l'oncle volia fer-me notar, desfilaven en nostre camí quan la meva pensa s'allunyava a Barcelona i una esgarri-fança de temor envaïa el meu ésser. ¿Seria castigat com a desertor? ¿Em veuria obligat a residir durant anys o potser tota la vida en aquesta aclaparadora ciutat? El penediment i la vergonya que sentia d'haver fugit de la pàtria em destruïen els nervis i em deixaven anorreat. ¿Què seria dels meus estudis d'arquitecte? ¿Què seria de mi lluny de la família, de la meva ciutat, de la meva Pàtria ?

.....

L'òmnibus deixava enrera els barris cèn-trics i penetrava en altres de més modestos i

més quietes; baixàrem no sé on, caminàrem un curt trajecte, arribàrem al boulevard Pereire i entràrem a la casa nº 150 bis, on, a la sisena planta, tenien els oncles llur habitacle; pujàrem a peu 115 graons i en la petita vivenda, sota teulada de pissarra en mansarda, ens esperava l'octogenària mare de la tia. Era tan petit el pis que els oncles no hi pogueren improvisar un dormitori per a mi i la primera nit de París vaig dormir-la en l'Hotel Frony, i vaig dormir-la sencera rendit del cansanci del viatge i de les emocions sofertes en el seu transcurs. L'endemà al matí l'oncle anà a cercar-me a l'hotel; havia contractat amb el propietari de la casa on vivia un petit departament, que suposo era el lloc, fins aleshores, dels mals endreços, en el mateix replà de la llar dels oncles, el qual, després d'adeqcentarlo, fou el meu dormitori durant els llargs dies de la meva estada a París. Així fou el primer

contacte, desconcertant i' quelcòm amarg, per cert, que vaig tenir amb la capital de França.

A casa dels oncles, casa modestíssima, vaig trobar-hi un caliu familiar; no era el caliu de la llar pairal de Barcelona, però la meua joventesa d'una part i el temperament viu i alegroi de l'oncle, així com les atencions de la culta tia i les que em prodigava la seva afectuosa i respectable mare, poc a poc suavitzaren les meves temences i angúnies dels primers moments. Endemés, gairebé cada dia rebia notícies dels meus íntims familiars i d'altres persones que m'escrivien des de Barcelona. L'oncle en pocs dies em féu recórrer el més important de la immensa urbs, i les seves pintoresques i a la vegada documentades explicacions eren les d'un home que coneixia la ciutat detalladament, car, no en va hi havia residit molts anys, i foren per a mi tan alliçonadores que aviat vaig compenetrar-me de la indiscutible

vàlua de París. Més tard, tot sol, amb l'ajuda d'una guia i d'un pla de la població, feia recorreguts llarguíssims, visitava museus, - parcs i jardins, transitava amb autobusos i tranvies, i, amb el "metro", que constituïa per a mi una atractiva novetat. Cada dia descobria noves bel·leses, nous impressionants aspectes, descobria veritables meravelles, i, els edificis foscos, grisos i tristos dels primers dies es transformaren als meus ulls com revestits d'una patina rànica i senyorívola. La meua reconciliació amb París fou intensa, total. Què m'importava la pobresa em què vivien els oncles i la meua estada allí dalt de tot d'una "buhardilla", si la major part de les hores del dia les passava abstret en la contemplació d'una capital de meravella, de la capital de la cultura, autèntic centre del món civilitzat? Allí, per primera volta en ma vida, vegí les proves d'aviació en l'explanada de "Long -

champs", a l'extrem del Bosc de Bolònia. Mono-plans i biplans, que semblaven caixes voladores, donaven unes quantes voltes a l'entorn de les pistes a pocs metres d'alçària per sobre la superfície del terreny, meravellant al públic que els contemplava i deixant-me a mi extasiat.

Les impressions que em produí la contemplació de la Vila de París, belles impressions que mai més no s'han esborrat de la meua ànima, eren contrarrestades per la situació anormal en què em trobava i per la situació afligidora i tràgica de la meua Pàtria. Continuava la guerra d'Espanya al Marroc. A Barcelona, un cop sufocada la rebel·lió, foren fusellats, a Montjuic, en Ferrer Guàrdia i altres anarquistes que la instigaren i la portaren a cap. Aquest fet aixecà en protesta a les extremes esquerreres mundials i, a París mateix s'organitzaren manifestacions en contra d'Espanya que desfilaren, amenaçadores, davant nostra Ambai -

xada, i arreu es respirava la malvolença francesa envers el meu país. Em sentia humiliat i trist i es desvetllà en mi un sentiment patriòtic com mai no havia sentit. Catalunya i Barcelona eren el més representatiu de la Pàtria, particularment a Barcelona !com l'anyorava!, i dintre Barcelona hi havia la meua llar, amb la mare i els germans. Mai, fins aleshores, no havia sabut el que era l'anyorança. Barcelona castigada per l'esclat de les bombes i els enverinats conflictes socials, ¿era mereixedora d'aitals suplicis? Fins aleshores no vaig donar-me compte de la pregonia estimació que professava a la ciutat nadiua. Els dies anaven passant i les cartes que rebia dels meus familiars no em donaven cap esperança de que pogués regressar. Passà l'agost i passà el setembre; el curs, a l'Escola d'Arquitectura s'obria el 1.er d'octubre, jo tenia de matricular-me i s'acabaven els dies hàbils per a

la inscripció; els meus germans em matricularen i sol·licitaren del claustre de professors un termini de benvolença que fou concedit, tan sols, per un mes. La meva angoixa es tornava, en alguns moments, alarmant, ¿seria declarat desertor? ¿no podria, tanmateix, continuar la carrera?

De sobte canvià radicalment la situació. La guerra tendia a finalitzar; el número que em corresponia en la lleva era dels més alts i no fou demanat. La meva mare anuncià el seu viatge a París, i el dia 5 d'octubre arribà a la capital francesa, on hi romangué 11 dies, durant els quals els oncles i jo li procuràrem una vida el més amable possible acompanyant-la per la ciutat i fenti-li veure el bo i millor; jo mateix, moltes vegades, era el seu guia. Per fi ella i jo emprenguérem el viatge de regress i arribàrem a Barcelona el 17 d'octubre, podent continuar, així, els estudis, per a obtenir ,

anys després, l'anhelat títol.

L'estada a París va deixar-me una veritable ànsia de tornar-hi. Ha transcorregut molt de temps i l'ocasió no se m'ha presentat propícia fins ara, al cap de 43 anys, que he aprofitat l'oportunitat d'agregar-me a l'expedició organitzada per l'Orfeó Català, de la qual exemplar institució fa relativament poc temps que en sóc soci.

.

Els dos mesos i cinc dies que vaig sojornar a París tingueren la virtut de convertir, als meus ulls, la ciutat trista i repudiable de les primeres jornades, en una ciutat d'incomparables bellesas; tingueren també la destructora missió de fer-me veure, en retornar, l'estimada Barcelona empètitida en tots conceptes, gairebé moribunda i talment abandonada de la mà de Déu. Potser en aqueixa impressió

hi influïa la llei del contrast, nascuda de les odioses comparacions; mes Barcelona estava, aleshores, sotmesa a tota mena de violentes lluites, polítiques i socials; durant molts anys successius, una agonia lenta feia creure en la seva definitiva mort. No obstant, la vitalitat de Barcelona, gairebé oculta, però concentrada i intensa, es mostrava patent a tots aquells que sabien auscultar-la, endevinant que el seu ressorgiment no es faria esperar. Físicament, la ciutat, estava decaiguda, visiblement aixafada, però en l'ordre espiritual certs fogars es mantenien en una activitat creixent, i l'Orfeó Català, fundat pels mestres Amadeu Vives i Lluís Millet en 1891, fou un, i no pas dels de mínima importància, dels centres culturals i artístics que conservaven el caliu, inextingible, de l'amor dels ciutadans a la Pàtria i al món de l'inmaterial. Com més estralls produïen a la ciutat les fraticides lluites socials,

amb llur seguici de milers d'atemptats personals, vagues revolucionàries, locauts i tota mena de boicots i sabotatges, més apartat em sentia de la brutal materialitat i més a prop de les ànsies espirituals manifestades des d'aquells fogars que de dia en dia s'estenien en diversos sectors de la urbs.

L'Orfeó Català, que des de la seva fundació comptava les actuacions per èxits, era la veu del poble que cantava, era, sens cap mena de dubte, una de les més genuïnes representacions de Catalunya, i, diria, que, potser inconscientment, em trobí sumat als admiradors que, augmentant en nombre sense treva, estimulaven a l'excelsa entitat a superar-se ella mateixa, contribuint a l'enaltiment de les aspiracions i dels intangibles ideals de nostre poble.

L'Orfeó Català cantà a Barcelona, per comarques catalanes i estengué el seu camp d'ac-

ció a algunes altres regions espanyoles. A tot arreu conqueria glòries i honors, arribant la seva fama al món musical de moltes nacions europees. El Mestre Millet amb els seus cantaires travessà la frontera i aquella fama, corroborada per nous èxits, augmentà extraordinàriament. El mes de juny de 1914 l'Orfeó cantà a París i Londres; el triomf fou rotund, particularment a la capital francesa, on donà dos concerts davant d'auditoris nombrosos i excepcionals, per la presència de grans mestres de la música universal, que es convertiren en valuosos portaveus de la meritíssima labor del Mestre Lluís Millet. Pocs dies després de la tornada a Barcelona, on l'Orfeó fou rebut amb indescriptible entusiasme, esclatà la primera gran guerra mundial.

Fins ara, en 1952, al cap de 38 anys, l'Orfeó no ha tornat a París, i jo, petita particularment admiradora de l'entitat, m'hi he agregat per

tal d'emocionar-me patriòticament amb els nous previstos triomfs que allí, amb seguretat, assoliria i, per tal, també, de reveure aquella formosa capital, on 43 anys enrera, en plena juvenesa, tantes emocions contradictòries feren vibrar el meu cor.

Cap vincle m'unia amb l'Orfeó Català, cap vincle material, ben entès. Tan sols l'admiració progressiva que sentia per un grup d'homes que, al meu entendre, enaltien el nom de Catalunya millor que alguns exaltats cridaners que, tot dient-se catalanistes, la desacreditaven, fou l'autèntica base de la meva absoluta adhesió al Mestre Millet i a la massa coral per ell dirigida. Ja he expressat més amunt que amb altres nuclis culturals, estesos per tota la terra catalana, m'hi sentia així mateix adherit. Però, en el fons, sempre ha vibrat,

dintre aqueixes simpaties, un sentiment patriòtic; cap instint material ha influït en les meves preferències. Al Mestre Lluís Millet només el conexia per les seves gesticulants expressions de Director de l'Orfeó en els concerts als que tenia jo el plaer d'assistir con a oïdor, i pels retrats i caricatures que d'ell publicaven revistes i periòdics. Mes, un fet imprevist vingué a posar-me en relació amb tan sobressortint personalitat.

A les darreries del 1931 o a començos del 1932, no ho recordo exactament, durant un gran temporal de llevant ocorregut a Masnou, un violentíssim cop de vent arrancà sencera una teulada construïda, feia poc, per tal d'evitar les goteres del terrat d'una casa emplaçada en un estret carrer. La teulada, amb tota la seva estructura de fusta i ferro que l'aguantava, traspassà el carrer, talment com un barret que s'escapa del cap d'una persona, i anà a caure,

d'una sola peça, damunt les dues cases d'en -
front, a l'altra banda del carrer. Millet,
tothom ho sap, era fill de Masnou i, resident
a Barcelona, conservava la casa natal, amb amor
i respecte de fill, com a llar d'esbarjo. Jus-
tament aqueixa casa fou una de les sinistrades;
l'altre la veïna, llindant amb la de Millet,
era propietat del senyor Arnó Maristany. La
caiguda de la coberta voladora ocasionà serio-
sos desperfectes a ambdues finques i com que no
era difícil demostrar la defectuosa construcció
de l'esmentada teulada, els senyors Millet i
Arnó, que no ténien cap culpa de les destroces
que ocasionà en llurs propietats la furiosa pre-
cipitació de teules, fustam i ferramentes, dema-
naren al propietari de la casa escapçada l'abo-
nament del cost de la restauració corresponent.

En Peré Bassegoda, Arquitecte Municipal de
Masnou, excel·lent amic meu, havia d'intervenir
com a perit per part dels damnificats d'una i

d'altra banda del carrer, però, donat el seu càrrec, no cregué correcte signar un informe favorable a uns veïns que indefectiblement havia de repercutir en perjudici d'un altre, i demanà la meua intervenció, com arquitecte neutral i independent en aquella localitat, per a la redacció i la signatura de l'expressat informe.

Vingué el plet, morí el propietari de la lleugera teulada i s'arribà a un acord transaccional amb els hereus, els quals contribuïren en una important quantitat a restaurar els dos edificis mig aixafats, i l'afer s'acabà sense notables pèrdues econòmiques per part del Mestre Millet i del seu veí.

Aquest senyors demanaren a Bassegoda la minuta d'honoraris, que, tant el meu company com jo, no volguérem cobrar, i els senyors Millet i Arnó, delicadament, agraïts, ens invitaren, el dia 21 d'octubre de 1933, en un esplèn-

dit dinar al restaurant de la "Font del Lleó", aleshores de moda. Ens reunirem a taula el Mestre i el seu fill, avui director de l'Orfeó, el senyor Arnó Maristany, també amb el seu fill, en Pere Bassegoda i jo.

El dia que ens traslladàrem a Masnou, amb el fi d'inspeccionar el que havia ocorregut a les cases de referència, em deparà l'ocasió de tractar personalment amb el Mestre Millet qui despertà en mi una sincera simpatia, accentuada en alt grau durant l'àpat de la "Font del Lleó". El Mestre se'm presentà com un home ingenu, franc, espontani i cordial, vaig veure en ell un dels escassos homes que inspiren confiança per la bondat i honestetat que en ells es manifesta des dels primers moments de tractarlos. Mentre dinàvem una gramola ens feia oir vulgues o no, els ballables més en boga en aquells temps; valsos, tangos, foxtrots ... es superposaven a l'agradable conversa que soste -

níem els sis comensals.

= La composició arquitectònica - vaig atre-
vir-me a dir - té una gran similitud amb
la composició musical.

= Innegable - contestà Millet -. La Músi-
ca és talment l'Arquitectura dels sons.

La gramola no parava de ferir les sensibles
oïdes del gran Mestre, que de tant en tant ex-
clamava: ¿no es pot fer callar d'una vegada?

Quan lentament s'anà buidant l'espaiós
menjador, i quedàrem gairebé sols, el senyor
Arnó indicà a un cambrer que fes emmudir la
gramola, i una vegada acomplert aqueix prec
vaig veure respirar satisfactòriament a nostre
insigne anfitrió.

El dia 21 d'octubre de 1933 representa
per a mi una data memorable, com ho seran sem-
pre totes aquelles que em proporcionin l'avi-
nentesa de posar-me en relació amb autèntiques

personalitats.

En dues altres ocasions vaig parlar amb Lluís Millet. La primera fou en un concert al Palau de la Música, bastant temps després de l'anècdota que acabo de referir. Durant un intermedi vaig baixar al bar quan casualment passava per allí el Mestre; m'hi vaig presentar recordant-li l'afer de Masnou; em reconegué i en una curta i afable conversa canviàrem alguns mots de salutació. L'altre encontre fou trist; en plena guerra civil ens trobàrem de front a la Plaça d' Urquinaona, seria cap a les darreries de 1938; se'l veia afligit, d'aspecte decaïgut, el caminar pesarós i les faccions desencaixades; vencent el dubte d'aturar-lo o no em decidí a dirigir-li la paraula saludant-lo i recordant-li el meu nom i la meva professió; es limità a donar-me la mà, gairebé d'esma, i a dir-me uns mots inintel·ligibles seguint son camí sense a penes detenir-se. Esta-

va malalt del cor, i la guerra, amb el munt, d'incongruències i d'injustícies !com devia fer-lo sofrir!.

El mestre Millet morí el dia 7 de desembre de 1941. Nostra guerra era acabada, però !quina guerra sorda, tan cruel i maliciosa no es dirigia contra Catalunya! Vaig assistir a l'enterrament; hi eren a milers les persones addictes, entristides per la desaparició del gran músic i entristides per la persecució dels ideals més cars a l'insigne desaparegut. Tot-hom parlava en veu molt baixa i el seguici fúnebre era ostentosaament vigilat per la policia.

No he d'insistir sobre els meus entusiasmes envers les institucions netament catalanes que representen, ensems, un caire espiritual o de cultura, i, per tant, no sé explicar-me el fet de no haver ingressat a l'Orfeó Català, com

a soci, des de la meva juvenesa, essent així que m'havia adherit a moltes d'altres entitats d'índole similar.

Regirant el meu arxiu em ve a mà una carpeta destinada a l'Orfeó, dintre la qual trobo tres documents relativament antics: Es el primer un fullet del 1899 que conté els Estatuts i Reglament General de l'Orfeó Català (fundat -diu- a Barcelona lo dia 15 de Setembre de 1891). El segon document és un rebut estés a nom del meu pare que textualment expressa: Lo soci D. F^{co}. Matas Burgués ha pagat la quantitat de Pts. 3 per sa quota corresponent al quart trimestre d'enguany - Barcelona 1 d'Octubre de 1899. El tercer es un programa del concert que l'Orfeó donà, en obsequi als socis protectors, al Teatre Novetats el dia 8 de desembre del 1900, a dos quarts d'onze del matí. Tots els documents continguts en l'expressada carpeta estan col.locats en rigorós ordre cro-

nològic, i el primer que segueix, als tres referits, és el de la meva admisió, per part de la Junta Directiva, com a soci protector, data el dia 28 de juny del 1947. Ni el més petit rastre de l'Orfeó, de durant 47 anys, figura en el petit arxiu. Es una cosa rara, repeteixo, que havent-ne estat soci el meu pare i amb la profunda admiració que sempre m'ha inspirat nostra primera entitat coral només faci cinc anys que hi estigui inscrit, quan en fa 60 de la seva fundació.

Al meu pare li agradava la música en deliri i procurava inculcar el seu gust als meus germans i a mi. Quan encara éram infants ens acompanyava a escoltar els concerts dels "Cors d'en Clavé" i els que donava la "Banda Municipal" i algunes orquestres locals o forasteres, al Palau de Belles Arts, a la Plaça del Rei o en altres indrets; inclús volgué que un professor ens eduqués amb un mínim de coneixements.

teòrics i ens preparés per a l'execució del piano, arribant, el meu germà major, a practicar el cant. Però, com que la música era, per a nosaltres, quelcom secundari, i així, nostre pare, volia que fos, ja que l'objecte principal de nostra instrucció consistia, per ell, en que cada u cursés una carrera, l'art musical quedà reduït a uns rudiments inicials. Per la meua part puc dir que em sento totalment incapacitat no sols de tocar el piano ni cap altre instrument i molt menys de cantar, sinó de saber apreciar el veritable valor d'una peça musical; però la meua escassíssima cultura en tan sublim bella art no em priva d'emocionar-me quan escolto música que entenc, i a vegades m'ha produït un plaer insuperable, que ha penetrat molt endins de la meua ànima, l'audició d'un concert orquestral, d'un solista, o d'un cor, particularment quan l'he oït net de preocupacions i concentrat en el que escoltava.

Sóc, doncs, un melòman circumstancial.

El pare morí jove, en 1902, als 42 anys d'edat, però ens deixà inculcat un cert amor a la música que, per la meva part, no he deixat extingir mai, i he procurat cultivar-lo, assistint, amb relativa freqüència, a audicions d'òpera i de concerts de diversa índole. En l'època estudiantil, el meu bon amic, avui rellevant arquitecte, Adolf Florensa Ferrer, molt entusiasta de la música wagneriana, influí a que varis companys d'estudi assistíssim al Liceu, quan a Barcelona es representà per primera vegada la "Tetralogia"; i amb l'ajut de les obres publicades per "Associació Wagneriana", "Traducció adaptada a la música per Xavier Viure i Joaquim Pena", poc a poc vaig anar trobant gust en aquella música que de primer no entenia, i que a còpia de sentir-la, particularment en alguns passatges, ha arribat a despertar-me veritables emocions. Avui, con-

servo, en la petita biblioteca, els 12 llibrets publicats per l'esmentada "Associació", senzilla i, ensems, curosament enquadernats.

Més tard, en 1919, junt amb alguns companys de carrera vaig ingressar, com a soci, a l'"Associació de Música Da Camera". Feia 6 anys de la seva fundació, i hi vaig pertànyer fins el 1936, quan nostra guerra civil, interrompent l'actuació de tan benemèrita entitat, la disolgué per a no refer-se mai més. Durant els 17 anys consecutius de soci d'aqueixa "Associació" he escoltat molts concerts al Palau de la Música; uns bons, d'altres no tant; he disfrutat en la majoria i m'he aburrit alguns cops; però, sempre han representat, per a mi, un noble estímul envers la cultura de l'esperit. En quatre carpetes tinc arxivats tots els programes, avisos i prospectes que venien a mi des del curs 1919-20 al 1935-36, repartits en els mateixos concerts o rebuts a domicili. Serien

innombrables les anècdotes que podria referir de l'"Associació de Música Da Camera", particularment en el que es referèix a les xerradisses del públic, que es feren proverbials, i a les consegüents severes advertències, a fi d'evitar-les, però no considero aquestes pàgines lloc apropiat per a comentar aitals ocurrencies.

. . .

La petita història, que he volgut recordar, es pot resumir en els quatre següents temes: París; Orfeó Català; Barcelona; i la meua relació amb aquella esplendorosa vila, amb nostra primera entidad coral i amb el país que m'ha vist néixer. Reunits i condensats, tots quatre, podrien, potser, explicar el meu desig de tornar a París, tant més quan l'ocasió m'ha permès tornar-hi, justament amb l'Orfeó Català. Però la història no acaba aquí; la història no acaba

mai: Des que vaig sortir de París, la primera vegada !quants fets, en tots els ordres, s'han esdevingut!.

II

Els 43 anys compresos entre els meus dos viatges a París

Déu em lliuri, no ja de caure-hi, sinó ni de sentir, tan sols, la temptació de detallar les repercussions que sobre meu han obrat els més importants fets històrics que, en general han afectat a tot el món i, particularment, al meu país, durant aquest període de gairebé mig segle. Jo, que d'ençà que tinc us de raó, m'he sentit catalanista, he passat per intervals d'esperança i d'afligiments, en consonància amb els triomfs i les davallades de Catalunya. No voldria intentar tals íntimes descripcions perquè, aquest, no és el lloc d'exposar-les, i m'apartaria de l'objectivitat que, valent-me de la meva poca competència narrativa, pretenc de donar als presents records.

Es cert que tots els "ismes" porten la discòrdia en el sí de la societat humana, però si és fatal l'existència de partits amb les consegüents discrepàncies, és cert, també, que la cultura, frenant egoismes i passions, pot convertir els homes en éssers respectuosos i comprensius, en atenció a les idees alienes, sense claudicar en les pròpies i molt menys trair-les. El catalanisme, per ventura, és agresiú?; l'agresió prové de l'odi i el catalanisme, contràriament, representa amor; és un sentiment d'estimació vers l'essència catalana, de segles creada, que persisteix en el present i que durarà fins que Déu vulga; essència, que tots els catalans, tenim el deure sagrat de vetllar per ella i defensar-la, com a obra de Déu que és. Aquest fet real s'enfronta amb un altre fet, el de l'Espanya unitària. No pot existir una solució harmònica entre les dues tendències?, una

solució que, d'acord amb el criteri de Cambó, sense desfer la integritat ibèrica, Catalunya sia Catalunya, és a dir, s'expressi lliurement amb el seu propi idioma, i lliurement manifesti la voluntat d'existir? Avui Castella exerceix una absoluta hegemonia sobre la resta d'Espanya i equivocadament es confon Espanya amb Castella, predominant la idea que el que no és castellà no és espanyol. Ha sorgit la paraula separatisme i n'hi hauria d'haver una altra que s'anomenés "separadisme". Separatista és aquell qui es vol separar de les entitats amb les quals es troba unit; separador és el que pretén apartar o separar d'aqueixes entitats els éssers que formen part d'elles. Catalunya ¿vol separar-se d'Espanya perquè intenta que se l'admeti tal com és, tal com Déu l'ha creat? ¿No fan una acció separadora els que volen extingir, en els catalans, tot el que representa saba catalana, com a premisa per a considerar-

los espanyols? El tema és escabros, però necessari anunciar-lo per a explicar una llarguíssima sèrie de fets que han afectat Catalunya i totes les institucions essencialment catalanes, entre elles l'Orfeó Català.

Grans lluites socials i polítiques sorgiren com a conseqüència de les discrepàncies, no ja entre Catalunya i Espanya, sinó entre el sentir de Castella i el de Catalunya. La incòmprensió d'una i altra banda i les nimieses anecdòtiques, elevades a la categoria d'argument, agreujaren la tibant situació de les dues tendències en pugna, i les persones que, per llur cultura, estaven obligades a raonar serenament, s'ajuntaven al respectiu grup dels energúmens i dels xenòfobs. Aquelles lluites portaren dies de tristor i de dol al nostre país. Les tremendes discòrdies socials que ensangonaren les vies barcelonines, durant els anys que precediren la primera guerra mundial i la Dictadura de Primo de

Rivera, feren creure a molts ciutadans netrals que no eren sinó derivacions del xoc dels contradictoris ideals patriòtics, enardits per la manca de comprensió dels governs centralistes d'una banda, i per l'absoluta carència de diplomàcia d'alguns polítics catalans, de l'altra. La vinguda de Lerroux a Catalunya, donà a molts, la sensació de que fou "decretada", per aquells governs, ja abans de la "setmana tràgica", per tal d'aguditzar les dissensions entre capital i treball en el sí de la indústria catalana.

En 1914 esclatà la guerra europea, iniciada per Austria contra Servia per a castigar l'atemptat de Sarajevo. A Servia la defensaren Anglaterra i França, nacions que trencaren les hostilitats amb Austria, i, Alemanya, aliada d'aquesta darrera, s'ajuntà amb ella per atacar els dos esmentats països occidentals. Rússia aliada ensems, d'a-

quells païssos, es dirigí en contra d'Alemanya i d'Austria. Italia, intervingué, de primer a favor de les potències centrals girant-se després en contra d'elles. Intervinguéren també altres nacions i finalment Estats Units, que decidí la victòria occidental. París, durant la contesa, sofrí els bombeix dels avions alemanys. Com havia progressat l'aviació des dels tímits vols que en 1909 vaig contemplar, per primera vegada, sobre Longchamps!. La guerra durà fins el 1918, però abans, en 1917, esclatà la revolució, triomfant, soviètica, i des d'aleshores, tenim en el món una nació potentíssima i amenaçadora, de signe comunista i ateu, organitzada amb fèrrea i brutal disciplina militar. A la hecatombe material de la guerra s'hi afegí l'aterradora inquietud que adverteix, d'una possible desfeta, la cultura del món espiritual, cultura, que, malgrat les adversitats, persistirà mentre subsisteixi una minoria d'hommes dignes.

A Espanya, particularment a Catalunya, el malestar polític i social prosseguia en augment fins que el cop d'estat del genral Primo de Rivera, del 1923, posà fi al desordre. Durant el període dictatorial, en maig del 1925, l'Orfeó donà dos concerts a Roma i cantà davant S. S. Pius XI. La Dictadura, que aquell general inicià, de Catalunya estant, amb un caire d'aparència regionalista, perseguí el catalanisme quan aquell es veié fèr en el poder, i en l'Exposició Internacional, del 1929-30 a Montjuic en molts aspectes meravellosa, hi faltaren les "quatre barres", i l'Orfeó no hi pogué cantar ni una sola vegada, mentre governà el Marqués d'Estella. En les altes esferes monàrquiques sorgiren diferències polítiques; s'ensorrà la Dictadura; l'Exposició Internacional es perllongà amb el títol de Nacional; Primo de Rivera passà per Barcelona en direcció a França, i en l'exili a París, morí, mentre en el

recinte de l'Exposició onejava la bandera catalana i el nostre Orfeó, obtenia un dels més clamorosos èxits de la seva vida, a la sala de festes del Palau Nacional (1930). Els partits polítics i els homes van passant, desfent-se ; l'esperit dels pobles no morirà per la força material, sols pot sucumbir per la voluntat de Déu.

Desapareguda la Dictadura, la política espanyola seguí una vertiginosa devallada fins arribar a les eleccions municipals del febrer de 1931, en les quals guanyaren les candidatures republicanes en la major part dels districtes, i en conseqüència, sobrevingué la caiguda de la monarquia i l'inmediat exili d'Alfons XIII i de tots els membres de la família reial. Aquell rei mereix que els catalans li guardem un mínim de consideració i respecte, car, dintre dels molts errors que li feren cometre els polítics governants, tingué encerts personals i un manifest afecte a Catalunya; escoltà l'Or-

feó a Barcelona en 1908 i a Madrid, en el teatre Real, el 1912; es mostrà molt cordial amb el Mestre Millet i atentíssim amb els cantaires.

Exiliat el rei, es proclamà a Espanya per segona vegada, la República, i durant els primers anys d'aquesta forma de govern es succeïren les lluites intestines, dintre la nació, com a repercussió de les lluites polítiques internacionals que s'intensificaven cada cop amb més virulència. Espanya quedà dividida en dues fraccions irreconciliables: dretes i esquerres. El més lamentable d'aquest fet, per als catalans, fou que també dintre de casa nostra, dretes i esquerres, més atentes a llurs interessos polítics i socials que no pas a la Pàtria comú, esberlaren Catalunya de xant-la indefensa als atacs que més tard havia de sofrir. L'Estatut de Catalunya que legalitzava la seva autonomia dintre de la unitat espanyola, aconseguí durant el govern de

la Generalitat presidit per Macià, passà com a cosa exclusiva de les esquerres que el feren servir, més que com a eina de treball, com a instrument agressiu, particularment quan els destins de la Generalitat caigueren en mans de Lluís Companys. A Europa, i a tot el món s'anaven congriant forces en els dos bàndols oposats; d'una banda les democràcies, d'altra banda els absolutismes totalitaristes i feixòstes. Anglaterra i França representaven les primeres, i Alemanya, amb Hitler com a cabdill, i, Itàlia, governada per Mussolini, representaven la segona tendència. El comunisme rus es mantenia a l'aguait i !oh paradoxa! les democràcies es consideraren, més endavant, com formant part de llurs idees polítiques, quan, en realitat, no es més que la manifestació més exacerbada i opressora del totalitarisme manipulat per l'esfereïdora intel·ligència de Stalin i els seus.

Les influències de les dues oposades ten-

dències estrangeres i, perquè ocultar-ho?, llur ajuda directa a les respectives filloles d'Espanya, acumularen tal tensió a dretes i esquerres de nostre país que tan sols faltava que saltés la guspira per a produir l'explosió. I la guspira saltà. L'assassinat de Calvo Sotelo a Madrid, fou el pretext per a fer aixecar en armes, el 18 de Juliol del 1936, contra la República, mediatitzada per totes les tendències d'extrema esquerra, a una bona part de l'exèrcit espanyol, acabidillat per Franco, i amb l'epoi moral de tots els matissos dretistes. La República ho posseïa tot: la gran massa del poble al seu costat, les regions més riques i industrials, i l'or del banc d'Espanya; però la República, fou desbordada per les forces del més viu roig polític i social, que cometeren tals atrocitats i incorregueren en errors de tal magnitud, dins la més anàrquica indisciplina, que els ressorts de la victòria, continguts en ses

mans, s'escaparen cap a les del cabdill Franco i de les forces nacionals, les quals acabaren la guerra civil, de gairebé tres anys de durada, el primer d'abril del 1939, amb la desfeta total del règimen republicà.

Catalunya disgregada a causa, principalment de la mala direcció dels polítics que la governaven, no pogué suportar la furiosa empenta de la guerra i l'escomesa dissolvent dels que no tenen Déu ni Pàtria. Catalunya era talment, en aquella tràgica ocasió, una fulla que voleiava a caprici de l'espantós huracà. L'essència catalana era l'objecte primordial dels rancors injustificats dels extremistes de dretes i esquerres, rancors que s'intensificaren davant la pitjor gestió del govern incapacitat de la Catalunya autònoma que, atent a les consignes internacionals d'extrema esquerra, congriaren damunt nostre tot l'odi, concentrat d'anys i de segles, dels que no podien sofrir el ressorgi-

ment del nostre país, franc i pròsper. I les malvestats, originades pels "roigs" de dintre casa i els altres de fora que l'envairen, caigueren sobre l'exahusta Catalunya amb la corrua d'aassassinats, bombardeigs, incendis, anihilació d'obres d'art i d'edificis històrics i un sens fi d'altres calamitosos esdeveniments. Els catalans ens veierem, durant llarc temps obligats a oïr himnes exòtics que no cantava pas el poble; el poble, aleshores, enmudia; l'Orfeó Català, durant la guerra i uns anys després, era de fet inexistent. !Com recordo l'encontre amb el mestre Millet a la plaça d'Urquinaona en 1938! !Quin silenci tan significatiu i tan emocionant, el d'ell!.

De fet, en les esquerres i en les dretes hi havia bons catalans que, malgrat trobar-se empenyuts en la lluita fratricida, quelcom, que potser ells mateixos ignoraven els unia secretament i, secretament, cadascú amb els

mitjans dels quals podia valdres i a mesura de ses forces, intentava salvar tot el que es trobava al seu abast i representava algun positiu valor dintre de la natura catalana. Si a aquells bons catalans, en lloc de lluitar entre sí, els hagués estat donable d'unir-se obertament en defensa de la terra, possiblement de la gran hecatombe n'hauria pogut sortir una Catalunya, si no triomfant, menys desfeta. Déu no havia decretat encara la seva mort; Catalunya quedava sotmesa, després de la guerra, a les forces triomfants, i foren més perseguits els ideals catalanistes que no pas els de tendències àcrates i internacionalment comunistes; però l'esperit català subsistia i res en contra d'ell hi poguéren la força i el rigor. Els homes, les inclinacions polítiques, passaven, una altra vegada, mentre l'essència espiritual del nostre poble es mantenia incòlume. Quin error tan formida-

ble sofriren el governants en no saber emmenar el patriotisme català vers un patriotisme espanyol. Es difícil que torni a presentar-se una ocasió tan propícia per a portar a cap la veritable unitat, la unitat dintre la magnífica veritat que representen les nacionalitats, regions i comarques de la Ibèria.

Pocs mesos després d'acabada la nostra trista contesa, el primer de setembre del 1939 començava la segona guerra internacional que havia de commoure tot el Món. Anglaterra i França trencaren les hostilitats contra Alemanya a fi de castigar aquesta nació per les aneixions territorials que havia perpetrat, considerant-les com a fets consumats, a expenses de Polònia i altres nacions de l'Europa Central. Les dues nacions occidentals sucumbiren davant la formidable força bèlica d'Alemanya, i, Bèlgica, Holanda, Noruega, Dinamarca i França mateixa, foren ocupades pels exèrcits alemanys, com abans ho havien estat Po-

lònia, Àustria, Txecoslovàquia . . . Mentre l'aviació alemanya bombardejava Varsòvia, i Londres, causant enormes destroces, Rússia signà un pacte de no agressió amb Alemanya, i, Itàlia, que amb aqueix darrer Imperi formava l'Eix Berlin-Roma atacà França per l'espatlla i declarà la guerra a Anglaterra. El Japó, aliat amb l'Eix, inesperadament, atacà la flota Nord-americana provocant l'entrada dels Estats Units a la guerra. Els alemanys, desentenent-se de llurs compromisos, atacaren Rússia, i després d'en-
vair extensissims territoris soviètics, arribant a Crimea, el Càucàs, Stalingrat i Sant Petersburg (avui Leningrad), s'atancaren ràpidament a Moscó. Vingué un moment de cansament per part dels alemanys, la U.R.S.S. reaccionà, convertint-se de perseguida en atacant, i els alemanys retrocediren. Els anglo-saxons envairen el Nord d'Àfrica i s'apoderaren, després de sagnants lluites, de Trípoli, Tunis i Abissínia; saltaren a Sicília, illa que ocupa

ren totalment i més tard començà la invasió d'Itàlia, pel Sud; els exèrcits aliats pujaren per la Península i conquistaren Roma. Estats Units, que de primer hagué de contemplar com el Japó conqueria illes i territoris del Continent Asiàtic i d'Oceania, reaccionà, després, energicament, i començà la devallada de l'Imperi del Sol Ixent. L'oració es tornà per passiva; Itàlia s'entregà als aliats, però els exèrcits alemanys, que encara es mantenien al Nord de la Península, resistiren en retirada. Nort-americans i anglesos desembarcaren a Normandia, i Alemanya es trobà atacada per l'Est, per l'Oest i pel Sud. Les tropes russes arribaren a Berlín. El poder Hitlerià cedí. Pocs mesos després cedí el Japó, que experimentà l'horrorosa prova de la bomba atòmica. En 1945 la guerra més extensa i intensa que recorda la Història es donà per acabada, però la pau entre els ho-

més no aparegué.

Les destroces causades per la "civilització" deixaren molt enrera les nostres "petïtes" destroces de la guerra civil; la destrucció dels temples barcelonins, deguda als incendis promoguts per les "hordes roges" foren joc de nois comparats amb la desolació i ruïna de ciutats senceres; els bombardeigs que tan horrorosos ens semblaven als habitants de Barcelona, eren innocents jocs d'artifici davant dels efectuats per l'aviació d'una i altra banda en litigi, i davant de la bomba atòmica caiguda a Nagasaki i Hiroshima; els milers de morts de la nostra baralla intestina es convertiren en milions en els camps de batalla d'Europa, d'Àsia, d'Àfrica i d'Oceania i en la població civil de milers de pobles i ciutats. Talment la humanitat havia perdut el seny. I el més depriment de tot és que la terrible conflagració no ha millorat ni

un àpex el benestar social ni el de l'individu, per als quals es deia que es lluitava, i ha aconseguit, en canvi, mantenir el caliu d'una guerra sorda, latent, que d'un moment a l'altra pot esclatar amb estrèpit, entre els dos bàndols en què s'ha dividit el món: el capitalisme i el comunisme; dirigit el primer pels Estats Units i el segon per la U.R.S.S. Per sort existeix una tercera força, molt més potent que aquelles dues, l'única que pot salvar la veritable civilització, la força espiritual del Cristianisme. En aquesta tercera força s'acolliran de ben segur tots els que de bona fe vulguin la pau entre els homes.

Després de la guerra civil espanyola i mentre durà la mundial, Catalunya es veié supeditada a tota mena de vexacions. Es suspengué la publicació de tots els periòdics redactats en llengua vernacle; les "quatre barres" catalanes foren considerades com a signe sub-

versiu; no es permeté de parlar en el nostre idioma al personal empleat en oficines públiques, i més d'un cop eren reconvinguts amb duresa els ciutadans que al carrer, al cafè o al tranvia parlaven el llenguatge natiu; el gloriós nom de Catalunya era gairebé proscrit i així en entrar victoriosos els "nacionals" a Barcelona, uns grups, d'exaltats inconscients, arrancaren les plaques que retolaven la "Plaça de Catalunya" i les substituïren per unes altres que resaven: "Plaza del Ejército Español"; a Catalunya se li anomenava "El Noreste de España"; no es podia ésser català, s'havia d'ésser espanyol, i per ésser espanyols, els catalans, havíem de castellanitzarnos; les entitats que gosaven enomenar-se catalanes foren registrades i perseguides, algunes clausurades i, d'altres de gran prestigi, com el "Centre Excursionista de Catalunya", el "F. C. Barcelona" i el ma-

teix "Orfeó Català", per un voler de Déu subsistiren, però inermes; no pogueren actuar en llurs respectives activitats. Perquè això quan els catalans que es posaren al costat de l'ordre éren en majoria?. Perquè aquest càstic? quan foren a milers els fills del nostre poble que donaren llur sang al costat de l'exèrcit que creien lluitava contra l'anarquia i el comunisme mundials? Per què, aquest esperit separador, quan foren també a milers els germans de nostra estimada terra que moriren a les mans assassines dels desenfrenats revolucionaris que perseguien la religió i tot el que representava cultura i pàtria? No s'explica aqueixa obsessió respecte a Catalunya, que només desoris i tristors pot reportar a l'Espanya que tots volem enlairar. Seria encara, llarguíssima la llista d'agravis que en el nostre país es perpetraren, i, per dissort, s'estan perpetrant, si bé, avui, amb manifesta atenuació. Mes val oblidar, esperant que

Déu il·luminí tots els espanyols per ajuntar els comuns esforços d'aconseguir, amb la concòrdia, la Pàtria de tots, no la del predomini d'uns sobre els altres, la de tots, a base de mutu respecte i amb la intenció de fer-la forta i esplendorosa, no sols materialment, sinó, per damunt de tot, en cultura espiritual.

El gran Mestre Lluís Millet, poc abans de morir, pogué encara dirigir el seu Orfeó en un concert que donà el 1939, ja dintre el "període nacional", però quina pena devia causar-li no poder ostentar la Senyera! quina pena per a ell no representaria el fet que s'anunciés: "Concierto del Orfeón dirigido por el Maestro Millet", amb el qualificatiu de català, suprimit! Després cap més concert; alguns assaigs mig en secret, i prou. El traspàs del Mestre, en 1941, representà un cop fortíssim per la vida de l'Entitat. Es nomenà Director el Mestre Francesc Fugol i, a la mort d'aquest, en 1945, el fill del gran Mestre, Lluís Me Millet,

acceptà, decidit, el nomenament de dit càrrec el qual, amb els seus entusiasmes, i comptant amb la constància i fidelitat dels cantaires, jamai desmentides, salvà la vida del nostre gloriós Orfeó Català. Al cap de set anys del concert del 1939, l'Entitat obtingué el permís definitiu de donar audicions públiques amb el seu títol autèntic i íntegre. El dia 18 de maig de 1946, al Palau de la Música, oferí, als socis, com a homenatge als directors difunts Millet i Pujol, el primer concert de la nova etapa de la vida de l'Entitat. En el sí interior de la "societat", els programes i tota mena d'avisos i comunicacions són redactats en català; tota la propaganda i documentació pública, ha d'ésser-ho en castellà. Del 1946 fins avui, la vida de l'Orfeó, ha prosseguit amb una certa normalitat enfortint-se cada cop més, tant per la qualitat i nombre d'audicions com per l'adhesió

dels antics socis i dels que de dia en dia s'hi van agregant.

Han passat tretze anys de l'entrada de les tropes "nacionals" a Barcelona; n'han passat set de l'acabament de la segona guerra mundial. Els eixelebrats queden enrera; la raó es va imposant. En la resta d'Espanya homes comprensius han parlat i han actuat equànimament i formen legió els castellans que comprenen el "fet de Catalunya" i el possible "fet" d'un potent Estat Ibèric en el que Portugal hi formés part, Estat que no podrà mai constituir-se sense la col.laboració d'una Catalunya forta i lliure. El camí és llarg, els obstacles a salvar, molt dificultosos. Encara l'equívoc es manifesta en mil formes; ja retardant el progrés industrial de la nostra terra; ja amb la mena d'invasió dels detritus socials de les diferents regions que acudeixen, moltes vegades enviats, a Catalunya, particularment a Barcelona, omplint els afores i llocs

relativament cèntrics, de barraques i coves ,
ocupades per persones desgraciades, moltes d'e-
lles, que mereixen atenció i respecte, és cert,
com a éssers humans que són, però hi ha també,
en aquest aluvió, persones indesitjables que
infecten la ciutat i el país sencer. El deu-
re dels catalans és el de salvar Catalunya,
salvant tota Espanya, valent-se, com a única
arma, dels mitjans nobles que tinguem a l'a-
bast, i continuar la labor d'assimilació dels
forasters, cosa que els polítics del Centre
no han sabut realitzar amb nosaltres, procu-
rant que aquells immigrants, a la llarga, es-
sentin tan catalans com nosaltres mateixos. El
perniciós sentiment d'odi ha de desaparèixer;
l'amor al proïsme sense renunciar mai a la nos-
tra essència, és l'arma més potent i decisiva
que Déu ens ha donat per al triomf final de Ca-
talunya, triomf que en definitiva serà el d'es-
panya.

L'animadversió estrangera congriada contra el règim espanyol (fet que féu modificar, atenuint-les, les intencions totalitàries d'alguns dirigents) s'anà mermant davant el totalitarisme rus, creixent i amenaçador vers les potències democràtiques. I, en els moments crucials que el món avui atravesava, davant el paorós neguit del possible esclat d'una tercera guerra internacional, els països occidentals es comporten més benèvolament amb Espanya, i aquesta, sembla iniciar una era de pau interior. El temps dirà on portaran, i les conseqüències resultants d'aqueixos camins, dels quals, intuitivament, hom preveu tan sols els inicis. En aqueixos moments, relativament tranquils, l'Orfeó ha pogut penetrar de nou Espanya endins, fent una excursió artística a Madrid i València durant els dies del 18 al 25 d'abril de 1950, essent molt ben rebut en ambdues ciutats i coronant sa actuació amb rellevants triomfs.

Un fet venturós, extraordinari, ha omplert de joia i esperança el nostre país i el món catòlic enter: la celebració a Barcelona, del XXXV Congrés Eucarístic Internacional. Es la tercera força, la més potent de totes les que suren damunt la terra, que ha vingut a concentrar-se a la nostra estimada ciutat. Ponderar els emotius i esplendorosos actes, amb la presència d'ingents multituds procedents de totes les parts del Món, que s'han esdevingut a Barcelona del 26 de maig a l'1 de juny d'enguany, seria una tasca laboriosa i potser precipitada, donada la recent actualitat dels mateixos, però l'admiració i l'agraïment que devem al Sant Pare Pius XII per haver designat Barcelona com a seu d'aqueixa importantíssima Congregació Catòlica mundial, devem constatar-los ben alt, a tota hora, ensem que amb el més profund respecte.

L'Orfeó Català donà un dels seus admira

bles concerts a la sala de festes del Palau Nacional de Montjuïc en presència del delegat de S.S. el Cardenal Tedeschini, i davant d'un nombrosíssim públic que omplí de gom a gom l'espaiós local. Tres dies després, el dos de juny l'Orfeó i molts agregats empeniem el viatge vers París.

Jo tornava a la capital francesa en 1952 per segona vegada, després d'haver-ne sortit en 1909. La meua mare havia mort en 1934, abans de produir-se la guerra civil; l'oncle que m'acollí en la gran ciutat, en els llunyanos temps de la meua joventut, tampoc hi és, traspassà en plena segona guerra mundial durant l'any 1941, en un poblet apartat de París, fugitiu de la capital, aleshores de la invasió alemanya.

III

Preparatius, el viatge i arribada
a París

A primers d'abril de l'any actual (1952) vaig assabentar-me del propòsit de l'Orfeó de realitzar un viatge a París. El meu germà Joaquim i la seva esposa, que entraren a l'Entitat com a socis en la mateixa data que jo, s'haurien sumat a l'expedició de bon grat, però, durant els dies que l'Orfeó havia de romandre a París, estaven anunciades a Barcelona les festes de celebració del cinquantenari de l'adquisició de títol d'Enginyer de la promoció del meu germà i de les anteriors i posteriors més properes a aquella. Com que Joaquim fou l'iniciador de les esmentades festes i molts companys d'ell, de Barcelona i de

la resta d'Espanya, havien anunciat llur assistència, es veié obligat a quedar-se. Però jo que no tenia contret cap compromís especial per aquells dies, fora de les obligacions pròpies a la meva professió, que, per altra part, en aquells moments no eren apremiants, se'm presentà el propòsit de l'Orfeó com una avinentesa, podria dir providencial, per a tornar a París, i el desig latent en mi des del 1909, s'avivà de sobte i es convertí en decisió; en una decisió precària, car per a fer-se ferma calia saber una cosa que és essencial en totes les èpoques, i, avui en dia, bàsicament indispensable; calia saber el pressupost que s'havia calculat per a les despeses del viatge per persona. L'economia general i la particular ha soferts tals variacions i desequilibris que obliga a pensar i realitzar, una sèrie de càlculs a l'home de mitjana posició que es proposi entregar-se a qualsevol esplai, i els viatges són enganyadors

en extrem, perquè sobre les despeses previs-
tes cal afegir-hi sempre un tant per cent molt
crescut d'imprevistos, amb més motiu quan es
tracta de visitar terres estrangeres, encara
que, com a França, la moneda sigui desprecia-
da en relació a la nostra. El cost de la vi-
da i el valor monetari de les matèries d'un
país no és superior ni inferior, en relació
a un altre de moneda respectivament més bai-
xa o més alta, sinó que depèn, en gran part,
del valor adquisitiu en cada un dels països
que es compara; però aquestes qüestions no
les entenc gaire, i, per altra part, no són
essencials a la definitiva resolució d'empre-
dre un viatge. Si els imprevistos espanten,
hi cap el recurs de no prendre cafè, ni dema-
nar extraordinaris durant els àpats, de no
pujar a cap vehicle i acostentar-se en fer
les passejades a peu, de no entrar a cap lo-
cal on s'hagi de pagar entrada, d'abstenir-se

de comparar records de cap'mena i, en poques paraules, de no treure ni una moneda de la butxaca a no ésser per saldar les despeses pressupostades. Crec, no obstant, que sense ésser tan rigurós, i portant a sobre alguns bitllets de més, es pot viatjar sense angúnies.

Un altre factor, important també per a mi, era el de procurar-me amistats o simples coneixences amb algunes de les persones que formarien part de l'expedició, ja que no havent pogut inscriure-s'hi els meus germans, seria una cosa molt ensopida trobar-m'hi sol, sense tenir una mica d'expansiva relació amb algú o altre; amb més motiu, en un viatge d'aqueixa envergadura, de deu dies de durada, en el qual hi assistirien centenars de persones, entre orfeonistes i adherits. Conexia, abans de sortir de Barcelona, el cantaire baríton Angel Borrás, acurat ebanista d'Horta; la se-

nyoreta Mañós, tiple, perfumista del carrer de Sta. Anna; i la germana del canonge Dr. Montserrat, que viatjà amb la seva filla, també orfeonista. A més, pocs dies abans de sortir, vaig tenir el gust d'ésser presentat, per un parent meu, al Mestre Llongueres, sots-director de l'Orfeó, i a la seva muller.

Finalment, els preparatius més importants per al viatge eren els de procurar-nos, cada u dels que havíem de prendre-hi part, la documentació personal de caràcter oficial, sobre tot, per travessar la frontera i circular lliurement per França. Requisits que en 1909 no es necessitaven i que, particularment a mi, fugitiu aleshores, no m'haurien servit més que de destorb, i gràcies als distrets carrabiners del Pont de Bourg-Madame, que no es donaren compte que per allí passàvem el senyor Dublé i jo, vaig poder travessar tranquil·lament la línia divisòria. Però ja hem vist

els esdeveniments ocorreguts d'aleshores ençà; la tranquil·litat relativa d'aquells temps ha desaparegut i s'ha transformat de tal manera la vida, que l'existir és, avui, una cosa alarmantment complicada.

Totes aquestes qüestions; les econòmiques, les de relació i les de documentació, les havia de resoldre després dels informes que, segurament, em serien proporcionats a les oficines de Secretaria de l'Orfeó Català, i a tal objecte vaig dirigir-me al carrer d'Amadeu Vives, on el Palau de la Música, local de l'Orfeó, hi té la seva llarga façana lateral amb porta que dona entrada a les dites oficines.

Es col·locà la primera pedra d'aquest edifici en 1905 i s'inaugurà amb el nom de "Palau de la Música Catalana" en 1908. L'obra fou projectada i dirigida per l'eminent arquitecte, Director de l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona, D. Lluís Domènech i Munt-

ner. Els crítics d'arquitectura d'aquella època modernista la comentaren, en general, molt desfavorablement; després fou vilipendiada; més tard, discutida; i, ara, als 44 anys de la seva erecció, algun observador objectiu, insinua amb timidesa, la seva reivindicació, al notar-hi quelcom d'apreciable o considerant, si més no, l'edifici com una manifestació representativa de l'art arquitectònic barceloní d'aleshores, que tants debats promogué. És el procés que gairebé sempre segueix la crítica, exceptuant, naturalment, quan tracta d'obres veritablement genials, que des de llur creació han merescut l'admiració de tothom; procés que comença per no apreciar en el just valor l'obra contemporània, en menysprear-la i despreegiant-la a la següent generació, en oblidar-la uns anys després, i, en estudiar-la analíticament, enaltint les valors que la determinen, quan el temps s'ha endut tot rastre fi-

sic dels autors. No m'ha semblat mai el "Palau de la Música Catalana" el "Palau de la quincalleria catalana" com el batejaven despectivament els detractors de l'època. Les peces de ceràmica i vidre, que tan profusament campegen en les superfícies de les façanes i dels interiors li donen un aspecte que podrà agradar o no, però és un aspecte original, de color i alegre. Els oients d'un concert que es distreuen de la música amb les coloraines i els detalls de la sala d'audicions, crec jo, que serà perquè el concert és dolent o perquè la música no els entra prou endins; aquestes persones només podrien oir concerts en una cambra totalment fosca i encara recoberta de cortinatges llisos i negres, perquè res no els distregui, però en aquest cas haurien de paràre compte que el sòn no els rendís.

En aquest "Palau", que no he volgut pas descriure ni criticar, vaig entrar-hi, com he

dit, per la porta de la façana lateral. Un vestíbul de regular superfície, de nivell inferior a la rasant del carrer, salvat per uns pocs graons, conté un clos tancat amb valla de fusta vidriada i la corresponent guixeta. La llum artificial interior refractada a través dels rugosos cristalls em donà a comprendre que algú hi treballava a dintre; amb les puntes dels dits vaig donar uns discrets cops a la guixeta, que immediatament s'obrí, apareixent a l'altre cantó el cap d'un home de mitjana edat que portava davant dels ulls unes molt groixudes lents.

-¿què voleu?- em digué.

Vaig exposar-li que desitjava informarme sobre el projectat viatge a París.

-¿Sou soci?

La meua resposta afirmativa rebé la següent explicació:

-Doncs mireu, l'import del viatge, per

persona, està calculat en 4.200 ptes.; es contractarà un tren especial de segona; els hotels, a París, seran també de segona, i com que el nombre d'expedicionaris, contant els mestres, els directius, els cantaires i els agregats, encara que avui no es pugui precisar d'una manera exacta, s'acostarà als 500, hauran de distribuir-se en diversos hotels; l'import que us he dit, comprèn el bitllet d'anada i el de tornada, la pensió de l'hotel, dues visites a París en autocar i una excursió a Versalles; us heu de proveir del passaport i del carnet d'identitat, però d'aquests documents se n'encarregarà l'Orfeó, i si decidiu inscriure-us ja us demanarem les dades personals que siguin precises.

Aqueixes primeres impressions em satisfieren i vaig demanar a l'home de les ulleres groixudes que m'inclús a la llista. Tot apuntant el meu nom i domicili em digué que

per a què la inscripció fos considerada en ferm havia d'entregar mil pessetes a l'avangada. Vaig prometre-li que les hi portaria un dels prop-vinents dies.

-Per a l'abonament de les restants digué- ja us avisarem.

Complagut i animat, al sortir del "Palau" em sentí rejuenit. Decididament tornaria a París.

La diligent persona que m'informà amb tanta precisió i amb qui tenia encara d'entrevistar-me altres vegades durant la preparació del viatge, no era altre que el senyor Carles, veritable institució dins de la nostra Entitat. Els tràmits preparatius es realitzaven amb completa normalitat. El dia 15 d'abril vaig entregar les mil pessetes de senyal, i les tres mil duescentes restants les feu efectives el primer de maig. Les localitats per als concerts que havien de celebrar-

se al "Palais Chaillot" de París els dies 4, 6 i 9 de juny, no anaven incloses en el presupost i havia de fer-se l'encàrreg, a Barcelona mateix, abans del 18 de maig, cosa que amb molt de gust vaig complir. Si bé de la tramitació dels documents oficials se n'ocupaven els organitzadors de l'Orfeó, tal com m'exposà el senyor Carles, era precis fer acte de presència personal en moltes ocasions, com per a les impressions digitals i la signatura al peu d'alguns escrits; vaig haver de personar-me a la Delegació de Policia del carrer de Santaló (Sant Gervasi) i vaig tenir de presentar-me a casa de determinats fotògrafs per a què realitzessin els nombrosos retrats que havien d'ajuntar-se al Carnet d'identitat i al passaport. Fou necessari també el reconeixement de la meua personalitat per part de varis industrials barcelonins. La policia es traslladà a la sala d'assaig del "Palau", degudament habilitade,

on tinguérem de concórrer tots els inscrits al viatge a fi de deixar, una altra vegada, les nostres empremtes digitals i les nostres signatures per a la definitiva ultimació dels passaports. Encara fou precisa l'entrega del Certificat de Naixença i informar-me, per a informar després a l'Orfeó, de quina era la Comissaria de Policia corresponent al barri de la meva residència.

Durant les entrevistes sostingudes amb el senyor Carles per tal d'entragr-li documents o en recerca de detalls, em demanà diverses vegades amb quina persona voldria ajuntar-me per a inscriure'ns en el mateix hotel de París. Ja he citat anteriorment els pocs coneguts que tenia dintre l'Orfeó abans d'emprendre el viatge, persones molt dignes totes elles, però que, fins aleshores, cap intimitat m'hi lligava. Si algun soci arquitecte hagués pres part en l'expedició m'hau-

ria plagut aparellar-m'hi, mes, en la llista, segons digué el senyor Carles, era jo l'únic arquitecte inscrit. L'imprès que m'entregaren per a consignar-hi les persones preferides com a companys de viatge, vaig omplir-lo indicant que deixava al criteri dels organitzadors l'elecció dels que havien d'ésser els meus "camarades" d'hotel.

Ens trobàvem transcorrent els darrers dies de maig, en plena meravellosa efervescència del Congrés Eucarístic Internacional. Els actes religiosos es succeïen i es simultaneïaven assistits per centenars de mils de catòlics. Més de mig milió de persones es traslladaren, des de molts indrets del món al nostre país a l'objecte de concórrer al Gran Festival. Jo vaig procurar presentar-me, en la mesura que em permetien les meves forces i el temps, a les cerimònies de més relleu, però la preparació del viatge, que m'ocasionà, tal com he

dit, uns sens fi d'anades i vingudes al local de l'Orfeó, als centres oficials i a altres indrets, així com la formació de l'equipatge i la compra d'alguns estris indispensables, sense distreure les meves obligacions professionals, no em permetien l'assistència a algunes importantíssimes festes organitzades a l'entorn del Congrés; així, el concert de l'Orfeó al Palau Nacional davant del Cardenal Delegat de S.S., vaig oir-lo per transmissió radiada de casa estant.

Arribà el dia 2 de juny. Dos quarts de dotze del migdia era l'hora anunciada de la sortida del tren especial per l'estació de França. Tot ho tenia preparat d'acord amb el previst; l'única cosa que no havia aconseguit fou la troballa d'un amic amb qui pogués relacionar-me durant el viatge. Els meus germans es quedaven a Barcelona per la causa referida; hi cabia l'esperança que durant els

darrers dies s'inscrivís algun altre arquitecte a més de jo, però no feu així. Els coneguts que abans he esmentat, rebossants tots ells de simpatia, no havien despertat en mi la confiança suficient per a poder-m'hi ajuntar sense to ni so. Així és que, entre el mig miler de persones que esperàvem muntar al tren, m'hi trobava sol.

Les andanes de l'estació bullien de gent, eren totalment com un formiguer format pels expedicionaris i per les nombroses persones que hi anaren a despedir-nos. Allí vaig tenir ocasió de saludar el Rev. canonge Dr. Montserrat que acomiadava la seva germana i neboda; vaig parlar també uns moments amb el matrimoni Llongueres. No sabíem en quina línia es formaria el tren que ens havia de conduir a la frontera, i tots anàvem d'ací d'allà, en recerca del comboi; les converses en veu alta, convertides en xerradisses, les rialles i alguns xiscles que

de tant en tant eixien-de les goles d'algunes noies orfeonistes com a més agudes notes, els sorolls de les carretes d'equipatges i dels trens que arribaven i dels que sortien, els estridents xiulets de les locomotores i llurs esbufecs, tots plegats, aquests sons, confosos i reunits, qui sap si instrumentant-los, haurien pogut inspirar a Strauss una original simfonia.

Els meus germans anaren a acomiadar-me, així com el bon amic, l'aparellador Manuel Pallejà i el matrimoni Tristany amb son fill Lluís, família que viu amb mi a l'estudi del carrer de Casp. En mig d'aquell guirigall es repartiren unes bosses que contemien viandes i botelles per al dinar i el berenar dels excursionistes, i degut a la confusió produïda per la gent que anava i venia i que en diverses direccions es movia per les andanes, faltà poc per a què no n'arribés cap a mi. Grà-

cies a la diligència del meu germà, d'en Pa-
llejà i de l'Alfons Tristany que pogueren
heure'n una i me l'entregaren, aquell dia vaig
poder dinar.

Per fi es formà el tren i tots, més o
menys precipitadament, hi muntàrem. L'Alfons
m'ajudà a col·locar la maleta més pesant (pe-
sava molt) de les dues que portava. Vingue-
ren els comiats, les estretes de mans, els
!adéu-siau!, els !feliç viatge! i !força èxit!
i el voleiar de mocadors al posar-se el tren
en marxa. Els que es quedaren, des de les an-
danes, a peu dret, no deixaven de fer adéu amb
les mans i els enlairats mocadors blancs; els
de dintre el tren, amb el cap fora de les fines-
tres fèiem el mateix, fins que la corba de la
línia, a l'ésser aconseguida pel tren ens ocul-
tà els familiars que es quedaven.

Quan en definitiva vaig instal·lar-me en
el seient, vaig adonar-me dels veïns de depar-

tament; eren un marit i muller, pares d'un nen cantaire. Després de les paraules reglamentàries de salutació conversàrem sobre diferents motius fins que el monòton trac-trac del tren ens ensopí lleugerament i les paraules, dilatant-se cada cop més, acabaren per emmudir. Reposant el cap damunt l'encòixinade respallera, no vaig adormir-me, però el meu pensament, una mica emboirat, em traslladà a la visió de les esplèndides festes que fins el dia anterior d'emprendre el viatge es desenvoluparen a Barcelona; els meus ulls eren encara plens de les lluminàries nocturnes que durant molts dies tota la ciutat lluï, des de les més modestes vivendes fins els grans palaus i edificis públics, lluminàries esplendoroses com mai no s'havien vist en la nostra urbs. Em prenien aqueix viatge immediatament després de les grans festes del Congrés Eucarístic Internacional, en plena eufòria religiosa que ha-

via fet el miracle de la restauració de la major part dels temples incendiats en 1936 per l'ira materialista dels que no creuen en Déu, i mentre el resorgiment de nous temples feia preveure una era de prosperitat cristiana en el nostre poble. El meu pensament retrocedí de sobte a l'any de la "Setmana tràgica"; també aleshores sortia de Barcelona, en la mateixa direcció, vers París, amb els ulls plens de lluminàries, de les terrorífiques lluminàries, dels temples en flames destructores i de les ruïnes fumejants dels que ja havien caigut. No em dirigia a França, aleshores, per la via directa, com ara; sortia del meu país per l'Estació del Nord per a prosseguir, després, per la línia tortuosa Ripoll-Ribes-Puigcerdà, amb defectuosos carruatges de cavalleries que, seguint els mal traçats camins, ens portarien a la frontera de Bourg-Madame. Fou com un repàs de la meua pretèrita existència, que, a manera de somni, em proporcionava

ren aquells moments de silenci. Prompte vaig tornar a la realitat; el vagó no era de departaments tancats, el passadís central, obert, els comunicava entre sí i els que els ocupàvem ens vèiem mútuament i podíem sentir les nostres veus. L'alegria i la xerrameca dels nois cantaires situats en els seients de l'altre banda del passadís respecte els nostres, féu reprendre la conversa, extinguida, que jo sostenia amb el matrimoni al.ludit. El paisatge tan formós en tot Catalunya, inconfundible malgrat les seves infinites variacions, se'ns feia patent, al pas del tren, i motivà, entre nosaltres, entusiastes comentaris; deixàvem el Vallès, i l'alterós massiu del Montseny desfilava, com una visió de meravella, per davant dels nostres ulls... un poc més enllà, les comarques de la Selva... !quanta bellesa! El somni de les fetes passades fou substituït pel somni dels prodigis presents ...

Records... esperances... Poesia!.

-Crec que hauríem de menjar- deigué la muller del matrimoni interlocutor meu. !La prosa! La realitat de la vida animal, es manifestava en la forma més aclaparadora i vulgar. I tot seguit aquella senyora treié de les bosses, truites, talls de pernil, formatge, el pa, sobre tot el pa, i algunes fruites, fent a continuació el repartiment entre els seus familiars. Seguint l'exemple, també jo vaig començar a dinar i, per cert, amb bona gana; però el prosaisme no havia d'acabar aquí, car al disposarme a destapar l'ampolla d'aigua que em corresponia, a falta d'eina a posta, vaig intentar de fer-ho amb el meu ganivet de butxaca, tan desafortunadament que es tanca amb força sobre el dit del mig de la meva mà dreta, produint-me un profund tall del qual emanà la sang a dojo, que costà molt d'estruncar. Vet ací un descuit; tant que procurí pensar en tot, a l'arranjar l'equipatge i, en aquells mo-

ments, vaig trobar-me que no portava ni el més petit indici de botiquí. Els esposos, companys meus, obriren llurs maletes i ella, sol·lícita, em féu la curació amb alcohol, esparadrap i un retallet de tela per a lligar-me la ferida, que no tingué més importància que la molèstia dels meus veïns de viatge i el posar en evidència la meua imprevisió.

El tren s'aturà uns minuts a Girona; després, mentre recorriem les belles terres empordaneses, sentiem la proximitat de la frontera i parlàrem dels possibles registres que els duaners podrien verificar en nosaltres a Portbou i a Cerbère. Portava damunt meu 20.600 francs que al canvi de 12 em costaren 2.472 pessetes; portava també més de 4.000 pessetes en bitllets espanyols, mil de les quals me les havia entregat el meu germà per a regalar a la nostra tia de París, ja velleja. Expressí les meves temences al matrimoni company de vagó respecte

els dits registres, tota vegada que, en cas de sofrir-los, em trobarien més divises de les permeses per persona, i podrien retenir-me-les. Els meus companys s'oferiren a guardar-me les que jo volgués entregar-los. Els vaig agrair aquesta nova atenció envers la meva persona, però em semblà que això podria ésser una molèstia per ells, i potser un compromís, i, de moment, no vaig donar-los cap bitllet. Cansat de seure fiu un recorregut pels distints vagons del comboi, i en un departament vaig trobar-hi el meu conegut d'Horta, l'ebanista Angel Borràs, que estava parlant amb quatre companys cantaires, als quals em presentà; m'estiguí amb ells parlant una estona i tots s'oferiren a guardar-me alguns diners quan saberen els meus temors. Al tornar al meu lloc la senyora veïna insistí en que li deixés els bitllets que sobrepassaven la taxa tolerada; vaig entregar-li dues mil pesetes, que em retornà després d'haver passat el

perill. Ara m'adono de l'exageració dels meus temors, quan sé que diàriament es passen i tras passen per la frontera veritables fortunes, i encara que algunes vegades els duaners enganxin algun imprudent, no havien pas d'entretènnir-se a mortificar amb registres individuals les 470 persones que formàvem l'expedició, la major part obrers i menestrals que tenien el viatge pagat i no portarien, per tant, sumes gaire elevades.

A Portbou, els directius de l'excursió ens van donar l'avís que ningú es mogués del vagó fins després d'haver passat els inspectors. Al cap de molta estona el tren es posà en marxa i els inspectors no havien passat. Travessàrem el túnel internacional i als pocs minuts ens trobàrem a França. Era cap a mitja tarda; les andanes descobertes de l'estació de Cerbère es veien lleugerament mullades; queia una petita pluja d'escassa importància.

Aquí havíem de canviar de tren, i amb el pes de l'equipatge als braços passàrem per la duana; les portes estretes i el volum de la càrrega dificultaven l'operació que havíem de realitzar els centenars d'excursionistes. Els empleats de l'Estat francès no ens molestaren i sense obrir les maletes passàrem a l'andana on estava preparat el tren que ens havia d'aconduir a París. El matrimoni del meu costat en el tren espanyol, vaig perdre'l de vista, sense haver sabut el seu nom ni cap de les senyes; però en Borràs i els companys que m'havia presentat m'admeteren en el departament que escolliren en el nou tren. Els vagons d'aquest ferrocarril, eren de passadís lateral i cada un dels compartiments podia aïllar-se de la resta tancant la respectiva porta corredora, i, encara, corrent les cortines per davant dels vidres que donaven al passadís quedaven frustrades les mirades, involuntàries o indiscretes dels viatgers que per

ell poguessin transitar. Sis persones ocupàrem el nostre departament, en Borràs, els seus quatre amics i jo.

Prompte entaulàrem conversa i prompte es manifestà la mútua simpatia. El tren caminant per les terres meridionals franceses, que de fet no deixen d'ésser catalanes, induí la conversa a comentar el paisatge rossellonés, tan semblant al nostre. Jo portava a la butxaca una carpeta de "Viajes Iberia" que conservava d'una altra excursió, dintre la qual hi incloguí tota la documentació que a les oficines de l'Orfeó m'entregaren per a utilitzar-la en el curs del viatge. Tot fullejat-la em vingué a mà la cartolina que designava l'hotel on, a París, havia de sojornar, i s'expressava així: "Sr. Enric Matas Ramis va destinat a l'hotel du Rhône, carrer 5, Rue Jean Jacques Rousseau, telèfon GUT 5900. Metro Palais Royal et Louvre. Sopars i dinars en el

Restaurant. Cap de grup Sr. Miquel Galitó". Ja he anunciat abans que els expedicionaris estarien repartits, a París, en diversos hotels, i a cada hotel hi hauria un cap de grup per a atendre els respectius allotjats i posar-los en relació amb els organitzadors del viatge, si això convenia. Dirigint-me als meus companys, vaig preguntar-los si coneixien el Sr. Miquel Galitó, i un dels tals em digué que era ell mateix. Tots aquests companys són ja homes de més de quaranta anys i tots ells francs i cordials; l'ambient que em proporcionà llur companyia fou per a mi sumament agradable; per fi havia trobat els companys de viatge, havia trobat uns veritables amics, i malgrat que la meua edat, molt superior a la d'ells, hauria pogut ésser una nota discordant, sincerament crec que no ho fou.

En un determinat vágó del nostre comboi s'apostaren els membres de la Junta Directi-

va de l'Orfeó, els Mestres i els organitzadors de l'excursió. S'establiren altaveus a tot el llarg del treç, a fi que els passatgers atenguéssim les notícies, recomanacions o advertències que des d'allí se'ns comunicessin.

Vaig sortir una estona al passadís per tal de contemplar el paisatge des d'aquell cantó i recórrer el tren d'un vagó a l'altre. Feia goig de veure els departaments plens d'orfeonistes i agregats, tots ells conversant animadament, amb les cares optimistes i alegres, particularment els ocupats per les senyorettes cantaires, tan rialleres i tan simpàtiques. Quan tornava al meu departament se'm presentà un cantaire que digué conèixer-me de molts anys enrera, quan jo encara era jove i ell un noi de 18 a 19 anys; la seva fisonomia no m'era desconeguda, però en aquell moment no em fou possible redordar d'on venia la nostra coneixença; s'anomena Josep M^e To-

rrentbó i Grau, és molt amic dels meus nous companys i tan agradable com ells; en la coral de l'orfeó hi té el paper de tenor primer. Galitó, el cap de colla del grup de l'"Hôtel du Rhône", té el paper de baix, en Borràs és baríton i els tres restants són tots tenor primers; un d'aquests s'anomena Eusebi Garcia, l'altre Ramon Escudé, destinats, els dos, al mateix hotel que jo; Josep Pérez és el nom del cantaire que completa el nostre departament.

El tren després d'aturar-se una curta estona a Perpinyà prosseguí pels camps rosellonesos i després travessà les immenses salines o estanys salats de Leucata, Salses, Lapolme, Bages, Sigean, i l'Ayrolle. A Narbona s'aturà de nou, i al tornar a arrencar tinguérem la sensació que feia marxa enrera, però això fou una il·lusió, car seguí la direcció Oest, i després pujà cap al Nord, mentre el paisatge s'anava submergint poc a poc en la penombra del vespre. Un

sacerdot, des del departament dels directius, passà el Rosari, que mitjançant els altaveus, tots els passatgers seguïrem, però arribàrem a Tolosa, ja negra nit, sense acabar-lo. En aqueixa ciutat ens hi aturàrem una bona estona durant la qual es repartiren noves bosses plenes de vianda per al sopar. Altra vegada en marxa, es continuà el Rosari fins a la fi.

Després de sopar i abans d'intentar dormir, els sis companys de departament seguïrem les nostres converses, per les quals m'assabentí que el Mestre Lluís Me Millet ja feia dos dies que era a París per tal de preparar els concerts. També em digueren els meus "camarades" que hi havia un cert temor que els catalans exilats a França, a causa de la nostra guerra civil, pertorbessin l'ordre en els concerts, per considerar l'Orfeó com una Entitat col.laboradora de l'actual règim espanyol, cosa que a mi no em semblà possible, perquè

l'Orfeó ha estat sempre estimat i respectat per tots els partits catalans d'esquerres i de dretes. El cert és que els cantaires havien estat recomanats de mantenir-se serens i no fer cap mena de manifestació si aquell cas es presentava.

Les converses relentiren i l'ensopiment de la son mostrava els primers símptomes. Acordàrem apagar la llum i mantenir-nos silenciosos. Les hores anaven passant i quan estàvem tots endormiscats el tren s'aturà, i una veu ententòria i robusta, des de fora, davant mateix de les nostres finestrelles digué,: Limoooooges, Limoooooges, perllongant considerablement la o i amb tal intensitat que ens desvetllà a tots, particularment a en Pérez i en Borràs que tenien l'orella just als vidres de les finestres.

Tric-trac... tric-trac...; més hores de tren i a les fosques. Vingués la matinada; les primeres clarors diürnes il.luminaven lenta-

ment i tènua les monòtones planúries de la França central, i llurs atapeïdes arbredes, escampades ençà i enllà, aparareixien, esfumades per la boirina, i es destacaven amb més precisió a mesura que el dia avançava, talment com si obeïssin al conjur d'una misteriosa art. Passaven sovint poblats i caserius, rius i torrentades... !Orleans! Després, el sol il·luminava plenament els camps, i les escasses ondulacions del terreny cobertes de petits xallets, tots idèntics, com construïts en motllo. Tothom estava despert pressentint la proximitat de París; arrabals de cases tristes i fosques, de primer escampades, després més atapeïdes.- ¿Això es París? - preguntaven els que mai no hi havien estat. Sí, era París; el tren s'aturà a l'estació d'Austerlitz, Altra vegada el transport a braços del pesat equipatge al llarg de les andanes per a dirigir-nos allí on estaven preparats els autocars que

havien de conduir-nos als hotels. A l'estació ens esperava el Mestre Lluís Millet, que fou saludat respectuosament per tothom.

al obelisc el delicat
 passaven sovint poblats i caserius, fins i tot
 trentades...! Orles, Bepès, el col. de la
 alhora plerant els camps, i les cascades en
 l'extrem del terreny cobert de vegetació
 llet, tota l'abundància, com conculcava en voltes.
 totom estava d'espera presentant la proximitat
 tat de parla; arribada de cases petites i l'os-
 ques, de primer sacorridos, després més est-
 pelles. -- Així es parla -- presentaven els
 que mai no hi havien estat. El, era l'últim;
 el tren s'aturà a l'estació d'Assolers. El
 tra vegada el transport a prop del punt
 quipatge el lloc de les engines per a dirigir-
 les allí on estaven trobats els materials

IV

Els primers passos per París

Eren dotze els hotels en què haviem de distribuir-nos els 470 expedicionaris, tocant un promig de 38 a 40 persones per hotel. Els noms d'aquests hotels i llurs adreces són els següents:

Hôtel Montralme 37, Rue d'Hauteville.
Hôtel Peyris 10, Rue du Conservatoire.
Hôtel Rayard 17, Rue du Conservatoire.
Hôtel du Rhône 5, Rue J.J. Rousseau.
Grand Hôtel Bachaumont 18, Rue Bachaumont.
Hôtel Corona 8, Cité Bergère.
Hôtel de l'Océan 17, Rue Mayran.
Grand Hôtel Suisse 38, Faubourg Montmartre.
Hôtel Central Monty 5, Rue Montyon.
Hôtel Imperator 70, Rue de Beaubourg.

Hôtel Cité Rougemont	4, Rue Rougemont.
Hôtel Ysly	3, Rue d'Isly.

Les senyes particulars de cada un dels excursionistes i els respectius hotels de residència, s'escapen de l'abast d'aquestes notes personals. Però no puc passar per alt que el Mestre Lluís Mª Millet, la Junta Directiva i la major part de les persones importants de la nostra Entitat s'allotjaren a l'Hôtel Corona. Tots els hotels estaven emplaçats en una zona cèntrica i relativament reduïda dintre l'immens París, prou distants entre sí, no obstant, per a dificultar la freqüent relació entre els excursionistes. M'hauria plagut d'entrevistar-me amb el Mestre i presentar-m'hi com l'arquitecte company d'en Pere Bassegoda, d'aleshores de l'afer de Masnou i del consegüent dinar a la "Font del Lleó". Probablement, ell, no em reconeixeria, però en evocar aquells llunyans fets, és possible que se li hagués despertat el

record, proporcionant-me el goig d'estrenyar la mà d'una eminència, com és l'actual Director de l'Orfeó Català, fill del celebèrrim fundador i primer director de la gran massa coral, admiració del món de la música. Em dolia, així mateix, que els companys de viatge haguéssim quedat dividits; d'una banda en Borràs, en Pérez i el meu antic amic Torrentbò, que s'allotjaren, si no estic mal informat, a l'Hôtel Monty, i d'altra banda en Galitó, en Garcia, l'Escudé i jo que, com tinc dit estavem a l'Hôtel du Rhône.

Abans de les nou del matí erem a l'hotel. Cansats del viatge i morts de son, cadascú entrà a l'habitació que se li havia destinat. Després de rentar-me, posar-me decent i prendre informes del lloc on es trobava la barberia més pròxima (preocupació que en tots els meus viatges no em deixa), vaig sortir al carrer.

Portava una curta llista de persones a vi-

sitar, residents a la gran capital:

-La meva tia Julieta (vídua del meu oncle, que m'acollí en 1909); 21 Rue Faraday, XVII.

-D. Manuel Agustin (nebot d'un contratis-
ta de Barcelona); 20 Rue Freicinet, XVI.

Els comptes de Facchinetti di Minerbio (ma-
trimoni, ella neboda de la meva clienta Dª Anto-
nieta Feliu de Forn) 8, Rue de la Chaise, VII.

El carrer de Jean Jacques Rousseau és una
travesia de la Rue Saint Honoré, i l'Hôtel du
Rhône està gairebé a tocar d'aquesta darrera via
molt a prop de la façana posterior dels grans
magatzems del Louvre. Casualment un taxi pas-
sava per allí, li feu senyal de deturar-se i es-
criguí al xofer l'adreça de la meva tia (el meu
francès parlat és deficientíssim, gairebé nul).
Es posà el cotxe en marxa, passàrem per la Rue
de Rivoli, entre el gran palau i els magatzems
del Louvre; els jardins de les Tuilleries a l'es-
querra; la colossal i magnífica plaça de la Con-

còrdia; els jardins i passeig dels camps Elis-
sis; la plaça i l'Arc de l'Estrella; l'avingu-
da Mac Mahon...

Havien passat 43 anys, tot era igual! Com
ho recordava!... El taxi penetrà per intrincats
carrers i s'aturà davant del nº 21 del de Fara-
day; passava de 200 francs el cost de la carre-
ra; vaig baixar del cotxe i després de pagar
aquell import em trobí sol davant la casa de la
meva tia amb l'emoció al cor i el cap ple d'una
barreja de recordances tristes i venturoses.

La meva tia, molts anys enrera, notable
tiple d'òpera, havia merescut èxits a la Sca-
la de Milà i en altres teatres europeus, amb
el nom de "Giulietta Wermez" (ella s'anomena
Julieta Pautret vídua Ramis). Cantà també al
Liceu de Barcelona i a altres colisseus de la
nostra ciutat. Es francesa de naixença, filla
de Marsella, però des de joveneta té la seva
habitual residència a París. Quan vivia el

meu oncle cada any venien a passar els estius a Catalunya. La seva situació econòmica no ha estat mai opulent, al contrari, moltes vegades el matrimoni havia de rebre algun auxili monetari de la família Ramis. Vingueren els grans cataclismes de les guerres mundials i la nostra guerra civil; l'oncle, ja ho he dit abans, morí durant la segona d'aquelles guerres, i la pobretia, des del 1928, no havia tornat a Barcelona, fins l'any passat (1951) que Joaquim, el meu germà, li proporcionà la immensa joia de venir-hi, al cap de 23 anys d'absència. Fou per ella aqueixa gesta del seu nebot, un plaer tan intens, el de tornar a disfrutar del "sol mediterrani" i de l'ambient d'Espanya i Catalunya, i sobretot, el de conviure una temporada amb els elements tan estimats de la família del seu espòs, que no es cansa de repetir-ho en les freqüents cartes que ens escriu. Encara no feia un any, doncs, que no l'havia vista, però en

els moments de trobar-me davant de la seva casa recordava més la tia de 43 anys enrrera que no pas la de l'any passat; recordava la tia del 1909, quan encara vivien el meu oncle i la seva velleta mare que morí als 96 anys d'edat. Després del traspàs de l'oncle s'ajuntà amb dues germanes seves i totes tres viuen al domicili on jo em trobava a punt de pujar. Ella la més "jove", té 82 anys, la que segueix, 86, i la major, 90. Malgrat aquestes avançadíssimes edats, han de treballar, donant lliçons de cant a varis deixebles d'ambdós sexes, per a guanyar-se el suport de la vida. Oh, paradoxes de l'existència humana!

Pugí l'escala de fuata en forma de ventall, encatificada, d'aspecte agradable; la porta del primer pis estava ajustada, però vaig trucar; la tia en persona vingué a obrir-me, i ses primeres paraules foren per a dir-me que tenia la seguretat que era jo qui havia picat. Cosa comprensible, perquè abans

de sortir de Barcelona li vaig escriure que seria a París aquell dia, 3 de juny, i que no anés a l'estació perquè el tren arribava a una hora massa matinera. A aquelles paraules seguien un bé de Déu de besos i abraçades típicament francesos. Em féu entrar a una àmplia habitació, on, entre els mobles que contenia, hi havia un piano i una mena d'otomana-llit destinat a mi per a una altra vegada que tornés a París sense cap subjecció disciplinària que, com en el viatge col·lectiu de l'Orfeo, no m'obligués a sojornar a l'hotel. A la cambra del costat, la seva germana, la de 90 anys, cosia a màquina i al veure'm, s'aixecà amb lleugeresa, inusitada en aqueixa edat, i també els petons caigueren sobre meu en profusió. Ens assegüem, i les preguntes sobre la família i les coses de Barcelona, particularment en el que es refereix al Congrés Eucarístic, eren gairebé atropelladores. Em trobava fatigat pel viatge i de no haver dormit gaire, disculpant-me

del meu ensopiment, paraules d'excusa que no cregueren justificades, tota vegada que elles, amablement digueren, em veien molt deixondit. Al cap d'una estona vingué del carrer l'altra germana, la de 86 anys, i les afectuoses abraçades i els besos inacabables es repetiren. Jo sabia que no hi havia cap més germana octogenària, ni nonagenària, però sabia que les ties (ho dic en plural) tenien algunes deixebles joves ¿no en vindria cap? -No, els besos i les abraçades havien finit per aquells moments. Continuàrem una bona estona conversant la senyora nonagenària, les dues octogenàries i el sexagenari que escriví les presents ratlles; però les nostres converses eren un xic dificultoses i tinguérem sort que la tia en propietat feia sovint d'intèrpret.

Fiu present a la tia d'una sèrie de retrats familiars i de varis periòdics de Barcelona, així com del regal que per ella m'havia

entregat el meu germà. Era hora de tornar a l'hotel, faltaven pocs minuts per migdia, i a França les hores dels àpats, molt diferents de les nostres, no admeten gaire dilació. Em despedí de les germanes de la tia i els vaig prometre que durant la meua estada a París les visitaria, per poc que em fós possible, cada dia. Es repetiren els petons i les abraçades, i la tia Julieta volgué acompanyar-me a peu fins a l'Etoile.

-Res de taxis- em digué -prendràs el "metro" i et deixarà a "Palais Royal", ben a prop del teu hotel.

Seguírem un curt tros del carrer de Faraday, tombàrem pels de Laugier i Poncelet, travessàrem l'"Avenue des Ternes" fins a la confluència de les de Niel i Mac Mahon i seguint aquesta darrera arribàrem a l'"Etoile". En el curs d'aquest tragecte la tia, agafada fortament al meu braç, no parava d'expressar el seu content de reveure'm, no parava d'interrogar-

me respecte un sens fi de temes familiars i barcelonins. A la boca del "metro" em recomanà:

-No prenguis un bitllet, compra un carnet de deu viatges que et costarà 200 francs.

Ens despedirem, aquesta vegada amb un sol petó, i seguint les instruccions rebudes descendí del "metro" a l'estació indicada, fent-me càrreg, al llarg del tragecte, de l'intensísim moviment d'aquest mitjà de transport de què disposa la immensa ciutat.

De l'estació de "Palais Royal" a l'"Hôtel du Rhône" hi vaig anar a peu, en pocs minuts. Aleshores em fiu més càrreg d'aqueix hotel que no pas al matí; un petit vestíbul comunica, al fons, amb un "hall" de regulars dimensions ple de llotges, cadires, algun sofà i pupitres amb els menesters d'escriure; la llum cenital diürna ve d'un pati superior d'igual superfície que la sala constituent d'aquest "hall", a través d'una claraboia de vidres blancs i

de color. A l'esquerra del vestíbul hi ha el taulell de la "consergeria", a la dreta s'hi troba l'ascensor; a primer terme, a la dreta del "hall" un altre taulell corresponent a la "direcció" i als fons, també a la dreta, la porta que comunica amb el menjador. Quan jo vaig entrar-hi les taules estaven ja parades i la major part dels meus companys de Barcelona es trobaven en disposició que se'ls servís el "déjeuner". Pugi al quart pis, a la meua cambra, senyalada amb el nº 63, i sense perdre temps, vaig tornar al menjador, on hi havien els meus excel·lents companys Galitó, Garcia i Escudé que escolliren una taula de quatre places, una d'elles reservada per a mi, deferència que vaig agrair de cor per la satisfacció que em representava el poder prosseguir la relació sostinguda en el tren amb tres cantaires de l'Orfeó, que se'm portaren com uns bons amics, mentre durà la nostra estada a París i en el viatge de regrés.

L'única cosa que tots lamentàvem era el tro-
bar-nos separats dels altres tres companys de
viatge.

L'aspecte del menjador, no massa gran, ai-
xí com el de la resta de l'establiment, eviden-
ciava la mitjana categoria que a Barcelona
m'havia anunciat el senyor Carles. Entre els
cantaires que ocupaven les taules n'hi havia
alguns de la secció de nois, amb llurs fami-
liars, quatre o cinc senyoretes i diversos ho-
mes; els agregats érem bastant nombrosos; les
taules, de més o menys places, ocupaven total-
ment la sala. Servien cambreres discretament
uniformades. El vi i el cafè eren considerats
com a extraordinaris, que, els tres cantaires
de la meva taula i jo, ens férem servir. El
dinar fou fluixet i els plats, escassos i tous
sense gaire consistència, no convenceren els
comensals de la meva taula, cosa que féu ex-
clamar a l'Escudé: -No, aixó, no, flata gra-

va aquí... grava, grava-. El pa flonjo, de llesques primes i de reduït diàmetre, havíem de demanar-les sovint. Els espanyols tenim fama, a França, de "panarres", fama, crec jo, ben merecuda, però el pa no ens faltà i, amb tot, tenint en compte els racionaments més o menys obligats establerts a París i a tota la nació, després de la segona guerra mundial, no és exagerat de dir que no hi ha motiu de queixa del servei de l'"Hôtel du Rhône", La cambrera que atenia la nostra taula, "Madeleine", simpàtica i servicial, entenia el que li demanàvem en llençuatge mimic i en el nostre desastrós francès (el cap de grup, senyor Galitó, és qui es feia entendre millor) i ens portava l'aigua, el vi, el pa o el que li demanàvem amb la proptitud que podia. Galitó i Garcia, casats, es comportaven com a tals, lluny de les mullers, i les bromes amb "Madeleine" eren discretes i limitades. Escudé, solter, ja se la mirava amb més

picardia; i jo, pobre de mi, amb els meus 64 anys, feia el posat d'home formal, i, a més, ¿què podia desitjar, després de les dotzenes de besos i abraçades que havia rebut i donat al mati?.

Els detalls minuciosos, vistos per un sagaç observador, en una expedició com la nostra, descrits amb graciosa amenitat i referits a les anècdotes picaresques, sentimentals o elevades a la categoria de transcendència històrica o filosòfica, poden despertar un interès més o menys agut, però si hom descendeix a explicar els guisats que ens han servit a l'hora de dinar i si les postres eren pastes dolces, cireres o formatge, o bé si a la taula del costat es parlava del París alegre, o a una altra de més enllà una senyora grossa menjava fent desconcertants ganxotes que hom no podia precisar si atribuir-les a una deficient dentadura, o a un tic nerviós o a un desitg de fer-se notar, això seria

una descripció abusiva, a la qual, no obstant, hi estic abocat des del començament de les presents notes, que, per sort, són íntimes i, en conseqüència, només les llegiran uns pocs amics meus, a qui, des d'ara, demano perdó si, en cas de voler complaure'm es decidissin a emprendre la tasca d'una lectura tan fatigosa i tan anodina.

Puc arribar, sense penediment, a la ressenya de les més insignificants petiteses, però tot observant el que passa a prop meu, no he d'oblidar el motiu culminant de l'excursió col·lectiva a París. Es a dir, no puc oblidar l'actuació de l'Orfeó Català a la capital francesa, on hi torna per segona vegada al cap de 38 anys d'haver-hi fet sentir sa veu en dos únics concerts; com tampoc puc prescindir de glosar l'al·licients que per a mi representa la meua anada a París després de tants anys de no haver-lo vist. L'Orfeó, fins ara, havia representat,

a judici del meu sentiment, un conjunt de veus tan harmònicament enllaçades i tan espiritualment impressionants, que em privava de considerar el factor humà que les emetia i que les dirigia; era una cosa impalpable inexpressablement subtil que no tenia res a veure amb els sentits materials dels homes ni amb llurs realitats físiques. Quan vaig apropar-me a la massa corpòrea de l'Entitat, no nasqué en mi la decepció, tot al contrari, se m'obriren els ulls per a veure que l'home, amb sa voluntat, pot sublimar-se i engendrar veritables perfeccions d'un ordre absolutament oposat a tot el que representa la vida animal, i enlairar-se en direcció a Déu. Però els homes són homes, i dintre el conjunt dels que formen la massa coral, han nascut les passions del cos, origen de simpaties, de diferències, de mútues crítiques, de queixes, de murmuracions, de petites enveges, imperfeccions humanes, incontagiabls

als àngels, naturals i innates als descendents d'Adam. Tal s'esdevé amb els homes cèlebres, amb els genis, que, observats de llunyanes perspectives, apareixen com una mena d'éssers divins, mes en llur tracte quotidià, són homes, molts d'ells, saturats de rareses i aberracions, aguditzades, al comparar-les amb les comunes imperfeccions de la generalitat d'individus que nodreixen la immensa família humana.

Aqueix conjunt d'éssers que constitueixen l'Orfeó Català, el dia mateix de la nostra arribada a París (3 de juny), a les 5 de la tarda, seria rebut per l'Ajuntament en el propi edifici de l'"Hôtel de Ville", i a tal objecte, els cantaires, distribuïts entre els dotze hotels esmentats, havien rebut l'avís d'estar a punt per la reunió a l'hora prevista. Quedaven més de tres hores després de dinar, i vaig proposar als meus companys de taula de fer un passeig fins a la plaça de la Concòrdia, relati-

vament a prop de l'hotel, on podrien ésser-hi de retorn molt abans que l'autocar els passés a recollir. En Garcia i l'Escudé acceptaren, però en Galitó, com a cap de grup, estava atragat amb els quefers a què l'obligava el seu càrrec, i no ens acompanyà. Jo, com a coneixedor de la ciutat, potser sense adonar-me'n prou, devia, aparentar, davant dels meus amics, un home entonat que es feia el saberut, particularment quan els explicava en forma panegírica la grandiositat d'aquella plaça i les immenses perspectives que des d'ella es poden contemplar. Recordava perfectament des del 1909 aquells cèntrics indrets que el mateix dia, al matí, havia recorregut amb el taxi que m'aconduïa casa les ties i, a més, aquells llocs els havia anat recordant al llarg dels anys, a còpia de fullejar amb freqüència revistes i il·lustracions. En sortir de l'hotel i després de travessar la "rue de Saint Honoré"

ens traslladàrem a la de Rivoli que seguirem en tota sa llargada fins a la gran plaça. El moviment era nodrit i intens; el trànsit rodat, exclusivament d'automòbils, em portà a la memòria el de mig segle enrera compost gairebé tot de carruatges de cavalls, guiats pels cotxers del barrets grocs de mitja copa. Fora d'això i del canvi de moda en el vestir dels nombrosos vianants, particularment en la referent a les dones, tot el demás no havia variat sensiblement d'aspecte. Un cop situats a la plaça, convertit en un ^{ocasional} colossal "cicerone", anava mostrant als dos cantaires el més notable que des d'allí podíem veure; ens trobàvem junt a l'entrada de les Tuilleries, en la perllongació de l'eix de l'avinguda dels Camps Elisis i enfront d'aquest esplendorós passeig a l'extrem del qual, allà en la llunyania, el massís, empetitit per la distància, de l'Arc de Triomf a la plaça de l'Estrella, és el punt final de la perspectiva,

i, en primer terme, els frondosos jardins que porten el nom de l'avinguda són d'un efecte insuperable; a la dreta, flanquejada pels dos idèntics palaus de Gabriel, com a fites d'entrada, la "Rue Royal" aconduïx a l'Església de la Madeleine; a l'esquerra, el pont de damunt del Sena, amb l'edifici de la Cambra de Diputats, centrat a l'altra banda del riu; a les nostres espatlles els jardins de les Tuilleries cap on ens girarem, limitats com a teló de fons per Palau del Louvre, presenten una magnificència difícil de superar.

La part central de la gran plaça és un espai lliure tan sols ocupat per l'obelisc de Luksor que s'alça al bell mig de l'immens conjunt monumental, i, a banda i banda de l'obelisc, les dues gracioses fonts de notable qualitat artística, senyalen l'eix "Madeleine-Congrés."

El temps passava depressa i havíem de tornar a l'hotel; les distàncies a través d'a-

queixos grans espais, dels quals no en tenim parió a Barcelona, són enganyadores i férem marxa enrera passant per la vora del riu, entre aquest i el Louvre, creuàrem el pati central "Cour Carrée", d'aquest monumental edifici i en pocs minuts ens trobàvem a l'Hôtel du Rhône.

A l'hora d'anar a l'Ajuntament vaig quedar-me sol, però dos matrimonis agregats com jo a l'expedició, admeteren la meva companyia i, a peu, férem el camí que no és molt llarg, passant per la vora dreta del Sena, travessant un pont i seguint la vora esquerra, trajecte que ens donà ocasió de contemplar les típiques parades de llibreters de vell, de gravats i d'antiguitats; passàrem prop del Palau de Justícia i de l'estació del Quai d'Orsay, per on vaig arribar a París el 1909, avui inutilitzada. Tornàrem a travessar el riu, veiérem la torre de "Saint Jacques" i arribàrem a l'"Hôtel de Ville". Els orfeonistes ja hi eren formant un grup molt

nombrós que s'anà engrossint a mesura que arri-
 baven els demés expedicionaris, i a mesura que
 els curiosos transeunts detenien son camí per
 a a juntar-se als observador que ja estàvem
 parats. Donàrem una llambregada ràpida a la
 façana de l'edifici i entràrem a l'interior pas-
 sant per vestíbuls, patis, escalinates monumen-
 tals i, en la planta noble, travessàrem gale-
 ries, sales i salons sumptuosos i ricament de-
 corats. En el saló principal, d'enormes dimen-
 sions, fórem rebuts per alguns membres del Con-
 sell Municipal, i una senyora edilícia, pronun-
 cià un llarg discurs del qual no en vaig poder
 heure ni una sola paraula, car em trobava lluny
 d'ella, parlava en veu baixa i, naturalment, en
 francès i, a més, les condicions acústiques de
 la sala, en aquells moments en reparació, i amb
 els grans finestrals oberts, no eren les més
 apropiades. No obstant, el Mestre LL. Mre Millet
 empunyà la batuta i la massa coral entonà les

següents cançons:

L'Hereu Riera Cumellas Ribó

Son soneta vina ara Lluís Mª Millet

Sardana de les monges Morera

Els nombrosos oients que omplien el local esclataren en una nodrida i entusiaste salva d'aplaudiments. Vinguéren més tard, els comiats i seguint altra vegada luxoses estances, escales i vestíbuls ens trobarem a l'exterior, on diversos fotògrafs impresionaren algunes plaques.

A l'"Hôtel de Ville", l'Orfeó Català em féu sentir un altre cop aquella impressió tan espiritualment sublim que sempre m'ha despertat, i d'ara en avant, n'estic segur, sabré admirar-lo en més alt grau, si és possible, perquè he vist que cada un dels seus membres sap despreciar les petiteses humanes que poden separar-los per a unir-se amb els altres a fi de formar el meravellós conjunt, orgull de Catalunya. Allí vaig poder parlar una estona amb

en Borràs, en Torrentbò i en Pérez, residents en hotels distanciatss del nostre així com amb els tres amics cantaires de l'"Hôtel du Rhône" on tornàrem per a sopar a dos quarts de vuit, passant per la torre de "Saint Jacques", la plaça "du Chatellet", flanquejada pel teatre del mateix nom en el qual, aquells dies, actuava el cèlebre artista espanyol Lluís Mariano que feia gran forolla a París, i el teatre "Shara Bernhardt" situat enfront del de "Chatellet"; prosseguírem per la "Rua de Rivoli" i la de "Saint Honoré" fins a la de "Jean Jacques Rousseau".

Després d'haver enllestit el que nosaltres en diem sopar i els francesos "diner", en Galitó, en Garcia i l'Escudé i jo, sortírem a donar un tomb arribant-nos als "boulevards" centrals els quals estaven desbordants de llum, de cotxes i de personal. En el de Montmartre trobarem diversos grups d'orfeonis-

tes i això em donà ocasió de parlar una curta estona amb la senyoreta Mañós. Amb alguns cantaires d'aqueixos grups seguirem pel "Boulevard des Italiens" i el de "Capucines" fins a la plaça de l'Opera, on poguerem contemplar la façana del majestuós teatre, esplèndidament il·luminat. Des d'allí observàrem en perspectiva la coqueta "Rue de la Paix", i acomiadant-nos dels companys, els quatre de l'"Hôtel du Rhône" seguirem per l'avinguda de l'Opera, plaça del "Palais Royal", carrer de "Saint Honoré", per arribar a les nostres respectives cambres de l'hotel i entregar-nos a la placidesa d'un bon dormir.

Aspectes externs i contrastos,de París

En el capítol anterior m'he llençat a explicar, potser abusant del detall, les meves corregudes per París durant el dia de la nostra arribada: Itineraris que vaig seguir tot sol i amb estimables persones; lleugeres observacions sobre fets viscuts i coses vistes; i comentaris que tinc el dubte de si hauria estat millor silenciar-los, inspirats, atropelladament, pel cúmul d'idees i sentiments que el tràfec de la jornada apilotà dintre mon cap. I tot plegat, hora darrera hora, minut darrera minut, ha resultat descrit en un ordre tan rigorosament cronològic, des de que vaig descendir del tren fins que el son reparador m'aclucà els ulls, que, encara que no l'esmenti, en cada paràgraf

podria endevinar-se l'hora exacta en què s'esdevenia el fet que s'hi explica.

Voldria apartar-me, en els relats que segueixen, de les descripcions a tenor del transcurs del temps, i intercalant-hi anècdotes i comentaris, formular impressions de conjunt, sentides per un lliure observador, encara que, com en el meu cas, sia llec en moltíssimes matèries.

¿Reeixirà el meu propòsit?

Arquitectura? -Urbanisme? - Vitalitat? -
Política? -Costums parisenques?

Tots els precedents interrogants i molts d'altres que hom podria enunciar es refereixen a aspectes d'un possible estudi que pot arribar a l'especulació ambiciosa dels tractadistes especialitzats. Mes, en un viatge de deu dies, dos dels quals s'han emprat en anar i tornar i moltes de les hores viscudes a la capital han

estat dedicades a la contemplació distreta, el temps útil per a profunditzar sobre tan variats i nombrosos aspectes, és molt escàs. Des de quants punts de vista pot ésser observat París? Es possible reunir les mils de facetes parisenques en una sola visió de conjunt? En el Món és tot relatiu i mai l'home, podrà proposar-se, en la seva labor, arribar a un resultat final definitiu i, a causa d'aqueixa condicionalitat, només li serà dable expressar impressions, particularment quan es limiti a descriure el que més o menys intensament o amb més o menys íntima categoria l'afecti. Descriure París! -No és pas joc de nois. No basta proclamar que és una ciutat grandiosa, immensa, una capital cosmopolita que l'habiten més de sis milions d'habitants i que conté una red de ferrocarrils subterrànis admirablement disposada per a traslladar-los d'un cantó a l'altre amb regularitat i perfecció insuperables; no basta ponderar els

seus edificis, jardins i avingudes, considerant que són el bo i millor del Món; no basta endinsar-se de nit als barris "alegres" o visitar, per contrast, els centres culturals i les nombroses esglésies catòliques freqüentades per fervorosos militants. Descriure París!... Descriure París, certament, espanta, quan hom es proposa ésser just i ponderat i vol reunir, en síntesi, la impressió totalitària que arriba al fons de l'ànima. Expressar una tal impressió de París, justa i cabal, clara, breu i ensens inèdita, tindria, tanmateix, la força d'una mestrívola obra d'Art, que les presents memòries personals del viatge no gosen ni podrien mai pretendre realitzar.

El París captat, ara, en vuit dies, està, en les presents pàgines, íntimament relacionat amb el París del 1909 i hom no pot defugir les comparances amb altres ciutats, particularment Barcelona quan és barceloní l'observador. El

pas de la història ha deixat empremtes tan profundes, que molts dels actuals aspectes de la gran ciutat, no trobarien explicació si no s'apretés, en el pensament, el botó dels records. Què seria París, si en son sí no hi haguessin residit, amb persistència d'anys i de segles, els seus grans magnats, reis i emperadors? -!Quantes estampes del modern París són il·lació immediata dels fets sagnants de les seves revolucions i de les calamitats de les guerres! -Es dirà que de totes les ciutats i pobles del Món pot pensar-se el mateix, però la intensitat creadora i emotiva de París són poques les urbs que la puguin proclamar.

Les ciutats són focus de civilització; són el medi propici pel desenvolupament de les preclares intel·ligències, les excelses bondats, les genials expressions artístiques i llur ambient és favorable a l'actuació de les facultats humanes, quan intenten apropar-

se a Déu. Però, per fatal contrast, les ciutats creen o intensifiquen el virus de les baixes passions fins arribar a la més embrutidora degeneració humana.

Molts visitants de París volen veure per sos propis ulls l'aspecte que més els atrau. Els uns penetren en els medis culturals i purificadors de l'esperit, d'altres s'infilten per les tenebres dels vicis i cauen en els abismes de la corrupció, i cada u es mourà lliurement i respirarà a ple pulmó dintre l'atmosfera en la qual, voluntàriament, s'ha introduït. Mes, París, no l'integren únicament aquests dos extrems morals; equidistant d'ells s'hi mou la gran massa ciutadana que viu amb l'única cabòria de treballar precisament per a viure, la que circula per la via pública, la que assisteix als espectacles, la que espera el fi de setmana per a sortir a la campanya i donar-se un esplai com a descans dels

seus quefers quotidians, és a dir, la massa que segueix una vida que s'ha convingut a anomenar-la normal.

Una síntesis completa de tots els aspectes de París, encara que només tracti dels aspectes externs, no és possible que la formulí un foraster que es dediqui, durant vuit dies, a observar la ciutat, per mestre que sia en descripcions de tal índole.

. . .

Les impressions que he tret de París, a més de relacionar-les, segons he expressat més amunt, amb el record del 1909 i amb la meua ciutat natal, a fi de deduir-ne algunes dades comparatives, no podran sostreure's tampoc del fet d'haver realitzat el viatge com un agregat a l'expedició organitzada per l'Orfeó Català, ni puc prescindir, al descriure-les, de les visites que he rendit a persones residents a la ca

pital, tota vegada que de les converses que amb elles he sostingut, se'n poden treure interessants opinions.

Galitó, Garcia, Escudé i jo hàviem format una mena de lliga d'amics a l'objecte de recorreir París. Galitó algunes vegades ens deixava per tal d'atendre als quefers a què l'obligava el seu càrrec de "cap de grup"; a voltes, tots tres cantaires em deixaven sol perquè havien de complir llurs deures disciplinaris de coristes; i també es donà el cas que el desertor era jo, quan visitava les persones contingudes en la curta llista de la que he fet menció, o em deixava perdre les excursions a Versailles i a Fontainebleau per creure més interessant conèixer embients de París desconeguts per a mi. Però, malgrat les absències d'un o altre dels que formàvem el grup, puc afirmar que la major part de les impressions que he rebut de París les he rebudes en

companyia dels tres esmentats amics.

Un dia, a l'hora de l'àpat, en Garcia i l'Escudé explicaven els "quadrets" que presenciaren, cap al vespre, a les vores del Sena ; "quadrets", ja es sobrentén, representats per parelles més o menys desaprensives. Un altre dia, en el curs d'una visita col·lectiva a la ciutat, descendírem de l'autocar al centre de la plaça de la Concòrdia junt a l'Obelisc, i s'acostaren a nosaltres diversos venedors de postals que representaven vistes de París, entre les quals, mig amagades, sortien, en fotografia, "quadrets" de forta picantor que aquells marxants ens invitaven a comprar.

Una altra vegada, els quatre inseparables de l'"Hôtel du Rhône", sortírem a donar una volta després de sopar. Jo havia explicat abans als meus companys com en la intrincada xarxa subterrània dels ferrocarrils metropolitans es podia resoldre mitjançant els plans lluminosos

qualsevol dubte respecte a la línia a prendre per tal de traslladar-se a una determinada estació. Baixàrem a les andanes del "metro" i rein-
cidint en fer el saberut davant dels amics, prenguem i deixàrem línies en diverses estacions de correspondència, fins que a petició de l'Escudé, molt més entès que no pas jo (ho demostrà) descendirem a "Pigalle", on deixàrem el "metro" i sortírem a l'aire lliure. Tot seguit m'adoní que ens trobàvem en un barri del "París alegre", en un important centre de "quadrets", car així ho proclamaven els innombrables rètols lluminosos dels cabarets, a tocar els uns dels altres; les fotografies transparents, de dones nues, que es tornaven de relleu quan hom s'hi acostava, col·locades a l'exterior d'aquells antres; els "ams", en figura de dona, que pul·lulaven pel boulevard, per la plaça i pels carrerons afluent, amb la intenció de pescar els "peixos" en què es convertien els

homes que es deturaven a contemplar aquells
incentius; els mateixos empleats, a les por-
tes dels "establiments", que invitaven a en-
trar-hi els transeünts; la llum misteriosa,
intensa i de diversos colors en els rètols
més centrícs, esfumant-sé en la penombra din-
tre els carrers estrets que ens rodejaven i
obscurintse en llurs fons a mesura que la vis-
ta tractava de penetrar-hi. Tot, en aquell
barri, invitava a deixar-se portar per la cu-
riositat, i els més febles de voluntat i més
forts de temperament, a caure en la inducció
de les passions. Però, els meus companys, per
respecte a ells mateixos i per respecte, se-
gurament, als escassos i blancs cabells de
ma testa, procuraren que ens apartéssim d'a-
quells perillosos llocs, perillosos no tant
per l'atracció que poguessin exercir sobre
nosaltres, com per la possible extracció de
les carteres que portàvem a les butxaques,

car entre aquella gent rondaven individus d'aspecte gens tranquilitzador, Recorrérem el boulevard i entràrem al vestibul del "Moulin Rouge", i aquí s'acabà la "calaverada", després de fregar a penes superficialment, un dels barris més anomenats del París que en diuen de vida "alegre".

Els "quadrets" també els vaig observar en els nombrosos parcs que em plaïa visitar. En tots els recons dels jardins públics, on els camins s'estrenyen i la vegetació és espessa, no hi falta l'abundant exhibició de les parelles en forma de vius "quadrets".

Els autèntics "quadres", de tamany natural, sense diminutius, els vegéren alguns expedicionaris, companys nostres de l'"Hôtel du Rhône". Matrimonis madurs i senyores d'edat ja una mica avançada no haurien sortit satisfetes de París si no haguessin conegut aqueix aspecte de la capital, i a l'efecte

s'inscriviren al recorregut preparat del "París de nuit". Una d'aquelles senyores, que hi havia assistit, ens deia, esgarrifada, l'endemà a l'hora del desdijuni:

-.....balls apatxes, passadissos foscos, ganivets relluents i amenaçadors, dones nues.... quina por feia tot allò!... Ens hauria valgut més anar a dormir.

Nosaltres li explicàrem que, justament mentre ella assistia a aquells "espectacles", en Garcia, l'Escudé i jo érem al Sagrat Cor de Montmartre a una festa religiosa que ens commogué per la seva magnificència i per la nodrida gentada que hi assistí. El Món al revés!.

El "París de nuit" és talment una atracció de forasters; espectacles organitzats que avui en dia, no crec que cap badoc pugui confondre'ls amb manifestacions espontànies; són espectacles preparats com els de les "zam-

bras" gitanes del barri de l'Albahicín de Granada, o com les festes folklòriques que es celebren al nostre país per esbarjo dels naturals i distracció dels turistes; però, en canvi, tenim els fets !autèntics! de les "corridas de toros".

Alguns dels nostres, entre ells en Galitó, assistiren als espectacles del "Folies Bergère" Revistes, que, com a representació, segons el criteri de molts, són perfectes i magnífiques. Del punt de vista moral, cadascú farà el comentari adequat, precisament, a la pròpia moral.

Ara bé, aquest aspecte de la ciutat, pot ésser una novetat per al foraster? -- Crec que no. Els "quadrets" espontanis o organitzats, no els podem veure a Barcelona? -- Sens dubte que si; els espontanis tant o més vius que a París; els altres, els preparats, amb menys luxe i amb una presentació inferior, també. Val, doncs la pena de traslladar-se a París amb l'únic

objecte de descobrir el "París alegre" i el "París de nit"? No seré pas jo qui es proposi donar una resposta categòrica a l'interrogant, quan, ben segur, recolliríem una immensa varietat de respostes en el cas de promoure una enquesta.

L'inusitat moviment que, a qualsevol hora del dia es nota a París, intens i continuat com no podria imaginar-se un barceloní que no hagi sortit mai de la seva ciutat, ha estat ja descrit mil vegades i no l'he de descobrir. Però tornem a les comparances: les fileres incabables d'autos, la generació imponent que a peu circula per les voreres, el trànsit que es manifesta en diverses formes, sis o set vegades superior al de Barcelona, no necessita més que la sisena o setena part de guardes urbans reguladors del moviment, dels que tenim a ca-

sa nostra. Així mateix les senyals indicadores són també escasses i els estridents xiulets amenaçadors o simplement d'avís són absolutament nuls, i tothom fa el que deu; els vehicles s'aturen quan han d'aturar-se, els camionants travessen els carrers pels llocs degudament senyalats per les cabotes dels claus fixats a l'empedrat, quan tenen pas lliure, ningú corre, però els ciutadans es mouen a bon pas i amb regularitat, no s'auen sorolls que fereixen les oïdes i durant les hores de més intensa circulació, hom té el convenciment que es troba entre una multitud de persones normals i disciplinades. A les vuit del vespre el trànsit relenteix visiblement i després de les nou París dóna la impressió d'una ciutat gairebé deserta. Els espectacles públics, que obren llurs portes precisament a aqueixa hora, fineixen a les dotze en què es torna a percebre un cert moviment de tran-

seunts que a peu, en cotxe o en el "metro" es dirigeixen a les respectives llars. Sols queden funcionant a porta tancada els cabarets i els centres d'espectacles més o menys "sospi-tosos", car, si no fos així !quin desengany no tindrien els que han anat a esbargir-se al "Paris de nit"!.

Els vehicles que transporten el públic per la superfície són únicament els auto-taxis i els autobusos. No es veu enlloc (al menys al centre de la ciutat) ni una sola d'aquestes baluernes que a Barcelona en diem "tram-vies", i que tant dificulten la urbanització i tant enlletgeixen la ciutat. Jo m'he imaginat alguna vegada, al circular per les nostres vies públiques, Barcelona sense rails fixats en els paviments que amb llur constant trepidació els trenquen i deterioren de mil maneres, i m'he imaginat el cel de la urbs net de les teranyines que formen l'espessa xarxa de

cables, i les perspectives dels passeigs i les avingudes sense ni un pal per a sostenir-los; he volgut, encara, sostreure'm dels neguitosos sorolls de ferramenta i llaunes regirades, i dels enervants brunzits de gegantins borinots que s'acosten i s'allunyen; i amb aquest ímprobe esforç de pensament he cregut que Barcelona era un petit Parí; però el persistent repicar de la campaneta del tramvia, desvetllant-me de tan bell somni, m'ha tornat a la realitat d'una via barcelonina.

Es clar que el trànsit rodat, a París, no acaba amb els autobusos i taxis; el volum més important de vehicles el constitueix l'enorme quantitat d'automòbils particulars. Els cotxes titats per cavalleries són tan escassos que poden considerar-se com a nuls; però, en canvi, s'observen bastants autocars, degut, possiblement, a la gran afluència de turistes que en

totes les èpoques de l'any visiten la ciutat. En certs carrers i a certes hores, circulen també camions d'indústria en nombre respectable, particularment al matí i en les zones properes als mercats.

El principal mitjà de transport públic, el que constitueix la base fonamental del trasllat dels ciutadans dintre la urbs, és el "metro", de la instal·lació del qual, en el subsol de París, que en alguns llocs surt a l'aire lliure, ja n'he parlat. Salvant les distàncies, voldria comparar-lo amb el nostre. A Barcelona, tenim, en realitat, tres línies de "metro": el "Gran Metro", el "Ferrocarri de Sarrià" i el "Transversal"; el "Gran" és el més petit de tots, tant per l'extensió recorreguda com per la composició dels combois, formats només que per dos cotxes, com per les dimensions d'aquests i les de les estacions; el de "Sarrià" és el més pulcre, així per l'atenció que els empleats

dispensen al públic com per la condícia personal d'aquets i la dels vagons i les estacions; el "Transversal" és el veritablement gran, tan gran que nò hi ha parangó en el Món, particularment en el que es refereix a les dimensions dels cotxes i a l'amplitud i grandiositat d'algunes andanes i estacions, i també comença d'ésser gran per la longitud del trajecte que, poc a poc, es va allargant. Però els nostres metropolitans no tenen relació entre si; l'única confluència dels tres és la Plaça de Catalunya, on hom pot comunicar de l'un a l'altre al llarg de laberíntics passadissos, mes si es vol fer el canvi de línea cal pagar de nou a la corresponent guixeta; no hi ha correspondència. A París el "metro" no té les dimensions del "Transversal" de Barcelona, però l'organització de les seves nombroses línies amb llurs estacions de "correspondència" i les clares indicacions precisades per sagetes, rètols i mapes opacs

i lluminosos, la crec humanament perfecta. Les multituds dintre les galeries construïdes en diversos pisos que s'enllacen per rampes, escales fixes o mecàniques i ascensors es comporten amb exemplar civisme. En les andanes, a l'arribada dels trens, es tanquen les portes automàticament, i només poden pujar als cotxes les persones estacionades; quan el comboi surt de l'estació s'obren de nou les portes i en pocs minuts les andanes tornen a quedar atapeïdes de gent. Ningú puja que no hagin baixat tots els que han de fer-ho, i l'empenta és una paraula que estic segur que els parisencs desconeixen. Malgrat la "égalité" de la democràcia francesa, els trens metropolitans, que es componen de cinc vagons, en contenen un de primera classe. Els altres quatre, dos al davant i dos al darrera, són de segona; aixó indica que allí com a tot arreu el que paga més està més ben servit i disfruta de més comoditats, o,

al menys, si és vanitós pot donar-se la satisfacció banal de distingir-se dels demés.

Respecte als caminants, en general he tingut una sorpresa. L'ur indumentària pot qualificar-se de correcte; homes i dones vesteixen amb dignitat (em refereixo a la gent del carrer), uns amb certa modèstia, d'altres amb absoluta normalitat i alguns amb elegància. Si hom atura un transeunt per a preguntar-li una adreça, escolta atentament i procura fer-se entendre del foraster de la millor manera que sap i no l'enganya mai. Jo vaig trobar-me diverses vegades en aquest cas i també en el contrari, és a dir, en el de vianants que m'aturaren per a preguntar-me el camí més curt per a arribar a un lloc determinat, i en notificar-los que era extranger es desfeien en excuses i compliments, sempre amb el "pardon monsieur" al davant i el "merci" al darrera. La sorpresa l'he tinguda en sortir de Barcelona, on tants turistes extrangers hem vist

durant els darrers anys, particularment francesos, car tenia la idea, i algú encara me l'ha via accentuada, que la manera de vestir d'aquells, extravagant i desarrañada quan no indecent, era general a França. Res d'aixó (almenys pel que puc deduir del que els meus ulls han observat), al contrari, no he vist gent amb mànegues de camisa pels carrers, cosa que a Barcelona sí que es veu, i els homes, gairebé tots, llueixen llur corbata, i les dones cobreixen son cos amb la màxima decència. Es cert que es veuen alguns éssers del sexe feble amb pantalons, però la veritat és que no abunda, i també es veuen extravagàncies, com de tant en tant en veiem a casa nostra. Els homes joves que es deixen créixer la barba i caminen d'una manera estudiada, amb els ulls fits, talment encantats en visions imaginàries, deuen ésser els "existencialistes" que, segons versions, formen legió a París i tenen

barris propis i caus on reunir-se i discutir sobre aquell "sistema filosòfic"(?) que no entenc ni, als meus anys, pretenc informar-me gaire a fons de en què consisteix.

No vull comentar les rares excepcions de coses que a París es poden veure, precisament com excepció, i que s'escapen a la impressió de conjunt. Dintre aqueixa impressió, hi cap d'anotar el fet de no veure's gats ni gossos anant lliurement pel carrer; de cans en vegí alguns, molt pocs, després de sopar, i encara acompanyats de llurs amos o mestresses que els subjectaven amb cordons i cadenetes. Es clar que el passar del comentari de les bèsties al de les persones pot xocar al meu lector, però em ve a tomb el consignar que tampoc vaig veure en la via pública, cap infant de l'edat d'anar a estudi que transités sol, ni que, en grups, s'entretinguessin en jocs que molestessin i interrompiessin el pas de les persones majors.

I, ja que parlo de coses vistes i no vistes en els carrers parisencs, no passaré per alt que vaig observar brigades d'obriers obrint les lloses de les voreres i els afermats de les calçades en llargues tirades (possiblement amb l'objecte de reparar o instal·lar conduccions i canonades) deixant muntets de terra groga, com terra d'escudelles, en tota la longitud de les rases obertes; i això en vies centríques, molt a la vora de l'"Hôtel du Rhône", i durant tots els dies que romanguérem a París.- ¿Què n'opinaríen d'aquests transformats urbans els nostres crítics que posen el crit al cel quan s'esdevenen semblants espectacles a Barcelona?.

La netedat dels carrers no crec que sia el desideràtum. Deu haver-hi altres ciutats al món que, en aquest sentit, guanyen a París, car de papers i petits munts de detritus secs o en forma de llot, ran del sardinell de les

voreres, vaig veure'n alguns. I, que consti, no em mou pas l'instint ni el gust de trobar defectes, al contrari, jo voldria que la neteja pública de Barcelona s'assemblés a la de París. Al voltant del "Mercat Central", relativament a prop del nostre hotel, s'accentuen aquells defectes observats, que sens dubte són inevitables en totes les poblacions populoses, particularment durant les hores de gran tràfec, però en totes elles, i a París mateix, el sistema de neteja a base del reg a do-jo, torna a deixar la via pública curosa i en l'aspecte habitualment agradable.

El paviment de les voreres és de lloses de pedra i el de la calçada en general és de petites pedres, no col·locades a fileres rectes, sinó corbades, nota curiosa que em cridà l'atenció. Aquestes calçades presenten una superfície compacta i absolutament llisa, sense sots que entollin l'aigua, ni relleus sortints

on hi ensopeguin els transeunts o facin botar els vehicles.

.

Constituïa una obsessió per a mi, al visitar París, recórrer el major nombre possible d'espais lliures destinats a parcs i jardins, que tan encisadors em foren en 1909. En l'organització del viatge de l'Orfeó s'havia previst realitzar dues gires a París en autocar, titulades: "Visita al París Modern" i "Visita al París Històric". En realitat totes dues consistien en el mateix; sortírem a les deu tocadres de l'"Hôtel du Rhône" per a dirigir-nos a un altre hotel a cercar els companys allí allotjats per a completar les places del cotxe; un jove guia, italià, que no parlava gens bé l'espanyol, i quan ho feia en francès gairebé ningú l'entenia, es decidí a parlar en el seu idioma natal per a relatar els pa-

ratges i comentar respecte d'ells, a mesura que l'auto, en sa ruta, ens els feia passar per davant dels nostres ulls. Les explicacions del guia les anava traduint a viva veu, en espanyol, un company nostres, excursionista, que entenia l'italià. Els recorreguts en les dues gires no estaven ben delimitats i tant en l'un com en l'altra vegérem part del "París modern" i part del "París Històric". "Boulevards" centrals, "Boulevards" exteriors, grans Avingudes, la Madeleine, l'Opera, la "Rue de la Paix" i la "Place Vendôme" amb els grans establiments on els modistos imposen al món les modes femenines (o imposaven, perquè ara hi ha algunes nacions, entre elles Espanya, que intenten dirigir la moda); en la llista de les visites no hi podia faltar el "Sacré Coeur" de Montmartre, "Nôtre Dame", l'Arc de l'Estrella situat al centre de la gran plaça circular on conflueixen dotze grans avingudes, la torre Eiffel !només

hauria faltat! el "Palais Chaillot", els Invalids amb la tomba de Napoleó, el Louvre etc. etc.. El guia, tan bon punt li ho permetia l'o^ocasíó ens explicava històries, certament molt ben explicades, però les glòries i les penes de Maria Antonieta ens les sabíem de memòria, els estralls de la primera revolució i el "beneficis" que s'en derivaren també, i el sentimentalisme francès vers el seu gran Napoleó, no cal dir-ho; ara, que em semblaria una mica difícil fer comprendre a un francès que aquell Emperador era una mena de Hitler del seu temps. En fi, en les dues visites en autocar, veiérem molts aspectes urbans interessantíssims, que a mi, imaginàriament em convertien en el jovin - cel de 1909. Durant els dos dies que verificàrem aqueixes passejades per l'interior de París (dies 4 i 5 de juny) passàrem a frec del bosc de Bolònia, però no hi entràrem a contemplar les seves ombrívols avingudes i les ver-

des prederies que voregen el gran llac; passarem pels jardins del "Palais Chaillot" que constitueixen un immens espai lliure d'ampla i profunda perspectiva amb els de l'altra banda del riu a sota la Torre Eiffel, allargant-se i unint-se, més enllà, amb els del Camp de Març; passarem també pels jardins de l'explanada dels Invàlids i pels dels Camps Elisis que componen un dels conjunts estèticament més colossals que en el món es puguin contemplar, amb la plaça de la Concòrdia i els jardins de les Tuilleries. Amb l'autocar travessarem places i encreuaments d'avingudes on, profusament, el jardí, element decoratiu de la ciutat, és ensems lloc de repòs i d'esbarjo.

Les hores que els meus companys passaven ocupats en els seus quefers orfeonístics, visitava sol els senyorials jardins de Luxemburg que es perllonguen per l'avinguda de l'Obser -

vatori; visitava el parc "Monceau", cèntric i elegant, i l'original parc de "Buttes Chaumont" en un barri extrem del nor est de la ciutat.

Els jardins a París són quelcom d'essencial que li donen fesomia pròpia, consubstancial a la vida dels seus habitants. Estan sempre concorreguts; durant els dies feiners, les senyores hi treballen en llurs labors, mentre els nombrosos infants que, riallers els animen, hi juguen en mil entreteniments i les persones d'edat, serenes i resignades, conversen tot descansant en els bancs i cadires que en profusió hi ha instal·lats. També he visitat algun dels parcs parisencs en dies festius i, així mateix, m'ha causat impressió de placidesa; als concorrents de cada dia s'hi junten els matrimonis joves que amb cotxets o a coll porten llurs infants a respirar aire pur i a sadollar-se de bellesa. Però quin dubte hi ha? si hom té la feblesa d'introduir-se per aquells via -

ranys estrets i ombrívols a què m'he referit abans, trobarà indefectiblement l'espectacle dels "quadrets".

I l'Arquitectura? Jo que posseeixo el títol d'arquitecte, fet que no significa pas ésser Arquitecte, car aixó és més un dò i una vocació que no pas una voluntat d'estudiant i esforç humà, em crec el menys indicat per a parlar i opinar sobre Arquitectura. M'explicaré: és una realitat demostrada constantment per l'experiència que com més hom intenta endinsar-se en una determinada matèria més dificultats descobreix per a conèixer-la amb el màxim de puresa, i, sovint, és més valuosa i encertada la impressió espontània d'un llec o d'un aficionat que la d'un professional ; em refereixo a la impressió, un estudi pregon i acurat seria altra cosa. Mes com que aques-

tes notes descriptives del viatge a París no són altra cosa que una recopilació d'impressions i anècdotes viscudes, no hi cap en elles un seriòs i metòdic estudi que per altra part quedaria fatalment reduït a la insignificància en comparació amb el ja realitzat per autors de gran talla.

No obstant, em referiré a un aspecte de l'Arquitectura de París que m'invita a emetre una opinió: la gràcia de París, el seu to elegant i senyorívol, es deuen principalment a la poca alçada dels seus edificis. L'encertada urbanització de la ciutat, les amples avingudes o els estrets carrers que alternen harmònicament amb frondoses arbredes i jardins incomparables, desperta el sentiment de bellesa al jugar amb la massa relativament baixa de les cases de viure i de les construccions monumentals. Caldria només imaginar-se les delicioses perspectives urbanes i els espaiosos i

jolijs jardins de París voltats de gratacels nordamericans, per a que l'excelsa i senyorií-vola magestat de la capital quedés totalment enrunada. No he estat mai a Nova-York, però a la vista de gravats i fotografies que representen aspectes d'aquella urbs, i després d'haver escoltat referències de persones que d'allí han vingut, dedueixo que no és una ciutat bella. Per contrast, Berlín, Viena i altres capitals europees en les quals el gratacels no existeix, formen conjunts que per llur formosura, segurament poden parangonar-se amb París.

Després dels calamitosos transtorns que, a cause dels homes, han afectat totalment el nostre planeta, hom rep la sensació que l'hegemonia que fins ara Europa ha exercit sobre la resta del món passa a Nordamèrica, i, d'allí com un eco, la civilització occidental, mal assimilada a l'altra banda de l'Atlàntic, torna estrafeta al nostre Continent que tendeix

a americanitzar-se, particularment en alguns països. L'Arquitectura, fidel reflex del sentir i del viure de la societat en les successives èpoques, denota clarament, en el present aqueixa influència americana. França no sembla molt propícia a deixar-se seduir per tal ingerència, mentre que Espanya dóna la sensació d'admetre plàcidament l'americanització i les ciutats competeixen en erigir edificis de gran alçada. Madrid és ventosa de posseir les construccions més altes d'Europa, i Barcelona, imitant a la "Vila i Cort", aixeca també ridícoles "Torres de Babel" (ridícoles no en el sentit arquitectònic, sinó en el sentit d'alçada si es comparen amb els "building" americans).

No pretenc de negar que els gratacels en una gran capital moderna, edificats ça i lla dintre un ordre o un desordre més o menys expontani, no puguin desvetllar una emoció es

tètica, però París, perdria tota la seva gentilesa, la seva graciosa amabilitat, la seva indiscutible bellesa, si algun dia la vanitosa pretensió d'aquelles monstruoses moles es proposés d'humiliar sota llur massa els seus inigualables edificis històrics.

La immensa extensió del centre actual de París, l'iniciat pels grans reis de França, particularment a partir de Lluís XIV i realitzat i afinat per la plèiade d'arquitectes i artífexs que es succeïen sense interrupció, és perpetua; aquest centre és definitiu i, al meu entendre, no pot variar sense un manifest descens de qualitat; així han degut considerar-ho els rectors de la urbs, per quant en mig segle de diferència l'he trobat amb la mateixa entonació urbanística i arquitectònica de quan vaig deixar-lo en 1909 i, aleshores, ja havien passat alguns mitjos segles en què es mantenia d'igual forma. És evident que no em refereixo a modificacions de detall sinó a les

que podrien afectar al grandiósc conjunt monumental. No obstant, de l'una a l'altra visita, he pogut observar dues importants reformes que no afecten a aquell conjunt més que per a millorar-lo. Una és la total obertura del "Boulevard Haussmann", iniciada ja en aquells llunyans anys de la nostra "Setmana tràgica"; aquest boulevard és la perllongació del de Montmartre i s'enllaça amb l'avinguda Friedland, una de les dotze que concorren en l'arc de l'Estrella. Aquesta nova via portà el nom del baró d'Haussmann que va viure gairebé tot el segle XIX, des del 1809 al 1891, i que nomenat Prefecte de París, tant treballà per l'embelliment i la salubritat de la vila, treballs que tots els seus contemporanis, combatent-lo durament, tan poc li agrairien, per arribar en els últims anys de la seva vida a un estat de veritable pobresa. És el cas de Rius i Taulet, Alcalde de Barcelona, també sacrifi-

cant-se per la ciutat, que feu prosperar manifestament i també combatut pels envejosos i impotents de la seva època, arribà a frec de la misèria a l'hora de la mort. L'altra reforma que he notat a París és la substitució de l'edifici del Trocadero (construït circumstancialment en una de les Exposicions Universals) pel "Palais Chaillot", edifici modern en el qual domina l'horitzontalitat que emmarca i harmonitza amb els immediats jardins.

Però París, encara que no tingui rascacels observat des de qualsevol petita alçada, no és una ciutat llisa i monòtona; per damunt del nivell general de l'edificació, més ençà o més enllà, sobresurten les agulles de "Notre Dame" i de la "Sainte Chapelle", la cúpula del Panteó i la dels Invàlids, en aquell indret la torre de "Saint Jacques", en aquell altre la Torre Eiffel!; i mirant al Nord, la petita muntanya de Montmartre aixeca enlaire el temple del Sagrat

Cor, que trenca, passant-la per sobre, la uniformitat de la línia de l'horitzó. I encara, escampades per la immensa mar d'edificis, go- sen a fer-se notar altres torratxes, agulles i cúpules que completen la dolça amenitat del su- perb conjunt, embolcallat de tènue i translúci- da boirina.

Des del primitiu Romànic al Gòtic florit i des de les primeres manifestacions del Renaixement i les nombrosíssimes facetes evolutives d'aqueixa gran època arquitectònica, passant pel Neo-Clàssic i el "Modern Style" fins a arribar a les temptatives dels nostres dies, tots els assaigs de l'Arquitectura han deixat mostres a París, que conté veritables Obres Mes- tres del transcurs de dos milenis. La fantasia decorativa, a l'emparament dels grans estils, ha inventat, per aplicar-los a totes les Arts sumptuàries i artesanes, un inacabable nombre de títols secundaris.

En una excursió a París, no de caràcter turístic i general, com la que he fet agregat a l'Orfeó, sinó organitzada amb un fi concret, de sentit arquitectònic i artístic, hauria visitat, en detall, edificis, museus i col·leccions, que ara he passat per alt. Unicament, amb els tres meus estimats companys Galitó, Escudé i Garcia, recorrérem, massa depressa, les sales del Museu del Louvre, on vaig tenir l'avinentesa de saludar, en nom d'un xiroi company de professió de Barcelona, la Victòria de Samotràcia, la Venus de Milo i la Gioconda.

. . .

Quants aspectes de París hauran passat davant meu sense poder anotar-los, a causa, no solament de la curta estada a la capital, sinó perquè els meus sentits no els hauran sabut captar. Però, abans de donar per acabat aquest capítol, faré constar una impressió per a mi satisfactòria: la catolicitat de París.

L'excursió col·lectiva de l'Orfeó Català es realitzà en uns moments interessants. A Barcelona s'acabava de clausurar, després d'un èxit insòspitat, el XXXV Congrés Eucarístic Internacional, al qual, una gran part del catolicisme francès, no esbrinem la causa, hi feu el buit. I, a França, el potent partit comunista havia declarat la vaga general com a protesta de l'arribada a París del general Ridgway. La vaga franassà, però produí una sèrie d'incidents que nosaltres no poguérem observar perquè devien desenrotllar-se en els barris industrials apartats del centre on ens moviem, i si en tinguérem esment fou per les cròniques publicades pels mateixos periòdics parisencs. Doncs bé, malgrat la incomprensió dels catòlics disidents del Congrés Eucarístic i de l'agitació comunista, vaig presenciar actes i fets circumstancials que m'animaren l'esperit i m'indueixen a proclamar que una certa part de la massa pa-

risença, nombrosa o reduïda (aixó ho fixaria una estadística acurada) és sincerament catòlica.

En una de les passejades que férem en autocar, ens trobàrem a Montmartre al moment de sortir del Santuari del Sagrat Cor un sens fi de nenes vestides de blanc, talment com a Barcelona, que acabaven de rebre el Santíssim en llur Primera Comunió, i a la tarda del mateix dia, per la via pública i en el "metro", vegí també diversos nens, vestits semblantment com a casa nostra, amb un llacet al bras que denotava que al matí havien rebut aquell Sant Sagrament. No hem d'oblidar que ens trobàvem en Pasqua de Pentecostes, molt celebrada pels catòlics francesos. Aquells fets no eren més que un indici, però durant les meves passejades per París, sol o acompanyat dels meus "camarades" cantaires, poguí notar la presència de monges i capellans, en relativa abundància,

que caminaven amb absoluta llibertat, vestits amb llurs hàbits religiosos; molts sacerdots cobrien llur cap amb boina. A les esglésies on vaig entrar, la Magdalena, la Catedral, "Saint Etienne du Mont" i d'altres sempre hi vaig trobar persones orant devotament.

Els actes religiosos que m'emocionaren més intensament vaig presenciar-los al Sagrat Cor i a "Nôtre Dame". El vespre del dissabte dia 7 sortírem l'Escudé, en Garcia i jo a l'objecte de pujar a Montmartre i contemplar l'esplèndida visió del tros de ciutat que des d'aquella alçada es divisa; ja l'haviem gaudit de dia, però teniem el convenciment que a la nit l'espectacle seria superb. Recorrérem de nou a la "correspondència" dels "metros" per anar a parar a l'estació "Château Rouge" del Boulevard Barbès, i d'allí, introduint-nos per carrers costaruts del darrerade la petita muntanya, cada cop en pendent mésaccentuada, arribà-

rem al peu d'unes llarguíssimes escales que muntàrem i una vegada a dalt, vegérem molt a la vora les allargassades cúpules del temple del Sagrat Cor que destacaven, fantàsticament il·luminades, sobre el fons de cel obscur de la nit. De diferents direccions acudien grups de joves d'ambdós sexes que per moments augmentaven i, unint-se, seguien junts el camí fins arribar al temple, que havia obert totes les portes d'accés, de bat a bat, per a donar pas a la massa juvenívola que allí es congregava. Nosaltres entràrem també a l'església, però tinguérem de quedar-nos prop de les sortides perquè l'espaiós recinte era d'insuficient cabuda per a contenir la generació que hi anava acudint. Un jove de cada grup, a manera de pancarta, portava enlairat el corresponent distintiu, que, amb ordre perfecte, seguien els respectius afiliats. La multitud aplegada, desbordant l'interior del Santuari, quedà, en bo-

na part, a fora a l'aire lliure, i tothom, amb fervent devoció, orava i cantava d'acord amb les pregàries del sacerdot. Aquest espectacle, que no sospitàvem pas de presenciar-lo, d'una ingent gernació de joves devots, genolls en terra, postrats en mística compunció, em recordava el que pocs dies ha havíem contemplat a Barcelona amb motiu del Congrés Eucarístic, i m'enlairà l'esperit en la creença que la humanitat pot tenir encara esperança en la salvació. Quan sortírem del temple, l'altre espectacle, el del veritable "París de nit" contemplat des d'aquella talaia em semblà més sorprenent encara del que havíem previst, i davallant pels jardins escalonats que a manera de verd basament s'estenen des del peu del temple fins als primers carrers del barri que es desenrotlla en front de la façana de l'església, sentia el cor ple de goig. Al girar-nos, de cara al temple, els meus companys i jo quedàrem merave-

llats de la seva esplèndida il·luminació. Per la "rue Steinkerque" arribàrem al Boulevard Rochechouard, on, a l'estació d'"Anvers" muntàrem de nou al "metro", que passà, com a primera parada, per "Pigalle"! quins contrastos!.

L'endemà havia de sentir una impressió més intensament emotiva que la que acabo de referir. A "Notre Dame" s'oficiaria una Missa amb la intervenció de l'Orfeó Català. La gran Catedral, joia escollida de l'Art Gòtic, aviat quedà plena de concurrents; en l'àmbit de les cinc naus d'amplada i en la longitud compresa entre l'entrada per la façana principal fins més enllà del creuer, al peu del presbiteri, no s'hi podia donar ni un pas. Dintre el més respectuós i impressionant silenci, els nostres cantaires, seguint el Mestre Lluís Me Millet, passaven amb pausa i reverència, per a situar-se a la part posterior de l'Altar, disposat de manera que el clergue oficiant es mostrava de cara als fidels

oients; gran nombre d'aquests, formant una compacta massa, tingueren d'estar a peu dret als passadissos i a l'amplada posterior dels seients. Enmig d'aital ambient, assegut a la vora del passadís central, els meus ulls es dirigien enlaire, fins a topar la mirada amb les elevadíssimes voltes de creueria de la nau central; la llum suau i matisada que penetrava a l'interior a través dels multicolors vitralls que cobreixen finestrals i rosetons (sublim espectacle de llum només visible dintre els mai més igualats temples gòtics) em corprengué d'una tal dolça commoció, que durant la cerimònia religiosa vaig sentir-me traslladat al món sublim de l'immaterialitat. La Missa fou seguida amb compungida beatitud pels assistents i quan l'Orfeo entonà les primeres notes de *Ave verum* de Saint-Saëns i seguí amb *Credo* de Palestrina

Salve Regina de Lluís Mª Millet

Pregària a la

Verge del Remei de Lluís Mª Millet

i acabà amb

Salve Maria de Lluís M. Millet

els discrets murmuris, a penes perceptibles, de la immensa gernació, donaven a comprendre la unànim admiració envers la massa coral qualificada reiteradament com una de les més perfectes del Món.

No trobo mots prou significatius per a expressar el que el meu esperit, després talment del cos i lliure de tot afecte físic, experimentà durant l'hora llarga que romanguérem a la Catedral. Si el meu amor a Catalunya és de sempre un sentiment increbantable, diria que des d'aquells moments s'ha sublimat, i l'anhel de veure la meua Pàtria triomfadora, en puresa i llibertat, s'ha esdevingut esperança. Les veus de l'Orfeó Català, que són veus del poble

enlairades vers Déu i la Verge, !preguem per ,
a què sien oïdes! També els precs de les mas-
ses cristianes de París, encara que sien en mi-
noria, com les de Barcelona en el Congrés Euca-
rístic, com les del mil indrets de la terra, si
són dirigits a Déu en súplica del bé del proïs-
me, seran escoltats i regnarà la pau veritable
entre els homes.

El diumenge, dia 8 de juny del 1952, és
una altra data que quedarà, per sempre més,
gravada en el meu cor.

=====

VI

Les meves visites a persones residents a París

Complint el que havia promès a les tíes del carrer de Faraday, vaig visitar-les molt sovint; sols un dels dies de la nostra estada a París he deixat d'anar-hi. Quines converses podia sostenir amb aquelles respectables senyores? -De quins assumptes podíem tractar durant les llargues estones que em trobava entre elles? -Naturalment que era la tia en propietat, la tia Julieta, la que portava el pes dels col.loquis, i ella procurava sempre enfocar-los cap els temes familiars i espanyols, particularment barcelonins. La tia Julieta, tal com he comentat al referir-me a la primera visita, és una enamorada de Barcelona

i no es cansava de repetir-me el goig que tingué l'any passat de conviure una mesada llarga entre nosaltres, els meus germans i jo. Un dia em deia que si la meva mare no hagués mort després de quedar ella vídua, hauria vingut a viure a Barcelona; un altre dia em repetia que s'estimaria més estar entre nosaltres, fins a morir, que residir a París, on, a tan avançada edat, encara es veia obligada a treballar per al seu sosteniment; i, en fi, no parava de mostrar-me retrats, correspondència i petits objectes que guardava, com a precioses joies, referents als meus germans i a mi, records, tots ells, que en les hores mortes del dia i quan es sentia trista i defallida, li representaven al contemplar-los, com un talismà que li retornava l'alegria de viure i l'esperança en el futur. Els desitjos de venir a viure a Barcelona no podien ésser més clarament manifestats; però, pobra tia! com s'enganyava! No nego que entre

nosaltres no hagués viscut tranquil·la i repòsada, i hauria estat estimada també, tal com es mereix, però ella mateixa reconeixia tot seguit que les seves arrels familiars són a París i el quadre que formen les tres ancianes germanes és obra del destí. Ella no es pot moure del costat de les altres dues, i totes tres, en conjunt, no viuen en la misèrie; el pis que ocupen té un cert confort, i el mateix treball que exerceixen, descansat físicament, els proporciona una relació bastant nombrosa i un tracte fi i suau amb els deixebles que contínuament les visiten. És possible que si deixessin d'exercir aqueixa petita activitat intel·lectual decaurien més depressa i la davallada final vindria ràpida. A les seves insinuacions em limitava a posar-la en l'esperança de reveure'ns aviat, quan tornaria jo a París junt amb els meus germans, o venint ella una altra vegada a Barcelona a

passar uns dies de convivència entre nosaltres.

També fou tema de conversa, precisament el dels deixebles que freqüentaven la casa.

M'informà de tots ells: una negra simpatiquíssima; un matrimoni xinès de refinada educació al qual hauria plagut en extrem a la tia presentar-m'hi, però no coïncidírem ni una sola vegada al carrer de Faraday, això que, segons em notificà, un dia m'esperaren, marit i muller, llarga estona per si jo hi acudia. De tots els alumnes em donà detallada relació i a alguns vaig conèixer-los personalment al coïncidir a casa de la tia i ésser presentats per ella. Jo era el nebot de Barcelona; totes les amistats de la tia sabien que havia arribat a París el nebot de Barcelona; fou una afectuosa revenja de l'any passat, per quant, a Barcelona, els meus germans i jo presentàvem a la tia i parlàvem d'ella, als amics i coneguts, anomenant-la la tia de París.

Entre les persones amb les quals vaig parlar personalment a casa de les ties, hi figura una dama jove, ben plantada, que, segons em referí, actua en una principal sala d'espectacles de París amb éxit creixent; un jove simpàtic i correcte amb qui intentàrem conversar respecte el meu país; una fillastra de la germana major, considerada per aquesta com a veritable filla, i per les altres com a neboda autèntica; senyora finíssima, que feia poc havia casat una filla, i presentava ella mateixa tal aspecte d'elegant juvenesa que, sense fingiment, vaig exterioritzar sorpresa, car jo hauria proclamat que, per l'edat que representava i per la seva bellesa, era ella la núvia, paraules que agrai amb un delicat somriure i les prengué com una mostra de la galanteria espanyola. Altres persones em presentà la tia i en totes hi vaig notar distinció i cortesia. Un senyor i dues senyores que entraren a la sala de pia-

no al moment de despedir-me de les ties, em foren igualment presentades; ell digué que preparava un viatge a Espanya, a realitzar durant les vacances que se l'è atansaven, i la tia li recomanà, naturalment, Barcelona; ja hi havia estat, i aquest estiu es proposava visitar el centre: Madrid, Toledo, Avila, etc. Quan les dues senyores que l'acompanyaven s'assabentaren que havia estat a Barcelona, li demanaren impressions que ell resumí en les següents paraules: "ciutat formosa, certament, de molt moviment i d'aspecte completament europeu". No puc negar que m'afalagà el concepte que Barcelona mereixia al meu interlocutor, però a dir veritat, el darrer concepte, !aspecte europeu!, em donà la sensació que encara és precis aclarir a molts francesos que l'Àfrica no comença als Pirineus. I és que els nostres veïns septentrionals tenen, en general, el concepte que el Món gira al entorn de

París, i malgrat la seva afinada educació i l'enlairat grau de cultura, ignoren el que no és de França i són chauvinistes cent, per cent.

Com no havíem de parlar també de l'Orfeó Català amb les ties? si gràcies al viatge organitzat per la nostra Entitat jo podia trobar-me junt amb elles en llur pròpia llar. La tia Julieta ja en sabia moltes coses de l'Orfeó, però a les altres germanes els interessaven les notícies i detalls que entre la tia i jo els proporcionàvem. Vaig invitar-les totes tres al darrer concert que l'Orfeó donava a París, el de la "Missa de Bach", amb la col.laboració de l'Orquestra "Colonne", anunciat pel dia 9 al "Palais Chaillot". Quedaren molt contentes i volgueren que aquell dia sopés a casa d'elles per a sortir plegats a oir l'Orfeó i, a més, com a comiat, car on l'endemà de bon matí havíem de partir de París

en viatge de retorn a Barcelona. La germana mitjana, la de 86 anys, és la que té cura de portar la casa i ens presentà un sopar sobri, però abundant i sabró; si jo hagués de judicar com es menja a París, malgrat les penúries de post-guerra, després d'aquest sopar, el meu informe no deixaria descontents els gastrònoms. Aquests 86 anys han deixat a la germana segona unes oïdes molt dures, i per aquest motiu no anà al concert, i la substituï una filla soltera de la fillastra de la major, qui ens esperà a l'entrada del "Palais". Abans d'abandonar la vivenda del carrer de Faraday em despedí d'aqueixos 86 anys amb les consegüents abraçades i els besos perllongats, i, secretament, vaig obsequiar la tia amb alguns bitllets. Era una mica tard i els espectacles a París comencen amb puntualitat.

Ja al carrer, la nonagenària, la tia i jo prenguérem un taxi en direcció al "Palais Chai-

llet". Durant el trajecte, la tia, al meu costat, no feia més que dir-me: "Oh, Barcelona, Barcelona! - uix, je ne l'aime pas Paris".....

A l'entrada del "Palais Chaillot" ens esperava, com he dit, la senyoreta que representa néta de la dama de 90 anys. La tia em presentà; la joveneta devia pensar: quin vell!, i jo en els meus dintres deia: quina nena!.

La sala d'audicions és profundíssima respecte la superfície de la via pública; per arribar-hi s'han de descendir escales de centenars de graons i jo quedava meravellat de la relativa agilitat amb què les dues ancíanes els baixaven. Es cert que la "néta" donava el braç a la tia i jo a l'"avia", però, no obstant, demostraven ambdues llur fortalesa física. La tia de tant en tant em pegava alguna llambregada i feia signes amb el cap, volent indicar-me que jo havia de donar el braç a ella i la "néta" a la seva

"àvia". Està vist, la gelosia persisteix fins a la mort; el nebot de Barcelona era únicament d'ella, ni un trosset volia cedir-ne, encara que fos a les seves entranyables germanes.

Les portes de la sala estaven tancades; tinguérem d'esperar a què acabés el primer temps de la "Missa", després una senyoreta acomodadora ens acompanyà als nostres seients del pati de butaques. L'ampli local estava imponent, jo creuria que poques vegades París l'haurà vist tan ple de gent. L'"àvia" estava a la meua esquerra, la tia Julieta, a la dreta i la "neta" a la dreta de la tia. Durant l'audició, les meves dues veïnes volien parlar-me, el que motivà repetides vegades l'avís de silenci per part dels oients més propers.

Acabat el concert, amb un èxit esplendorós, mentre encara ressonaven els aplaudiments, les ties i la "neta" feren grans elogis de l'Orfeó Català, elogis sincers, car en la manera d'ex-

pressar-los no hi cabia la ficció del compliment. Al sortir de la sala vaig trobar els comtes de Tacchinetti, a qui vaig presentar les ties; després dels compliments reglamentaris sortírem en direcció a les inacabables escales, que ara havíem de pujar, plenes de gent de gom a gom, tenint ben bé en compte, aquesta vegada, de donar el braç a la tia. Aprofitàrem una llarga tramada d'escala mecànica i al sortir a la superfície en front a l'estació del "metro", Trocadero", volguérem muntar-hi en lloc de prendre un altre taxi. Eren ja dos quarts d'una, hora tardana a París per acabar-se un espectacle públic. A les poques hores, a les cinc del matí havia de llevar-me per a dirigir-me, junt amb els expedicionaris catalans, a l'estació d'Austerlitz. Eren els darrers moments de veure'ns les ties i jo; elles havien de prendre la direcció "Etoile" i jo també per a canviar allí en direcció

a "Palais Royal": En plenes andanes de l'"Etoile"
 le" ens acomiadàrem i com si ningú pogués ob-
 servar-nos, es repetiren les abraçades, els
 petons i els "au revoir"; amb la "néta" només
 una estreta de mà i cerimoniosa reverència. Ja
 havíem dit un sens fi de vegades les paraules
 de comiat, però quan la tia era una mica lluny
 tornava per a repetir-me-les i omplir-me de nous
 besos, fins que arribà el tren en el qual jo
 havia de pujar.

A l'efecte de complaure el contratista d'o-
 bres de Barcelona, senyor Agustín, un matí a la
 vora del migdia, em vaig disposar a visitar el
 seu nebot Manuel, que habita el número 20 del
 carrer de Freycinet, enclavat en un barri senyo-
 rívol de la vora dreta del Sena. El "mètro" em
 deixà a l'estació "Alma-Marceau", en una plaça,
 encreuament de l'"Avenue Marceau", una de les

convergentes al centre de la plaça de l'Estrella, i l'"Avenue du Président Wilson". Portava el pla de la ciutat, però no m'orientà prou bé per a trobar fàcilment l'esmentat carrer, i vaig decidir-me a consultar un guarda de tràfec en plenes funcions, que es limità a donar-me una indicació senzilla i justa per a dirigir-me rectament al carrer cercat. El nº 20 no existeix al carrer Freycinet, i les meves preguntes es dirigiren aleshores, de primer a un botiguer, i després a una portera que era precisament la de la casa buscada. Al demanar-li pel senyor Agustí, em digué que vivia a l'últim pis i quan em disposava a pujar per una escala de fusta encatificada, m'indicà que prenguéssim l'ascensor de l'entrada del costat. A l'arribar a dalt vaig trobar aquella mateixa escala que havia deixat al peu de la porteria, que al cap damunt comunica, per una porta accidental, amb una altra escala també de fusta molt

senzilla i pobra. A un jove que baixava per ella vaig demanar novament pel senyor Agustín i ell mateix m'indicà la porta on havia de trucar. M'obrí una senyora espanyola que parlava un castellà dolç i agradable, probablement del Nord; el senyor Agustín feia poc que havia sortit, i a l'expressar-li que anava a saludar-lo en nom del seu oncle, em feu seure a l'entrada-rebedor en forma de petit saló, clar i ben endreçat. M'expressà el que li doldria de no haver pogut parlar amb mi i conversàrem una estona mentre dues criatures molt xamoses ens escoltaven i una altra senyora procedent de l'escala, entrà i, travessant la nostra saleta, s'introduí al pis saludant lleugerament amb el cap. Vaig despedir-me i amb un taxi, car ja era tard, torní a l'hotel, on m'esperaven per a asseure'ns a taula els meus dilectes amics Galitó, Garcia i Escudé.

convergents al centre de la plaça de l'Estrella, i l'"Avenue du Président Wilson". Portava el pla de la ciutat, però no m'orientà prou bé per a trobar fàcilment l'esmentat carrer, i vaig decidir-me a consultar un guarda de tràfec en plenes funcions, que es limità a donar-me una indicació senzilla i justa per a dirigir-me rectament al carrer cercat. El nº 20 no existeix al carrer Freycinet, i les meves preguntes es dirigiren aleshores, de primer a un botiguer, i després a una portera que era precisament la de la casa buscada. Al demanar-li pel senyor Agustí, em digué que vivia a l'últim pis i quan em disposava a pujar per una escala de fusta encatifada, m'indicà que prenguéssim l'ascensor de l'entrada del costat. A l'arribar a dalt vaig trobar aquella mateixa escala que havia deixat al peu de la porteria, que al cap damunt comunica, per una porta accidental, amb una altra escala també de fusta molt

senzilla i pobra. A un jove que baixava per ella vaig demanar novament pel senyor Agustín i ell mateix m'indicà la porta on havia de trucar. M'obrí una senyora espanyola que parlava un castellà dolç i agradable, probablement del Nord; el senyor Agustín feia poc que havia sortit, i a l'expressar-li que anava a saludar-lo en nom del seu oncle, em feu seure a l'entrada-rebedor en forma de petit saló, clar i ben endregat. M'expressà el que li voldria de no haver pogut parlar amb mi i conversàrem una estona mentre dues criatures molt xamoses ens escoltaven i una altra senyora procedent de l'escala, entrà i, travessant la nostra saleta, s'introduí al pis saludant lleugerament amb el cap. Vaig despedir-me i amb un taxi, car ja era tard, torní a l'hotel, on m'esperaven per a asseure'ns a taula els meus dilectes amics Galitó, Garcia i Escudé.

La visita que em recomanà la meua culta i distingida clienta de Barcelona Dª Antonieta Feliu de Forn, també vaig complimentar-la. Repeteixo els noms i l'adreça que en un altre lloc he transcrit: "Mario Facchinetti di Minerbio, 8, rue de la Chaise, VII"; és italià i posseeix, segons em digué Dª Antonieta, el títol de comte; la seva esposa és barcelonina, neboda carnal de l'esmentada senyora. No sé si ostenten obertament el títol nobiliari que acabo d'expressar, però jo els anomenaré des d'ara el senyor comte i la senyora comtesa. Ella visqué i fou educada, en part, a Mèxic, i completà els estudis musicals a París, on es conegueren amb el que avui és el seu espòs, compositor, fundador d'una orquestra i crític musical.

Jo portava una carta oberta en la qual Dª Antonieta feia la meua presentació als senyors comtes, carta que vaig començar a

llegir, però que no continuí perquè eren tals els elogis que feia de la meva persona: "fervent religiós, intel·ligent arquitecte i dotat d'unes virtuds tan grans i d'unes gràcies tan exquisides....." que, francament, vull confessar-ho, vaig quedar-me atònit i sorprès al descobrir que s'havien notat en mi unes propietats de les quals jo mai m'havia adonat; després m'entrà com una mena de vergonya i més tard una veritable por; sí, aquesta és la paraula, por, per haver-me de presentar davant d'un notable matrimoni, representant un paper que no portava estudiat i que havia de fer quedar bé a Dª Antonieta.

Un dia vaig revestir-me de valor, i després de prendre informes a l'hotel, del camí a seguir per a trobar el domicili dels comtes el "metro" em portà a l'estació "Sèvres-Babylone", situada en una plaça que conté el seu jardí tancat, on hi jugaven molts infants; la

plaça és gran i la constitueixen l'encreuament de diverses amples vies, entre elles el "Boulevard Raspail". L'aspecte del barri és el de residència de famílies benestants; tot respira ordre i domina el to seriós al mateix temps que elegant, en mig d'un intens moviment. Novament preguntes als transeünts; tocà el torn a un jove que passava prop meu, qui amb austera amabilitat em guià al lloc precís.

El carrer de la "Chaise" és relativament estret; l'aspecte de les façanes és més aviat modest; ningú sospitaria que en cap d'aquelles cases hi poguessin viure tots uns senyors comtes. No obstant, la reduïda i senzilla porta senyalada amb el número 8, dóna accés a un pati descobert, de bones proporcions i de severes i nobles línies. Al travessar el llinard em fiu el ferm propòsit de presentar-me tal com sóc, i en cas de veure'm obligat a fer comèdia actuar amb el meu propi paper,

que és el que em pertoca, i és la millor manera de presentar-se a les persones; en el meu cas, seria, sens dubte, la manera més adient per a no ridiculitzar-me i fer honor a Dª Antonieta.

En el pati hi havien escampats materials i eines de construcció, particularment vaig adonar-me d'una pastera de guix. A l'edifici s'estaven realitzant obres. Pugí l'escala, situada a l'esquerra del pati, on també s'hi observaven signes de reparació. Vaig trucar a la primera porta que se'm presentà i aparegué, a l'obrir-se, un guixaire en un rebedor de regulars dimensions amb els paraments enguixats de nou i un cel-ras de motllures finetes acabades de col·locar. Al demanar pel senyor Facchinetti, el guixaire, home de mitjana edat més aviat avançada, penetrà a l'interior del pis, sortint poc després acompanyat d'un senyor que vestia bata grisa esquitxada de gru-

molls de guix. Aquest senyor em semblà una mica contrariat al veure'm, devia estar ocupat la meua visita podia ésser-li inoportuna; de totes formes em rebé correctament i se'm presentà com el propi comte Facchinetti en persona. Ens estrenyèrem les mans i jo li vaig allargar la carta de la tia de la seva esposa. L'home la fullejà ràpidament, es desfeu en mil compliments i s'excusà de no fer-me seure perquè, a causa de les obres, tenia tot el pis en enrenou i els seients gairebé inservibles per la pols que s'hi havia acumulat. Només parlava italià i francès i entenia molt poc l'espanyol, però ens entenguèrem i em demanà el nom i les senyes del meu hotel; després de proporcionar-les-hi, ens despedírem cordialment, tot prometent-me ell que ens veuríem aviat. Al sortir, el guixaire, que mentre conversàvem el comte i jo, havia baixat al pati, em digué alguns mots de saluta-

ció en castellà i em notificà, somrient, que ell en altres temps havia conegut Espanya; també ens donàrem les mans i ens acomiadàrem, particularment per part d'ell, molt afectuosament.

L'endemà, mentre conversava amb els meus bons amics en el hall de l'"Hôtel du Rhône", esperant l'hora de l'àpat de migdia, el conserge em comunicà que em demanaven per telèfon. Situat a la cabina, l'auricular d'aquell aparell em feu sentir una veu femenina encantadora per lo cristallina i dolcíssima que em sonava, tan dolça i cristallina com, m'atreveixo a dir, mai n'havia escoltat d'altra igual. Aquesta veu demanà ben clarament per a mi: Enric Matas, de Barcelona, i pronunciava un català tan encisador que, de segur, hauria captivat els facinerosos que poguessin confondre la nostra bella parla amb lladrucs. No tinc amistats ni relacions a París, fora de les ties, i la tia Julieta, l'única d'elles que enxampurra el cata-

là, ho fa amb un accent que no és el nostre i amb una veu que, a la seva edat no té res de cristallina. No podia ésser cap més persona que la senyora comtesa Facchinetti, com, en efecte, era. S'excusà de la rebuda que em dispensà el seu marit el dia anterior; m'explicà l'origen de la casa on vivien, que havia estat construïda per l'Embaixada Espanyola en temps de Lluís XIV i que ells tenien interès en conservar tot el que representa record històric, cosa que els posa en pugna i els fa discutir sovint amb l'arquitecte que els porta l'obra; volgué informar-se de moltes coses de Barcelona, i acabà per invitar-me a dinar, distinció de la qual procurava jo defugir, però no em fou possible, eren els seus precs tan insistents i tan dolçament formulats que no vaig tenir més remei que acceptar, prometent-li que el diumenge després de sortir de la Missa de "Notre Dame" aniria amb

ells, els comtes, a l'Hotel Lutetia.

Sortírem tard del festival religiós celebrat a la Catedral, i jo, tal com he expressat al relatar aquella cerimònia, em sentia ple d'emoció després d'haver-la presenciada. De "Notre Dame" a l'"Hôtel Lutetia" no hi havia una gran distància, segons els mapes, però havia de prendre altre cop el "metro" i encara fer un canvi d'estació. Quan vaig arribar a l'esmentat hotel eren prop de les dues, hora que a París tothom ha dinat; em sentia avergonyit de presentar-me tan tard davant dels comtes, que havien tingut la gentilesa d'invitar-me. L'hotel està situat al boulevard Raspail, molt a la vora de la plaça "Sèvres-Babylone"; té una bona aparença, i és luxós exterior i interiorment. El comte m'esperava al vestíbul, i després de saludar-lo i disculpar-me de la meua tardança, travessàrem espaiosos halls i sales d'estar, de paviments emparquetats amb ri-

quesa i coberts, en part, per groixudes catifes, complement de la general decoració fastuosa i de la profusa distribució de mobiliari. En una butaca trobarem asseguda la senyora comtesa a qui el marit em presentà, i després de les salutacions de rúbrica passarem a un salónet, on ens serviren un aperitiu.

El senyor comte aparenta tenir una edat similar a la meva, deu sobrepassar els seixanta; és alt i proporcionadament gros i ben musculat; aquell diumenge vestia americana gris fosc, però me l'imaginava encara amb la bata esquixada de guix. De primer antuvi aquestes persones d'estatura molt superior a la meva i molt més voluminoses que jo, em coibeixen, i ell, més encara, al saber-lo posseïdor d'un títol nobiliari i que només parlava uns idiomes que a mi em seria difícil d'entendre.

Ella, la comtesa, té una figura més aviat reduïda, però esbelta i elegant, d'un

somriure atraient i amb la seva veu, tan dolça! parlava tranquil·la i pausadament. El complex d'inferioritat a què podia sotmetre'm ell, la senyora comtesa amb la seva afabilitat i la seva parla catalana el vencé fàcilment i feu que jo recuperés la meua habitual serenitat. Descriure el tipus i la "tôilette" de la senyora Facchinetti és per a mi labor difícil, no he estat mai cronista de "notes de societat" i no sabia com definir la sèrie de peces que constitueixen la indumentària exterior de les dames ni els joiells que les adornen, mes jo hauria jurat que no passava dels 30 anys d'edat (la seva tia em digué unes setmanes després, a Barcelona, que, sense haver-hi arribat, veia els 40); el pentinat recollit, el cobria un petit barretet; el vestit, diria jo, tallat de sastre, de color fosc, cordat per una agulla de pit de brillant pedreria; pocs anells ostentaven els seus dits però, en canvi, eren embe-

llits per una fina i discreta manicura. No sé res referent a aquests afers femenins però sí sé que París té la fama de posseir els grans mestres del maquillatge i de l'alta distinció.

Passàrem a la sala de menjar, de grans proporcions, il·luminada diurnament per majestuosos finestrals a la banda del boulevard. A la vora d'un d'aquests finestrals teniem preparada la nostra taula que ocupàrem, i tot seguit, sense dilació els cambrers ens serviren. No he de detallar el "dejeuner" que fou principesc, però sí les converses que sostinguèrem durant l'àpat.

La comtesa de Facchinetti tenia molt d'interés en assabentar-se d'assumptes barcelonins, i, particularment, de la seva tia Dª Antonietta, que jo li explicava a tenor de les seves preguntes. Parlàrem de la casa que per la meua clienta dirigeixo a la barriada de les Corts; parlàrem també de les discussions que els comtes

sostenen amb llur arquitecte en les obres que realitzen en el pis del carrer de la "Chaise"; i parlarem d'un sens fi de detalls i de coses trivials. Quan el senyor Facchinetti i jo trobàvem alguna dificultat per a entendre'ns, ella hi intervenia com admirable intèrpret. De sobte la conversa recaigué sobre el XXXV Congrés Eucarístic Internacional, recentment celebrat a Barcelona, referent al qual el matrimoni en tenia poques notícies i l'hi donaven una insignificant importància. Jo, pel contrari, vaig accentuar que l'havien constituït una sèrie de magnífics actes difícils de superar, tant per la brillantesa de les festes com per la concurrència de centenars de milers de catòlics vinguts a Barcelona de totes les parts del món, sense que es registrés el més petit incident.

-Gràcies als previs empresonaments de molta gent- digué el comte.

-Si hi hagueren empresonaments, cosa que

no sé, seria en tot cas de les persones que es proposaven d'alterar l'ordre- vaig contestar. I seguidament afegí:

-Es absolutament segur que en qualsevulla nació haurien fet el mateix, tractant-se d'un Congrés Internacional. Ara, a França, acaba de passar una cosa semblant; el govern ha detingut el cap del partit comunista i altres dirigents d'aqueixa facció perquè es proposaven commoure la pau nacional en virtut de l'arribada a París del general nordamericà Ridgway, cap de l'exèrcit Europeu.

El comte i la comtesa emmudiren uns instants per a reprendre immediatament la conversa sobre el mateix tema, demanant-me si a Barcelona hi havien concorregut gaires francesos.

-Els primers dies, molt pocs -vaig contestar-. Només algunes grans figures del clero, perquè es desencadenà una campanya contrària al Congrés per part precisament, de sectors

catòlics francesos, campanya que aconseguí re-
 tenir les masses, però quan les autoritats
 eclesiàstiques que hi assistiren es donaren
 compte de la importància del Congrés i de l'or-
 dre que regnava a Barcelona, ho comunicaren a
 llurs respectives jurisdiccions i aleshores
 en molts departaments francesos es formaren
 caravanes catòliques per a traslladar-se a
 Barcelona, reunint-se a la frontera m s de
 60.000 persones que trobaren impediments per
 a atr vessar-la. Sembla que s'amotinaren els
 retinguts, i els encarregats de la Duana de-
 manaren consell a París, des d'on es donà l'or-
 dre de deixar-los passar. I aix  fou com du-
 rant els darrers dies del Congrés també hi ha-
 gu  una nodrida representació de la França Ca-
 t lica.

No puc assegurar de si donava aquestes
 detallades explicacions als senyors comtes
 per tal de conformar, en llur concepte, el

qualificatiu de "fervent catòlic" que m'aplicava Dª Antonieta en la carta de presentació; és possible que, en el fons, estigués influït pel criteri de la meua clienta, però és cert que el que jo deia ho sentia de cor.

El tema religiós continuà encara. Vaig explicar als senyors de Facchinetti tot el que els meus ulls havien vist a París: Els infants de Primera Comunió, els clergues vestint l'hàbit pels carrers, l'espectacle del Sagrat Cor i, particularment, la gernació que assistia "Nôtre Dame" a la Missa que feia poques hores s'havia celebrat en presència i actuació de l'Orfeó Català. A les meves asseveracions la comtessa exclamà:

-Oh, a París hi ha gent per a tot.

-Probablement -vaig replicar- però és evident que n'hi ha per a sentir la Religió i assistir als actes que li són inherents.

-He conegut molts espanyols -feu el com-

te- i cap de catòlic.

-Doncs a Espanya, particularment a Catalunya que és la regió que més conec -vaig dir- el fons del pobles és religiós. El que no hem de confondre, i crec que en el meu país no es confon, és la veritable Fe Catòlica amb les supersticions.

-D'acord -contestà ell.

i volent donar un gir a la conversa afegí, tot fent una amorosa festa a la seva muller:

-Per a mi, el primer afecte és per a la dona, i després la música.

-Primer Déu- vaig interrompre, cordialment.

-Oh, sí! -replicà Facchinetti -"Primo Dió" "et après la femme" "y después la música".

Aquest conat de controvèrsia es mogué dintre la més afectuosa comprensió, amb el somriure sincer als llavis i lluny de la intenció de ferir els nostres íntims sentiments. Però no puc oblidar que en aquells moments vibra-

va encara el meu cor de l'emoció sentida en la cerimònia religiosa de "Notre Dame" que tingué lloc poques hores abans.

Naturalment que una conversa d'aital faisó entre persones que s'havien conegut gairebé el mateix dia, no podia durar, ni devia durar, per amistosa i cordial que fós, i tots tres la giràrem cap a l'objectiu que em portà a París, ço és l'Orfeó Català. El comte creia que l'Orfeó era una entitat subvencionada per l'Estat o alguna Corporació Pública, i quan li feu saber que era particular i que totes les despeses les pagava del seu propi peculí, quedà admirat. El senyor Facchinetti ja havia sentit la nostra massa coral en el primer concert que donà al "Palais Chaillot" i li causà una impressió imillorable; tornaria a oïr-lo en el darrer concert, el de la Gran Missa en Si Menor de J. S. Bach.

Ja he dit que una de les activitats del comte Facchinetti és la de crític musical, per aquest motiu no em dolien penyores per a fer-lo sabedor del que estava al meu abast. Ell creia que els cantaires eren professionals i que en aquest concepte cobraven llur sou; l'interès del comte augmentà quan sabé per la meua boca que tots cantaven per amor a l'art, que eren treballadors manuals o d'oficina, que moltes nits perdien hores de dormir a causa dels assaigs i que, com a socis, pagaven llur corresponent quota. Les úniques aventatges que tenen-li vaig comunicar- són els viatges que, com el d'ara, a París, poden realitzar, que d'altra manera molts d'ells no podrien pas intentar-los per manca de mitjans econòmics, però que, inclús en aqueixes excursions, havien d'abonar pel seu comte la major part dels extres que tota expedició comporta en sí. Va insinuar-me el senyor Facchinetti que escriuria en al-

guna revista apropiada de París, un estudi crític de tan important massa coral.

A la comtesa li plaïa en extrem (ja havia vist també l'Orfeó en el primer concert) la manera com els orfeonistes es presentaven en escena i llur indumentària: les noies blanques; els infants en vestits grisos; i els homes de "smoking" negre.

Creien ells que jo era un cantaire. -Pobre Orfeó -vaig dir- Si jo cantés desafinaria tothom, i la nostra Entitat, orgull de Catalunya, seria rebuda a tot arreu amb pluja de tomàtecs-. Protestaren jocosament de les meves paraules.

Vingué l'hora del comiat. La comtesa em demanà, amb la seva peculiar finor, de portar uns petits objectes de regal als seus parents de Barcelona, encàrreg que vaig acceptar amb molt de gust.

El darrer encontre entre els comtes i jo,

ja l'he registrat al parlar de la sortida de
la sala d'audicions del "Palais Chaillot" la
nit que, junt amb les ties, oïrem la Gran Mis-
sa de Bach.

L'últim dia

=====

VII

Els tres concerts de l'Orfeó Català

En els capítols anterior, he fet menció de les audicions que l'Orfeó Català donà a l'"Hôtel de Ville", el dia mateix de la nostra arribada a París, i a "Notre Dame" el diumenge, dia 8 de juny; les dues, rubricades per la sincera aprovació dels oïents i pels elogiosos comentaris de la crítica en la premsa; però allí on havia de tenir els grans èxits musicals i els aplaudiments del públic fou, durant els tres concerts anunciats oficialment, al "Palais Chaillot".

No m'atreviré pas a comentar musicalment aquestes brillants actuacions de l'Entitat. Ja he expressat oportunament la meva ignoràn-

cia en l'Art dels Sons i no cal que ara torni a excusar-me. Em limitaré, en aquest capítol, a relatar el que els meus sentits han pogut captar a l'entorn dels concerts.

Per les dades que m'ha estat possible recollir, dedueixo que la propaganda pública fou escassa. Ni la premsa ostentà grans cartelleres ni l'anunci de les audicions s'escampà en profusió en els llocs pertinents de la via pública. La Junta Directiva i la Comissió de propaganda donarien llurs raons per a tal restricció. Possiblement, aquest procedir, tindria els fonaments que no puc fer més que suposar.: ¿Obeïria a la temença que els exilats espanyols, particularment catalans, residents a París, anessin tanmateix, al "Palais Chaillot", atrets per la propaganda, a pertorbar l'ordre per considerar que la nostra associació coral és col.laboradora de l'actual règim espanyol? ¿Obeïria, potser, a un punt d'ho

nor artístic amb la fi que només assistissin als concerts els veritables amants de la música, sense additaments de persones alienes? -Sia com sia, la manca de propaganda, si en realitat ha existit, no influí el més mínim a minvar la concurrència d'oïents, perquè la sala es veié ben nodrida en els tres concerts, particularment en el darrer.

El dia 4 de juny a les nou del vespre s'obria la sèrie amb el següent programa:

Première Partie

Cançó del Lladre , Sancho Marraco
(popular catalana)

Solistes: Laura Núñez et F. Torra

El Maridet , Pérez Moya
(popular catalana)

Cantiga de Pontevedra F. Pujol
(popular gallega)

El Caçador i la Pastora Botei
(popular catalana)

Soliste: J. López Esparbé

La Dama d'Aragó L. Millet

(popular catalana)

Solistes: M. Salvadó et F. Torra

La Sardana de les Monges Morera

Le Paradis en Fête J. Canteloube

(populaire de Champagne)

Romance de Navidad L.M. Millet

(Acompagnement au piano par J.M. Roma)

Nicolette Ravel

Dieu! Qu'il la fait bon regarder-Debussy

The Song of the Blacksmith Holst

(populaire anglaise)

Els cantaires havien sortit amb la deguda antelació dels respectius hotels; els autocars els recolliren per a portar-los a la sala de concerts. Jo vaig trobar-me sol una altra vegada, separat dels meus amics, car en Garcia, l'Escudé i en Galitó es veieren obligats a sortir de l'"Hôtel du Rhône" abans que ho fes

jo mentre un violent xàfec queia damunt la ciutat. La pluja em retingué una bona estona i, ajuntat amb alguns agregats a l'excursió residents al nostre hotel, vaig arribar una mica tard al "Théâtre National du Palais Chaillot". Al vestíbul exterior, corresponent a la Plaça del Trocadero, hi havia el senyor Carles que entregava les localitats a tots aquells que a Barcelona ens haviem inscrit per a assistir a l'audició dels concerts. Em feu a mà la que em corresponia i comencí a devallar per les amplíssimes i molt llargues escales, de les quals he fet menció en altre lloc d'aquestes pàgines, fins arribar a les portes de la sala d'audicions, en aquell moment tancades, tota vegada que l'Orfeó estava entonant la "Cançó del Lladre".

Quan els que esperàvem franquejàrem el pas, a l'obrir-se portes i cortines, i entràrem a la sala, mentre la senyoreta acomodadora

m'acompanyà al meu seient, en mig dels calorosos apleudiments del públic, que el Mestre Lluís Mª Millet agraïa amb expressives salutacions, vaig donar una ràpida llambregada per l'àmbit de la sala, que, dintre la semi-penombra en què es trobava submergida, em donà la impressió d'enormes proporcions. Assegut a la meua lluneta, prop de l'escenari, fet el silenci, i el Mestre amb la batuta enlaire a punt de donar la senyal de començar la cançó popular catalana de Pérez Moya "El Maridet", vaig veure davant meu la imatge, ja tant coneguda per mi, del conjunt espectacular que ofereix l'Orfeó amb les distintes seccions de nois, dames i senyoretetes, i homes, degudament col·locats i vestits de la peculiar manera que tots coneixem i que tan agradablement havia impressionat a la senyora comtessa de Facchine-tti, segons ella mateixa m'expressà, dies després, durant el dinar de l'"Hôtel Lutetia".

Em sentí, per un moment, traslladat al "Palau de la Música" de Barcelona, on tantes vegades he tingut el plaer d'oír els cantaires catalans. La relativa proximitat a l'escenari em permeté distingir els amics Borràs, Galitó, Pérez, Escudé, Torrentbò i Garcia, així com la senyoreta Mañós i a la neboda del Dr. Montserrat. Fou la primera vegada que, davant la massa coral, veia, dintre d'ella, orfeonistes coneguts i amics, i aquest fet, em donava una mena d'orgull, em sentia ufanós de pertànyer encara que fos com a un vulgar soci, a la nostra volguda Entitat, orgull i ufana que em sobreixien al considerar que havia emprès, com agregat, al viatge a París junt amb ells, i ¿per què no dir-ho? es despertà en mi la idea d'home privilegiat per l'únic motiu d'ésser català.

Tot el repertori de la primera part fou executat amb l'admiració del nombrós públic que

ocupava la sala, a deduir pels entusiàstics aplaudiments unànims i perllongats amb què cada peça era saludada i pels crits de bis! bis! , que ençà i enllà s'oïen. Però el Mestre, parc en les repeticions, malgrat la insistència dels espectadors, només accedi a bisar dues cançons de les més curtes del programa. Mesclats amb l'estrepitosa ovació ressonaven crits aïllats de diversa índole, dels quals vaig entendre clarament aquells que s'emetien més a prop meu: Visca Catalunya! Visca l'Orfeó! Visca el Mestre Millet! tots crits nobles i enaltidors d'Espanya i de la terra catalana. No hi ha dubte que gran part dels exiliats espanyols, particularment catalans, residents a París, eren en el concert, i llur presència, en lloc de manifestar-se amb desafecte als mestres i cantaires, contribuï a accentuar el triomf que aconseguiren.

A la mitja part, quan s'intensificà la llum, amb la vista resseguí la moderníssima sa

la d'audicions. El sostre, en disposició escalonada, denotava que havia estat construït d'acord amb un meditat estudi a l'efecte d'aconseguir les millors condicions acústiques i uniformitat en la repartició de la llum indirecta; grans motlluratges verticals, de formes obertes emmarquen lateralment l'escenari; les entonacions metàliques, de pàtina mate, enriqueixen la decoració de les superfícies corbades més sobressortints; l'aspecte de conjunt és imponent per la seva severitat i la nitidesa de línies; la capacitat, difícil de calcular de primer antuvi, és de quatre a cinc mil espectadors segons he pogut deduir d'algunes ressenyes periodístiques, llegides dies després, del concerts. Vaig sortir de la platea a l'objecte de conèixer tot el que em fos possible de l'interior d'aqueix edifici, on s'hi han celebrat alguns cops, reunions de la O.N.U. Vestíbuls, sales de passos perduts, amplis passadissos i per

tot, les monumentals escalinates que relacionen els pisos en tres distints nivells. Les persones, en trànsit o aturades, en petits grups, comentant les incidències del concert, es veien empetitides dintre les enormes dimensions d'aqueixos interiors, on les massisses i altíssimes pilastres sostenen tectes dintells i les extenses i llises parets són decorades amb modernes pintures. D'aqueixa visió tan ràpida, obtinguda amb l'emoció al cor que em produí l'èxit de l'Orfeó, i amb l'afany d'atansar-me als rotllos per saludar coneguts o escoltar en quin idioma parlaven i el que opinaven de la primera part del concert, no en podia treure una impressió gaire precisa d'aquell superb local. No obstant, vaig introduir-me, encara, a l'amfiteatre distribuït en llotges posteriors i llunetes davanteres disposades seguint les mateixes normes de les del pati de butaques en quant a les folgades dimensions de seients, distància en-

tre ells, passadissos i espais de trànsit. L'espectacle de la sala en direcció a l'escenari, vista des de l'amfiteatre, impressiona de veres.

Mentre durà el descans, movent-me pels espais que acabo d'esmentar, vaig trobar molts coneguts de la nostra expedició, entre altres el matrimoni que al sortir de Barcelona fou company meu de tren, i que em feu la cura del tall que a causa de la meva imprevisió m'inferrí en un dit. Amb els companys de viatge, excepció feta dels de l'"Hôtel du Rhône", ens veiem poc a causa de la distància en què els altres onze hotels es trobaven respecte al nostre; aixó feia que, quan ocasionalment ens trobàvem, ^(obressim) com si ens sorprenguéssim una gran satisfacció, i en realitat la teníem. Movent-me per aquells espais vaig sentir moltes converses catalanes, si bé gran part de la massa allí congregada parlava, com es pot suposar, en

francés, i també captaren les meves oïdes la bella parla castellana.

Sonaren els timbres de senyal de començar la segona part i tothom es dirigí a la gran sala. En breus moments el conjunt de cantaires formaren en la disposició de sempre, i els oïents ocuparen llurs respectives localitats. A l'entrar en escena el Mestre Lluís Me Millet, fou saludat per una salva d'aplaudiments que es perllongà fins que aquest ocupà l'estrada de director i feu repetides reverències de cara al públic. Quan el més absolut silenci regnà dintre la sala, començà la darrera part d'aquest primer concert, d'acord amb el programa oficial que copio a continuació:

Deuxième Partie

Chora(poema coral) L.M. Millet

Solistes: Anna Rici, C. Renom

et J. López Esparbé

Ave Verum Saint-Saëns
 Tenebrae facta sunt (Motet F. Poulenc
 pour un temps de pénitence)
 Tradiderunt me (Responsori) T.L. de Victoria
 Solistes: Salvadó, Núñez, Pi
 Bial et Torra
 Credo de la Missa del Papa Palestrina
 Marcelo

No cal repetir que cada peça fou ovacionada amb igual entusiasme que les de la primera part. Particularment l'ovació fou clamorosa al finalitzar el "Credo" de Palestrina, obligant els nodrits i insistents aplaudiments a sortir moltes vegades el Mestre que, amb els braços estirats en creu i fent mil mimiques i significatives expressions, donava, satisfet i emocionat, les gràcies a l'afectuos acolliment del públic. La pertinax ovació obligà al Mestre a compartir el triomf amb la

gran massa coral; agafà de les mans els solistes que, a peu dret, saludaven l'auditori; feu avançar fins a la boca de l'escenari els mestres de secció, i les dames i senyoretes, assegudes durant el concert, s'aixecaren també i, en fi, tots els orfeonistes, emocionats i agraïts però en actitud respectuosa i serena, davant d'aquella manifestació tan entusiasta i cordial, donaven, representats pel Mestre, expressives mostres de reconeixença.

Relentiren els aplaudiments; vingué la desfílada. Les espaioses sortides s'ompliren de gèrnació, i ascendint per les escalinates fixes i les macàniques, tothom cercava l'aire lliure. Quan em trobí el vestíbul superior, de cara a la plaça del Trocadero, queia suaument una espessa pluja. La gent es dirigia, en la major part a la boca del "metro", on vaig introduir-me també; els espais de circulació eren talment un formiguer humà; les persones allí congrega-

des transitaven amb diversos rumbes, dintre l'intrincat laberint de passadissos i escales. Vaig tenir uns moments de dubte que foren observats per un home, encara jove, qui em dirigí la paraula, de primer en francès i després en català, per a demanar-me on em volia dirigir: -Al "Palais Royal"- responguí, i ell, amablement m'aconduí davant d'un dels plans que apretant el pulsador corresponent a l'estació desitjada queden il·luminades les direccions a seguir, plans que fins aleshores no havia vist encara. Vaig sostenir una curta conversa amb aqueixa persona tan atent; feu encomiàstics comentaris de l'Orfeó Català i em digué que residia a París en una comunitat religiosa. Em despedí d'ell i d'acord amb les seves indicacions vaig trobar-me a l'andanada on em corresponia esperar el tren que havia de portar-me a lloc.

Mentre esperava que entrés el comboi a

l'estació, un altre jove, aquest agregat a la nostra expedició, em dirigí també la paraula. Digué que havia arribat aquell mateix dia a París, retardat, car a causa de trobar-se en edat militar, el despatx de la documentació fou més lent i minuciós que el dels altres excursionistes. Mentre el tren feia el seu recorregut parlàrem de l'èxit de l'Orfeo, parlàrem de París i d'altres temes derivats d'aquests dos. Formava part del grup de l'"Hôtel du Rhône" i per tant havíem de devallar tots dos a la mateixa estació. Quan posàrem peus en terra i sortírem a l'exterior, continuava, encara, caient la pluja. Em demanà si sabia on podia canviar les pessetes en francs; vaig dir-li que al Banc de Bilbao, situat a l'Avinguda de l'Opera, i com que ell no coneixia la capital i ens trobàvem relativament a prop de l'esmentada Avinguda, retrocedírem fins a la Plaça del "Palais Royal", des d'on li vaig mostrar aquella magnífica via en-

focada de cara al gran teatre. Arribàrem a l'hotel amb els vestits ben xops.

Els meus amics cantaires no havien retornat encara i vaig esperar que regressessin per tal de felicitar-los pel triomf obtingut per l'Orfeó en el seu primer concert oficial. No tardaren gaire en arribar, i abans de dormir allargàrem la conversa, referida sempre a aquella gloriosa nit de la nostra Entitat.

M'assabentaren que entre els catalans exiliats que concorreren al "Palais Chaillot" hi havia, assegut poques butaques més endavant de la meua, en Ventura Gasol, el malaurat conseller de la Generalitat de Catalunya, cosa que ells pogueren advertir a causa de la relativa proximitat a què ens trobàvem de l'escenari. En Gasol, durant l'intermedi, entrà a saludar al Mestre Lluís Me Millet, i visiblement emocionat, amb els ulls plens de llàgrimes, volgué estrényer la mà de tots els cantaires.

Respecte a l'actuació política de Ventura Gasol existeixen versions contradictòries, d'acord, respectivament, amb la manera de pensar i de sentir de cadascú. Hi ha qui el considera un home funest, un dels que induïren Catalunya a la catàstrofe de la guerra civil; altres el creuen un poeta il·lusionari, que, pensant en el triomf dels seus ideals, es veié enroïtllat i desbordat per les masses revolucionàries que desviaren i estraferen els sentiments de Catalunya i, empenyent-la per absurds viarany, la portaren a perdre. No em proposo ni puc judicar els polítics d'aquells desgraciats temps, però crec que en l'haver de Ventura Gasol s'hi ha de tenir en compte que després dels errors soferts, quan veié el gir que prenia la revolució, exposant la seva vida procurà salvar persones, institucions i valors que representaven alguna cosa notable dintre el món espiritual de Catalunya

i d'Espanya tota. No hi ha cap dubte que salvà persones de la mort, entre altres el Dr. Iru-rita, Bisbe de Barcelona, descobert més tard i assassinat per la gent malvada que s'apoderaren del nostre país; salvà de la crema la Catedral barcelonina, l'església de Sant Sever, la de Sant Just, el Monestir de Pedralbes, el de Sant Cugat, el de Montserrat, amb la seva valuosíssima biblioteca, i molts d'altres edificis de mèrit arqueològic i obres d'art. Ventura Gasol està pagant en l'exili els serveis que feu a Catalunya i els errors que cometé i, lluny de la terra estimada, deu sofrir penes i amargors. Com ell deuen haver-hi altres catalans que, exiliats, residents a París, potser assistiren aquella nit al "Palais Chaillot" a tastar una mica el saborós goig de les il·lusions frustrades i sentir el dolç escalf del batec de llur estimada terra, per a ells perduda, potser per sempre més.

Tinc entès que la Junta Directiva de l'Orfeó Català i els mestres, visitaren l'Embaixador d'Espanya a París, a l'objecte d'oferir-li llurs respectes i d'invitar-lo a les audicions del "Palais Chaillot". No puc precisar si l'Embaixador hi assistí.

Es digué, sense que jo, ho pogués comprovar que Negrín oí algun dels concerts; aquest si, que, al pensar de la majoria d'espanyols, ha estat un home funestíssim per Catalunya i Espanya entera. Mes, deixem les persones, que, tots, quan ens toqui el torn, haurem de donar compte a Déu de les intencions i dels actes de la nostra vida.

L'objecte primordial d'aquest capítol és el relat de les actuacions de l'Orfeó en els tres concerts oficials. El segon estava anunciat per al dia 6, com sempre a les nou de la nit. Es llegia en el programa:

Première Partie

L'Hereu Riera (popular catalana) Cumellas Ribó

Solista: Núñez

Serrana (popular castellana) F. Pujol

El Testament d'Amèlia Cumellas Ribó

(popular catalana)

Solista: Salvadó

La Nina i el Moliner Pérez Moya

(popular catalana)

Son, soneta vina ara L.M. Millet

(popular catalana)

Caprici sobre la cançó popular J. Manén

"El Pardal"

Solistes: Núñez et Renom

Intervale

Oda a la mar llunyana A. Vives

(de la Suite "Folliès i Paisatges")

Canta i vola que fa sol A. Vives

La Relíquia (Elegia) L.M. Millet

Deuxième Partie

Cantar del Alma A. Nicolau

(Acompagnement a l'orgue par J.M. Roma)

Pregària a la Verge del Remei L. Millet

(Acompagnement a l'orgue par J.M. Roma)

Salve Regina Cataloniae L. Millet

(Acompagnement a l'orgue par J.M. Roma)

Sospirs (Version pour chœur de L. Millet

L.M. Millet)

La Mort de l'Escolà (poema choral) A. Nicolau

Solista: Núria Torra

Intervale

Captant (poema choral)

A. Nicolau

Excuso la descripció del nou èxit assolit per l'Orfeó en aqueix segon concert; hauria de repetir mot per mot el que suara he expressat al referir-me al primer. El prestigi de la massa coral catalana, que a través dels anys, surava, encara, en el sí del món musical de París,

revisqué esplèndidament i es consolidà, extenent-se per l'àrea dels diversos sectors de les Arts líriques. Fins al moment d'aqueix concert l'Orfeó havia fet oir la seva veu a l'"Hôtel de Ville" i dues vegades al "Palais Chaillot". Les notes i crítiques que poguérem llegir en la premsa foren altament laudatòries per la nostra prestigiosa Entitat. Elogis ben merescuts, guanyats dintre la més diàfana honradesa, sense excessiva propaganda i exterioritzant-se públicament lliure de vestimentes artificials, amb sincera i honesta nuesa.

El gran esdeveniment, per a l'Orfeó Català, el seu triomf definitiu a París, tingué lloc el dia 9 de juny, amb la interpretació de la "Gran Missa en Si Menor de J. S. Bach" conjuntament amb l'"Orchestre des Concerts Colonne". El programa anunciava l'audició de la següent forma:

Concert du 9 juin (Concert DCCCLXVII).

Grande Messe en Si Mineur de J. S. Bach

Cheur - Solistes - Orchestre - Grandes Orgues -
Solistes vocaux = Soprani: Nadine Santereau,
Pura Gómez. Contralto: Jeanine Collard. Tenor:
Cayetano Renom: Basse: J. López Esparbé. Orga-
niste: José Mª Roma.

Orchestre des Concerts Colonne: 82 executants.

Orfeó Català: 250 choristes.

Direction: Louis Maria Millet.

Les partides de trompettes en ré majeur sont
exécutées par Pierre Piton, Roger Chabrier et
Jean Maire.

L'harmonisation a l'orgue du continuo de la
Messe en si mineur de Bach est due a J.M. Roma.

I. Kyrie. Cheur

II. Christie. Duo Nadine Santereau et J. Collard

III. Kyrie, Chœur

IV. Gloria in Excelsis Deo. Chœur

V. Laudamus Te Pura Gómez. Violon solo Max Roques.

VI. Gratias Agimus Tibi. Chœur

VII. Domini Deus. Duo, Nadine Santereau et Cayetano Renom. Flûte solo Jean Chefnay.

VIII. Qui Tollis. Chœur

IX. Qui Sedes Jeanine Collard; Hautbois solo: Gaston Goubert.

X. Cum Sancto Spiritu. Chœur

Intervale

XI. Credo in unum Deum. Chœur

XII. Credo in unum Deum, Patrem Omnipotentem. Chœur.

XIII. Et in unum. Nadine Santereau et Jeanine

Collard; Hautbois: Gaston Goubert, Gaston Longatte.

XIV. Et incarnatus. Chœur

XV. Crucifixus. Chœur

XVI. Et Resurrexit. Chœur

XVII. Et in Spiritum. J. López Esparbé. Hautbois:

Gaston Goubert, Gaston Longatte.

XVIII. Confiteur. Chœur

Intervale

XIX. Sanctus. Chœur

XX. Hosanna. Chœur

XXI. Benedictus. Cayetano Renom. Violon solo:

Max Roques

XXII. Hosanna. Chœur

XXIII. Agnus Dei. Jeanine Collard

XXIV. Dona Nobis Pacem. Chœur

En els concerts anteriors la sala es veia plena, però no atapeïda. En aqueix darrer

el públic l'omplia totalment, jo diria que ni una sola localitat quedà buida. Quiet en el meu seient, entre la tia Julieta que em parlava i em tocava per la dreta i la nonagenària que em tocava i em parlava per l'esquerra, no atinant a complaure per igual a les dues, i sotmès als avisos de silenci dels oïents veïns, perplex, no sabia on dirigir l'atenció, però la massa de músics de l'Orquestra Colonne a primer terme i els nostres orfeonistes més enllà, destacant sobre el fons de la immensa orga, m'obligaren a concentrar la vista, oïdes i esperit al superb conjunt que oferia l'escenari, serenant-me el sentiment i disposant-lo al goig de gaudir els moments sublims de la "Gran Missa", mentre la pensa, a l'uníson, volava a Catalunya i a la Sagrada Imatge de la nostra Patrona la Verge de Montserrat que, com amorosa mare, guiava i protegia el triomf de l'Orfeó, triomf que

representaria un floró més en la Corona de Glòria de la nostra estimada Terra.

Les ovacions de cada interval s'acreixeren, si hi cap, al final del concert, i obligaren al Mestre a pujar a l'estrada diverses vegades i a tots els músics, solistes i cantaires a posar-se de peu dret per a correspondre, emocionats, a aquell inoblidable esclat d'entusiasme que tenia traces de durar tota la nit. Mes, tot acaba.

Ja he repetit, en el seu lloc, la sortida del "Palais Chaillot" acompanyat de les ties i la néta de la major, l'encontre amb els comtes de Facchinetti i els acomiadaments repetits de la tia Julieta a l'estació de l'"Etoile". Tot acaba, he dit, i la nostra estada a París tocava a la fi.

A l'arribada a l'Hotel vaig arranjar les maletes i després de dormir poques hores, a les cinc del matí del dia 10 estava llevat i

a punt de marxa.

VIII

El regrés a Barcelona

Volia i dolia. Volia tornar a Barcelona ben depressa; si hagués estat possible volant les tres hores que l'avió transcorre entre la urbs francesa i el Cap i Casal de Catalunya, i mostrar als meus compatriotes la corona de llorer, que m'imaginava damunt la meva testa, considerant-me com a triomfador en aquelles inoblidables jornades parisenques. Ni podia venir amb tanta rapidesa ni era jo el portador de la Glòria; el tren ens havia d'arrastrar durant vint-i-dues hores i els llorers lluirien en la testa del Mestre Lluís Me Millet, en les dels altres mestres i en les de tots els cantaires de l'Orfeó Català. Mes, si bé jo no havia fet altra cosa que sumar-me com un de tants agregats a l'expedició, el goig que sentí en l'ànima

feia meu el grandió's èxit assolit per la inigualable massa coral, com, així mateix, n'estic segur, hauria compartit la pena de tots, si dintre una adversitat, gairebé impossible d'imaginar, hagués tastat l'amargor del fracàs.

Em dolia, per altra part, deixar París tan aviat, sense haver tingut temps de visitar un sens fi de meravelles que només coneixia per referències, i sense haver pogut penetrar en ambients que m'haurien donat un coneixement més profund i més exacte de molts aspectes de la ciutat, que ara sols hauré pogut descriure a tenor de frèvoles impressions.

L'hora era arribada; desdejunàrem a dos quarts de sis; els tres cantaires Galitó, Escudé i García, junt amb mi, deixàrem alguns centenars de francs com a propina per a les cambreres, a les quals, en aquella hora tan matinera, no veiérem; L'Escudé no pogué re-

bre la darrera de les dolces mirades de la Ma-
deleine o d'aquella altra, tan eixerida, que
un dia la substituï.

L'autocar ens esperava a la "rue de Saint
Honoré"; tot seguit es posà en marxa i ens a-
conduí a l'estació d'Austerlitz. Les pesants
maletes i la meva poca força em retrassaren
uns moments, els suficients perquè els meus
companys de l'"Hôtel du Rhône" s'ocultessin
al meu esguard, i confós entre el conjunt dels
expedicionaris al llarg de les andanes, em tro-
bava, una altra vegada, isolat, sense saber a
quin vagó muntar; de sobte oí el meu nom, cri-
dat per en Pérez i en Torrentbò des d'una fi-
nestrella del tren. M'ajuntí amb ells i al cap
de curta estona comparegueren en Borràs, en Gar-
cia i l'Escudé. Només, faltava, de la colla,
que ens havíem reunit en el viatge d'anada, el
nostre cap de grup, Galitó, que en mig de la
multitud, aïllat de nosaltres, pujà a un altre

vagó; fou sensible, car els compartiments s'ompliren i quedàrem separats durant tot el trajecte. El tren arrencà a les set i mitja.

Les edificacions tristes i anodines dels arrabals s'anaven espaiant a mesura que el tren avençava, i aviat el camp verd i planer substituï totalment els aspectes suburbans. El paisatge de les regions franceses, properes a París, tenen un no sé què que recorda les planúries castellanes i lleoneses, aquestes, d'un to accentuat d'aridesa, on l'arbre s'hi veu per excepció, en les franceses, en general xamoses, hi sovintegen extensos agrupaments d'espesses masses arbòries que, dintre la repetició monòtona, li donen un caire de gràciosa amenitat. És un paisatge que es presta poc al comentari, particularment quan hom es troba viatjant entre amics que tenen molts temes comuns d'expansives converses.

Els cinc esmentats cantaires i jo en-

tràrem de ple i animosament a parlar de les recents impressions de París. Vaig tornar a sentir prop meu els homes de l'Orfeó, tractant-los individualment, admirant en ells la valuosa espiritualitat que representa l'ajuntar-se tots com un únic ésser, menyspreant les petites diferències que poguessin separar-los amb el fi patriòtic i artístic (tan lluny de la materialitat i de les passions) de l'enaltiment de l'Entitat i la Glòria de Catalunya. Sense postergar cap dels meus amics, car en cada un d'ells he pogut copsar dots de gran mereixement, voldria constatar que l'humor fi i elegant d'en Torrentbò requeriria, per a comentar-lo, un capítol a part; poques persones posseïdes del seu ingeni saben usar-lo, com ell, amb natural xamosia, sense atemptar contra la dignitat de ningú ni ferir susceptibilitats. Es de suposar, doncs, l'agradós viatge que, en direcció al Sud, passàrem, els sis

ocupants del compartiment, en unió de tan xiroi company.

El cansansi que les corregudes per París i les poques hores dormides ens havien ocasionat, passava desapercebut. El paisatge que travessàvem, que en el viatge d'anada fou de nit, només de tant en tant ens cridava l'atenció per a observar algun accident insospitat. Així, en plena llum de dia passàrem per aquell Limoges, que, en direcció a París, fou anunciat amb tanta força pulmonar i tan perllongadament per l'empleat de l'estació, crit que motivà el freqüent comentari d'en Pérez.

Com en el viatge d'anada, s'anaven succeint els petits fets; repartiment de bosses de menjar; les comarques, que, en aquells moments, seguien al revés, mentre la posta de sol s'acostava; arribada a Toulouse amb llum crepuscular, on el tren s'aturà llarga estona, que aprofitàrem per a devallar a les andanes i mou-

re les cames i el cos com un alicient de canvi de situació. Després, obscurint lentament, ens apropàvem a la frontera i, ja de nit, el tren s'aturà a "Cerbère". Durant la travessia de França, igual que en l'anada s'instal·laren altaveus al llarg dels vagons, connectats amb l'emissora situada en el que ocupaven els membres de la Junta i els organitzadors del viatge. Alguna vegada transitàvem pels passadissos a l'objecte de canviar uns moments d'ambient i conversar amb altres persones conegudes; així fou com vaig parlar amb en Miquel Galitó lamentant que ens trobéssim separats, i així fou com venien sovint al nostre compartiment, visites d'altres orfeonistes, particularment varies senyoretes que buscaven les pessigolles a n'en Torrentbò per què soltés alguna de les seves ocurrencies. Passarem per davant del nostre compartiment el Mestre Lluís Mª Millet, els mestres de secció, entre ells el senyor Llon-

gueres, amb qui, a pesar de la presentació feta abans d'emprendre el viatge, no vaig tenir ocasió de relacionar-m'hi; també passaren membres de la Junta Directiva, un dels quals fou l'advocat Vilardaga, antic condeixeble meu en alguns cursos universitaris, i amb qui feia molts anys que no m'havia relacionat, limitant-nos a saludar amb el cap si alguna vegada ens creuàrem per les vies barcelonines; després del viatge, quan ens hem trobat, ens hem detingut a parlar i m'ha comunicat que té un fill recent arquitecte. En fi, seria llarg anomenar totes les persones que, durant les hores que el tren corria per terres franceses, passaven i traspassaven pels passadissos i registrar les converses i les petites anècdotes que es derivaven de la mútua relació, incidències que al capdevall potser tindrien poc interès si les transcrivís en aqueixes notes. A Cèrbère no ens mogué-

rem del tren, esperant els inspectors de la duana, que no passaren. A Portbou fou altre cosa.

A Portbou, canvi de tren! i a la duana de l'estació, els carabiners espanyols havien de registrar l'equipatge. Els 470 expedicionaris carregats, qui més qui menys, de dues maletes cada u, havien de recórrer els molls i passar a través de les portes que comunicaven amb l'espaiosa i allargassada sala d'aquella administració. Prop d'un miler de valises cobriren per complet l'esfereïdora extensió dels sobretauls. Uns duaners, passant al llarg de les taules, feien obrir els equipatges, i uns altres que els seguien, es dedicaven a registrar llurs interiors. L'operació evidentment era formulària i aquells empleats de l'Estat procuraren el menor nombre possible de molèsties als passatgers, pels quals guardaven respecte i atenció, però a pesar d'aqueixes consideracions i de l'ordre

en què es verificaren les obligatòries diligències, passàrem més d'una hora a peu dret, accentuant el cansanci que tots portàvem a sobre. Res de contraban es trobà dins de les maletes, a no ésser que a unes senyores els retingueren uns pocs objectes de luxe, que, massa confiades, havien deixat al descobert sense la precaució necessària de no comprometre els registradors. L'equipatge es tancà de nou i tots els viatgers havíem de passar per a una estreta porta per a sortir a les andanes on estava format el tren espanyol que ens portaria a Barcelona. Aquella porta, l'única que tots forçosament havíem de franquejar, fou origen de malestars i d'angúnies, car la gent acumulada en front d'ella, amb el volum i el pes dels bagatges, que topàven uns amb altres, dificultava el pas dels expedicionaris. Haig de confessar que en mig d'aquella confusió vaig veure'm apurat, els meus braços

no podien més, el pes que aguantaven era superior a les meves forces, i per altra part temia perdre de vista els meus amics i no poder ajuntar-me amb ells en el nou vagó. Per fi, amb penes i dolors, la porta fou passada i les valises i el meu cos es trobaren dintre el cotxe, més que per la meua agilitat, crec jo, per un voler de Déu. En Garcia, en Torrentbò, l'Escudé, en Borràs, en Pérez i jo estàvem per fi novament reunits, però en el vagó no hi havia ningú més, cosa que ens cridà l'atenció. Aviat sabérem que el motiu d'aquella anomalia era que el cotxe estava reservat a la Junta Directiva, als Mestres i al Comité Organitzador del viatge, cosa que per la foscor que regnava en els molls no havíem pogut notar, car el rètol que ho anunciava, penjat a la part exterior del vagó, no es podia llegir. Quan ens assabentàrem de la destinació del cotxe, els meus amics cantaires, sempre atents a la disciplina, es

disposaven a traslladar-se i cercar lloc on poguessin. En Borràs i l'Escudé foren els primers en marxar. Jo havia acabat els ànims, i els meus nervis, tan tranquils durant tot el viatge s'inquietaren aleshores. Les maletes, col·locades en el seu lloc, m'haurien causat un sacrifici si les hagués hagut de despenjar i portar-les d'ací d'allà, al llarg del tren, fins a trobar un seient buit. En aquesta situació entrà el Mestre Lluís Mª Millet, i quan es disposava a seure algú li comunicà que el vagó destinat als directius l'havien canviat, hauria de traslladar-se a un altre preparat a tal objecte. El Mestre digué:—"Això és una olla, ¿qui ho ha organitzat això?" i passà junt a nosaltres visiblement contrariat. No tenia esma per a dirigir-me a ell, ni hauria estat oportú comunicar-li el meu pensament, que, de sobte, s'havia remuntat als llunyas anys de l'huracà de Masnou i del dinar a la Font del Lleó; ni una sola

l'ocasió s'esdevingué favorable, durant el viatge, per a presentar-me i recordar-li aquells fets.

Tornà la calma als nostres esperits i, amb ella, l'Escudé i altres passatgers, que ompliren el vagó. En Borràs no es mogué del seu nou seient, en el vagó immediat, molt a prop de nosaltres. El tren, a mitja nit, es posà en marxa, rumb a Barcelona. Les animades converses d'altres moments es convertiren en ensopits col.loquis, que es mantenien, obligats pel compliment mutu. La fatiga física, més o menys accentuada, havia fet presa en els nostres cossos, i en conseqüència, es tornava visible, també, la fatiga mental; inclús l'humor d'en Torrentbò relentia paulatinament per a acabar emmudint. De les nostres respectives bosses traguérem algun aliment, que, en el que es referí a mi, mengí a desgana. Després, tothom descansà en cap a la respatllera encoi-

xinada, i mentre el tren transcorria a través dels paisatges (obscurs en aquelles hores) de la nostra dolça Catalunya, la son ens vencia definitivament.

El dormir, en el ferrocarril, no és satisfactori; sovint, al soroll rítmic, d'acompassada monotonia, s'hi interposa una brusca estridència que, com un sotrac espiritual, obliga a aixecar les parpelles, o bé, encara en el cas que els ulls momanguin clucs, durant les llargues estones d'invariable sonoritat, una mena d'insomni tormentador no permet el descans efectiu de la ment, envaïda de visions, idees i cabòries sense la il·lació necessària a l'argument successiu dels fets i de les sensacions que són la clau del pensament i de la raó. En aquest estat de relaxament físic i d'entontiment cerebral, Barcelona s'acostava a passos de gegant, i es despertava en mi una mena d'egoïsme al sospitar que no trobaria ningú

a l'estació que m'ajudés a tragar les males-tes. L'hora era intempestiva. El tren s'aturà a l'estació de França a dos quarts de quatre de la matinada.

A penes tinguérem temps de despedir-nos els meus amics i jo i de prometre'ns una relació freqüent. Les andanes s'ompliren de gent i d'equipatges; a pesar de la deshora, ens esperaven moltes persones. En Borràs pogué presentar-me la seva muller; l'Escudé, el seu germà. Jo, carregat amb el meu insuportable pes, seguia entre la multitud, per les andanes, amb l'intent de cercar depressa la sortida i tractar d'heure un taxi, cosa que creia impossible i no em quedaria més remei que anar a peu a casa, fent pel camí els descansos a què m'obligués el meu esgotament. De sobte, quan encara em trobava davant del tren del qual acabava de davallar, les veus dels bons amics Alfons Tristany i Manuel Pallejà, cridant-me pel meu nom,

em sorprengueren, i després de ràpides salutacions i de contestar breument les preguntes indispensables, em digueren que el meu germà Joaquim era també a l'estació. En Pal·lejà i en Tristany em prengueren les maletes de les mans; trobarem en Joaquim amb qui canviàrem també precises salutacions i preguntes i respostes; sortírem a l'aire lliure, on tenien un taxi a punt, que ens portà a casa. No cal expressar com vaig agrair el sacrifici del meu germà i dels dos bons amics d'anar a rebre'm a l'estació a hores tan inconvenients.

Heus ací finit el relat del viatge a París tal com he sabut interpretar-lo.

Quan en el transcurs de les jornades, en plena vida normal barcelonina, els meus sentits i la meva ment retrobaven el repòs que el traç del viatge havia alterat, i les

impressions rebudes podia observar-les, ja, des d'un punt de vista prou distant per a concretar perspectives, maduraven les possibilitats de pensar serenament sobre l'excursió i es concretaven prous elements de judici per a comentar o discutir opinions alienes que a París i als concerts de l'Orfeo es referisin.

Pensar en el viatge i pensar-hi serenament crec haver-ho fet durant les hores emprades en escriure els presents relats. Tractaré, en les següents ratlles, de comentar algunes d'aquelles apreciacions relacionant-les amb el meu propi criteri.

La Barcelona del 1909 no resistia la comparació amb el París d'aquella època. Ho he dit en el primer capítol al manifestar com vaig trobar la meua ciutat d'abandonada i trista, al retornar, després de romandre més de dos mesos a la capital de França. Gairebé mig segle després, en els presents moments, a pesar encara

de la nostra inferioritat, el parangó és vàlid. Les dues capitals, durant aquest llarg període de temps, han augmentat d'habitants, el París dels tres milions s'ha convertit en el de més de sis milions, i la Barcelona dels sis cents mil ha crescut fins al milió i mig; però no és en aquest aspecte que avui la nostra ciutat pot suportar certes comparances amb la gran urbs francesa, ho és també en el de la cultura, en el del moviment, en el de l'urbanisme i en el de molts d'altres que seria interessant i eloqüent estudiar. Si la xamosia de París és atractiva en extrem, també a Barcelona hi podrà trobar la que li correspongui tota persona equànim que no tingui cap partit pres per una o altre de les dues poblacions i que no vulgui caure en la xenofòbia. Es antipàtica l'obsessió dels energúmens que consideren llur país o llur poblet com el millor paradís del Món.

Per això em dol que persones que han visitat ràpidament París, particularment algunes del sexe femení de la nostra expedició, diguin que és una ciutat si fa o no fa com Barcelona, i fins s'atreveixen a insinuar que, en molts aspectes, és inferior.- "Tant París" -venen a dir- "Tant París, i total, molt poca cosa de nou hi podem veure els barcelonins"; observen alguns defectes; que ho diria que ho són per excepció, i els generalitzen considerant-los com a cosa corrent; proclamen, per exemple, que la gent vesteix malament, que si es vol trobar una mica de "senyoriu", s'han de freqüentar els cabarets; que les dones són excessivament grasses i semblen "pepes" per la vermellor de llurs cares, o tenen l'aspecte de bastons vestits de tan primes que són, i que totes són lletges; els homes, al criteri d'aquestes comentaristes, són mal educats, cobreixen son cos amb robes a manera de fardell,

i caminen pels carrers sense gens de gràcia; que els "metros" són bruts i fan tuf; i encara podria seguir anomenant una carrandella de fets nimis, vistos per aitals detractores que, d'ésser certs, creuria que s'havia construït un París especial per a mi, durant els vuit dies que ara hi he sojornat, i durant els mesos que hi romanguí 43 anys enllà, o bé que una mena de teló intercalat entre la meua persona i el cúmul de coses lletges i antipàtiques de París, contenia uns foradets que, coïncidents amb els meus ulls, tan sols em deixaven copsar les rares excepcions de tot allò que existeix de bell i agradable en la, per a mi, magnífica ciutat, i per a elles, tan plena de defectes.

Per contra, en front dels que es complauen a denigrar tot allò que és aliè i, en aquest concret cas, l'envejable capital de França, hi ha el visitant que ens conta ses mera-

velles amb tal superlativa exageració, contrastant-les amb els nostres deficients serveis urbans o amb el baix nivell cultural barceloní, que si aquell qui l'ha escoltat, visita París per primera volta, influït pels panegírics, tornarà decebut i amb el risc de sumar-se al nombre dels detractors.

París, és París i, al meu modest criteri, supera de molt a Barcelona i a totes les ciutats que fins ara he conegut, no solament del punt de vista demogràfic o per l'extensió urbanitzada que abasta, sinó també, i potser en més alt grau, per les seves intrínseques condicions cíviques i per la seva característica gràcia, no igualada fins ara, per cap altra urbs. No nego la tristor d'alguns barris, ni m'entremetre en la política que hi domina, ni molt menys pretredré ocultar la degeneració moral que en certs sectors hi ha pres carta de naturalesa, però, ja ho he fet notar oportunament, els con-

trastos esperançadors que ofereixen determinats grups, encara que sien en minoria, poden arribar, amb tenacitat, a donar la tònica normal de la dita vila.

I els comentaris barcelonins respecte a l'actuació de l'Orfeó Català a París? - L'endemà mateix de la nostra arribada a Barcelona, uns bons amics meus, em demanaren, àvids de notícies, que els expliqués detalls sobre els fracassos de la nostra Entitat a causa dels escàndols ocorreguts al "Palais Chaillot", car donaven com a cosa certa que els catalans, anomenats un temps "rojo-separatistas", exilats avui a París, en majoria dintre la sala d'audicions, demanaren a crits desenfrenats "Els Segadors" i que a la negativa del Mestre es produí un gran avalot que impedí l'execució dels concerts. Altres comentaristes donaven com a segur que es cantà el "cant de la Senyera", i uns altres, més moderats, creien

simplement que els esmentats exilats havien fet acte de presència manifestant-se amb crits que a Espanya serien considerats com a subversius.

He explicat repetidament el triomf total i decisiu del nostre Orfeó dintre del més fervorós entusiasme del públic i les glosses altament elogioses de la premsa parisenca; crec, doncs, que no és precís que exposi la facilitat amb què he pogut refutar aquelles inversemblants suposicions. Però he notat que, a Barcelona, les cròniques i crítiques peridístiques, referents al viatge i actuació de la magnífica massa orfeònica, han estat escasses i no han abastat l'extensió que requeria la importància del fet. Els èxits de l'Orfeó, èxits espirituals de Catalunya, han d'ésser considerats com a propis per a Espanya entera, i tots els periòdics, sien del matís que es vulga, així haurien de proclamar-ho; mes, exceptuant algunes informa-

cions, relativament completes, publicades en diaris i revistes, els rotatius de més tiratge s'han limitat a donar notícies escarides, sense a penes comentar-les, de tan gloriosa expedició.

No obstant la gran massa ciutadana, que segueix de prop les incidències que afecten el nostre poble, està ben assabentada de l'ocorregut a París amb motiu dels concerts que donà en aquella capital l'Orfeó Català; i aqueixa massa de catalans i molts d'altres espanyols es mostrarà satisfeta de l'augment de Glòria que representa per a la nostra Entitat el triomf obtingut a l'altra banda dels Pirineus.

IX

Nostra Patrona

la Verge de Montserrat

Després del viatge, l'Orfeó donà dos concerts a Barcelona: el dissabte, 21, i el diumenge, 22 de juny. El programa l'omplia, en cada un, la "Gran Missa en Si menor de J. S. Bach", sota la direcció del Mestre Lluís Me Millet, en col.laboració amb l'"Orchestre des Concerts Colonne" de París, vinguda expressament a Barcelona. Els meus germans i jo assistírem al Palau de la Música a oir el primer dels dits concerts; jo, per segona vegada, dotze dies després d'haver oït la magnífica obra de Bach a París el dia 9. Durant els intermedis vaig entrar a saludar els meus amics cantaires i vaig sostenir amb

tots ells agradables converses. El públic omplí la sala del Palau a vessar i aplaudí estrepitosament l'Orfeó com a prova d'afecte i admiració pels èxits obtinguts a la capital de França.

En el mes de juliol es traslladà un dia a Vic a fi de cooperar a la celebració de l'aniversari de l'Orfeó local. I, per al dia de Sant Jaume, 25 de juliol, s'havia anunciat l'excursió a Montserrat per a ofrenar a la Verge una "Llàntia Votiva", com a culminació dels actes commemoratius del IX aniversari de la fundació de la nostra insigne Entitat.

En el programa de les festes celebrades a la Santa Muntanya s'hi llegeix el següent prefaci:

"L'Orfeó Català, el mateix que feu per a beneir la seva gloriosa S e n y e r a l'any 1896, com per solemnitzar el seu vint-i-cinquè

aniversari l'any 1916, puja avui a
 la Santa Muntanya de Montserrat a
 commemorar els seixanta anys de la
 seva fundació. I llavors, i ara i
 sempre, ve per agrair l'acció pro-
 tectora que la V e r g e B r u n a
 ha exercit sempre damunt la nostra
 institució i per demanar-li que a-
 questa seva predilecció perduri al
 llarg del temps per tal que la nos-
 tra Obra pugui continuar el seu
 fruitós apostolat. Aquesta vegada,
 però, venim a portar, a més, una
 L l à n t i a V o t i v a que vol-
 dríem que representés el símbol de
 la nostra devoció flamejant a tot
 aquest llevat espiritual que se sin-
 tetitza en l'acatament a la nostra
 E x c e l s a P a t r o n a l a
 V e r g e d e M o n t s e r r a t .

El viatge a París m'hauria donat la sensació d'incomplet si hagués deixat de sumar-me als orfeonistes en aquesta excursió d'agraïment a la nostra Patrona. Era una mica difícil de complaure el meu desig, perquè les places en els trens eren limitades i no hi cabia gaire personal, però la meva insistent pressió al senyor Charles i el fet d'anar-hi sol aconseguiren que fós admès altra vegada, com a agregat.

No cal descriure el viatge a Montserrat amb el tren del Nord i el cremallera, tothom el sap de memòria, però no puc passar per alt que l'agradosa companyia dels meus amics cantaires el revestí d'una afabilitat que poques vegades hom gaudex. Tampoc he de proposar-me descriure la meravellosa muntanya i molt menys la devoció dels fidels a la Verge, ja que l'una i l'altra han estat glossades mil voltes universalment. L'inèdit de la

jornada fou la festa que es celebrà dintre d'aquell marc, únic en el Món, en honor a la Santíssima Mare de Déu. I la festa no podia resultar més cabal del que fou, tant per l'excel·lent organització, com per l'èxit assolit.

En processó entràrem al Temple tots els congregats a la plaça. La "Senyera" de l'Orfeó, que ara s'exhibeix només en rares solemnitats, obria el pas, sostinguda per Miquel Galitó; la "Llàntia Votiva" era portada per altres quatre orfeonistes, i el conjunt de la massa coral, que formava un magnífic acompanyament de la nostra "Insignia" i de l'"Ofrena a la Verge", s'introduí al Santuari entonant el "Virolai" de Rodoreda. La multitud que seguia els cantaires, en pocs moments ocupà els seients disponibles, i l'espaiosa nau de l'església quedà totalment plena de fidels. La major part d'aquella gentada, atapeïda i a peu dret, presencià les cerimònies que allí es celebraren i oí devotament

la Santa Missa.

El Mestre Lluís Mª Millet, amb sentides paraules, feu ofrena de l'artística i simbòlica "Llàntia", descrita en la darrera pàgina del programa. La meua situació, dintre el temple i les meves deficients oïdes, no em permeteren entendre totalment el discurs del Mestre com tampoc el del Revdm. Pare Abat. No obstant, les frases que arribaren completes a mi, foren prou eloqüents per a fer-me vibrar l'esperit al batec de la nostra dolça parla en la que es remerciava a la Verge l'ampar que sempre ha dispensat a l'Orfeó i a Catalunya entera, i se li dirigien precís perquè la seva intercessió protectora mai ens faltés. La divina Gràcia de la Verge, n'estic segur, la intuï al "Palais Chail-lot" i a "Notre Dame" en els moments culminants del triomf dels orfeonistes a París, i els cants de la venturosa jornada de Montserrat, Ella, els guiaria a les puntes de les més altes i agudes

roques de la Muntanya, on els àngels els recollirien per trametre'ls, humilment, més amunt encara, al peu del Tron del Déu Creador.

Tot contribuï a la bellesa del gran dia montserratí. Les nuvolades que s'extenien per la Muntanya, la remor del tro i la benèfica pluja, que es concentraren en la tempesta que a migdia es desencadenà, foren elements que demostraven la intervenció del Cel a la nostra festa, com un auguri d'abundància i prosperitat; abundància dels sentiments cristians que es multiplicarien a Catalunya i la farien triomfadora espiritualment; prosperitat de l'Orfeó Català, que, graó sobre graó, ha d'arribar encara als més enlairaats cims de la glòria que n'en la Terra, Déu permeti aconseguir.

Sia'm permès devallar dels idealismes als afers de la vida mundana. En Garcia, a l'hora de l'àpat preparà una taula on hi seguèrem la senyoreta Maria Pi i altres noies or

feonistes, a les quals fui presentat, en Torrentbò, en Pérez, l'Escudé, el propi Garcia i jo. Una altra vegada he de quedar reconegut als meus amics per la delicada atenció d'admetre'm entre ells com un camarada més, malgrat el cúmul d'anys que m'han arrugat el front i m'han emblanquit els cabells. Seria prolix detallar el depressa que em passà el temps entre tanta simpatia femenina i tanta cordialitat desplegada pels varons. A l'hora del brindis, els congregats al menjador del restaurant, que omplien per complet, férem el silenci, i el President de l'Orfeó D. Felix Millet, cosí del Mestre, pronuncià un discurs amarat de joia, d'esperança i de patriotisme, entusiasmant els aplegats i desfent-nos en una nodrida salva d'aplaudiments perllongada una bona estona.

Durant l'estada a Montserrat tinguí l'avinentesa de saludar volguts companys i amics: l'arquitecte Joaquim Moragas, amb qui comentà-

rem l'expedició a París i el fet d'ésser jo l'únic arquitecte que s'hi agregà; el meu antic company d'estudis, l'advocat Vilardaga, Vice-President de l'Entitat; J. Maragall, membre de la Junta de l'Orfeó i gerent de "Galeries Parés" del carrer de Petritxol; el Mestre Llongueres i moltes d'altres persones que formaven part de l'aplec expedicionari, així com a parents i coneguts que sojornaven temporalment a Montserrat d'uns dies ha.

Després del dinar, uns quants dels meus amics, junt amb senyorettes orfeonistes, pujàrem a la Creu de Sant Miquel a fi de contemplar una vegada més l'incomparable panorama de la Muntanya i el Monestir en ella arrecerat, panorama que tantes lloes ha merescut per part dels visitants que hi han acudit de totes les terres del Món, i aqueixes lloes, ben segur continuaran mentre existeixin la Muntanya i els murs i les voltes que, com un preciós estoig, guarden

la venerada Imatge de la Verge Bruna. Però el cel s'encapotava de nou i la remor del tro llunyà era ben perceptible pressagiant una nova tempesta. Arribàrem al Monestir sense que la pluja hagués caigut, i els santedes s'ajuntaven al voltant del Mestre per a fer-nos oir, en el claustre exterior, el següent programa, davant d'una ingent multitud allí aplegada:

La Nina i el Moliner (popular)	Pérez Moya
Son, soneta vina ara (popular)	Ll.M.Millet
El Caçador i la Pastora (popular)	Botei
La Sardana de les Monges	Morera
Caprici sobre el cant popular	
"El Pardal"	Manen
Sospirs	Ll.Millet
Oda a la Mar llunyana	Vives
Joan Garí (Breus estampes chorals)	Ll.M.Millet

Tenebrae Factae Sunt

F. Pohlenc

La Mort de l'Escolà (poema
choral) A. Nicolau

El concert s'interrompé breus moments a causa de la pluja, que ara fou de curta durada, però acabà complet en mig dels unànims i nodrits aplaudiments del nombrós auditori i de l'assistència del Revdm. Pare Abat i monjos de la Comunitat que escoltaren tan belles cantúries des dels balcons dels diversos pisos que donen al claustre.

Després de les cerimònies religioses de comiat a la nostra Patrona la Verge de Montserrat, vingué l'hora de la retirada, i amb els mateixos mitjans amb què havíem anat a la Santa Muntanya, tornàrem a Barcelona, on arribàrem una hora abans de mitja nit.

Superficialment he descrit, com a colofó del viatge a París, l'excursió a Montserrat, digne acabament de les festes celebrades en commemoració del LX aniversari de la fundació de la nostra estimada Entitat, i magnífic afibllall de les glorioses jornades parisenques.

Uns darrers mots encara per a cloure aquestes notes o memòries personals, que anhelan expressar la meua íntima esperança en el triomf definitiu dels nobles sentiments catalans, tan magníficament representats per l'Orfeó Català, i volen també posar de relleu el ple goig que per a mi representa l'haver conviscut, durant uns inoblidables dies, amb alguns elements de la gran massa coral, convertits des d'ara en autèntics amics.

I N D E X

	<u>Pàg.</u>
Dedicatòria	I
I Una mica de petita història	1
II Els 43 anys compresos entre els meus dos viatges a París	35
III Preparatiu, el viatge i arri- bada a París	63
IV Els primers passos per París	97
V Aspectes externs i contrastos de París	123
VI Les meves visites a persones residents a París	172
VII Els tres concerts de l'Orfeo Català	206
VIII El regrés a Barcelona	235
IX Nostra Patrona, La Verge de Montserrat	259
Index	271

Els presents "Records personals",

Viatge a París amb l'Orfeo

Català, per Enric Ma-

tas Ramis, s'han

acabat d'es-

criure a mà-

quina

la diada de Sant Silvestre

darrer jorn de l'any 1.952

E. MATAS

VIATGE
A PARÍS

AMB
L'ORFEO
CATALÀ

JOAQUIM MATAS RAMIS

Casp, 76, 3.er, 2.a

Telèf. 225 40 78

BARCELONA (10)

Barcelona 1 Septembre 1970

En Lluís Mª Millet
Ciutat,

Apresiat Mestre:

En el creuer, que com acompanyant del ORFEÓ CATALÀ, realitzarem durant el darrer Juliol per el Mediterrani, vaitg tindre el plaer de poder-li mostrar les notes escrites per el meu germà, Enric Matas i Ramis, Arquitecte, refernt al viatge que l' Orfeó realitzà a Paris durant el més de Juliol de 1952

" VIATGE A PARIS AMB L' ORFEU CATALÀ e (Recorts personals) "

que al mateix temps que livaig oferir l' obsequi del corresponent volum escrit a màquina, per si a V. o a la Directiva l' estimesin interessant per conservar a la biblioteca.

L' entusiaste admiració per els extraordinaris triumphs que aconseguí l' Orfeó, que al meu entendre no estan malament relacionats, queden no obstant diluïts entre episodis personals i familiars que sols petita atensió poden tenir amb els exits que l' Orfeó aconseguí. Si bé demostrent el personal entusiasme que el meu germà quedà amb gran satisfació, es possible que no creguin que sigui document interessant per a la biblioteca del Orfeó.

::/::